

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

Saku Korhonen

KIRJALLISTEN TEOSTEN SUOJA-ALA
Suomessa ja Yhdysvalloissa

Pro gradu -tutkielma
Yritysjuridiikka
Tampere 2013

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

KORHONEN, SAKU: Kirjallisten teosten suoja-ala Suomessa ja Yhdysvalloissa

Pro gradu -tutkielma, XV + 87 s.

Yritysjuridiikka

Toukokuu 2013

Tutkielmassa tarkastellaan kirjallisten teosten tekijänoikeussuojaa Suomessa ja Yhdysvalloissa. Tavoitteena on selvittää suojaan vaikuttavat taloudelliset ja oikeudelliset periaatteet sekä pyrkiä niiden avulla vastaamaan kysymykseen, mitä tekijänoikeus suojaa. Suoja-alan tarkastelu jakautuu edelleen kysymyksiin suojan edellytyksistä, suojan ulottuvuudesta ja suojan poikkeuksista.

Tutkielmassa tarkastellaan Suomen tekijänoikeuden suoja-alaa kansainvälisistä yleissopimuksista EU-oikeuteen ja kansallisiin lakeihin sekä kirjallisten teosten suoja-alaa koskevaa oikeuskäytäntöä. Tekijänoikeusneuvoston lausunnoilla on tarkastelussa keskeinen merkitys. Huomiota kiinnitetään tekijänoikeuden harmonisointiin EU:ssa ja yksittäisenä oikeustapauksena Infopaq-ratkaisun vaikutuksiin. Yhdysvallat toimii tutkimuksessa vertailukohtana Suomen tekijänoikeuslainsäädännön taloudelliselle arvioinnille.

Tarkastelukohteena ovat lyhyet ilmaisut sekä selittävät ja kaunokirjalliset tekstit. Lyhyiden ilmausten suojan kannalta keskeiseksi osoittautuu tilastollisen ainutkertaisuuden vaatimus. Selittävien tekstien osalta tekstin ominaispiirteillä on merkitystä sen kannalta, millä edellytyksillä ne ovat riittävän omaperäisiä saadakseen suojaa. Kaunokirjalliset tekstit ylittävät teoskynnyksen lähes poikkeuksetta. Niiden suhteen keskitytäänkin tarkastelemaan sitä, mitä teosten sisällössä suojataan. Tutkitun aineiston perusteella muodostetaan kokonaiskuva siitä, mitä kirjallisten teosten tekijänoikeus suojaa.

Tutkimuksen mukaan erityisesti tekijänoikeuden poikkeusten joustamaton tulkinta Manner-Euroopassa on taloudellisen tehokkuuden kannalta ongelmallinen. Eurooppalaisia, hyvin tarkkarajaisia tekijänoikeuden poikkeuksia verrataan tutkimuksessa Yhdysvaltain fair use -doktriiniin. Tutkielmassa tuodaan esille myös molempien järjestelmien ongelmakohdat ja esitetään eräänlaista välimuotoa ratkaisuksi tekijänoikeuden ongelmiin.

SISÄLLYS

LÄHTEET	IV
OIKEUSKÄYTÄNTÖ.....	XII
LYHENTEET	XV
1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman tausta.....	1
1.2 Tutkielman tavoite ja rajaukset.....	2
1.3 Tutkimusmenetelmä ja lähdeaineisto.....	4
1.4 Tutkielman rakenne.....	5
2. TEKIJÄNOIKEUDEN OIKEUSTALOUSTIEDE JA YLEISET PERIAATTEET	6
2.1 Immateriaalioikeuden taloustiede.....	6
2.2 Tekijänoikeuden oikeuttaminen.....	8
2.3 Optimaalinen tekijänoikeus.....	10
2.4 Tekijänoikeuden suoja-alan osatekijät.....	12
2.4.1 Suojan edellytykset.....	12
2.4.2 Suojan ulottuvuus.....	14
2.4.3 Suojan poikkeukset.....	16
2.5 Jälkiperaisteosten suoja	18
3. TEKIJÄNOIKEUDEN OIKEUSLÄHTEET JA SUOJAN PÄÄPERIAATTEET	20
3.1 Tekijänoikeuden suoja-ala kansainvälisissä yleissopimuksissa.....	20
3.2 Tekijänoikeuden suoja-ala Euroopan unionissa.....	24
3.3 Tekijänoikeuden suoja-ala Suomessa	26
3.3.1 Suojan lähtökohdat	26
3.3.2 Suojan edellytykset.....	27
3.3.3 Suojan ulottuvuus.....	30
3.3.4 Suojan poikkeukset.....	32
3.3.5 Tekijänoikeusneuvosto	35

3.4	Tekijänoikeuden suoja-ala Yhdysvalloissa	37
3.4.1	Suojan lähtökohdat	37
3.4.2	Suojan edellytykset	38
3.4.3	Suojan ulottuvuus	41
3.4.4	Suojan poikkeukset	44
4.	TEKIJÄNOIKEUDEN SUOJA-ALA OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ.....	49
4.1	Lyhyen ilmaisun suoja	49
4.2	Selittävän tekstin suoja.....	59
4.2.1	Yleistä suojasta	59
4.2.2	Lähtökohta ja esikuva	62
4.2.3	Säännöt ja sopimukset.....	64
4.2.4	Tekninen kuvaus.....	66
4.2.5	Oppimateriaali	68
4.3	Kaunokirjallisen tekstin suoja	72
4.3.1	Yleistä suojasta	72
4.3.2	Tekijänoikeus sisällykseen	73
4.3.3	Tekijänoikeus hahmoon.....	78
5.	HAVAINNOT JA PÄÄTELMÄT	81
5.1	Mitä tekijänoikeus suojaa	81
5.2	Taloudellista arviointia.....	83
5.3	Kehitysnäkymät.....	86

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aufderheide Patricia–Jaszi, Peter: Reclaiming fair use – How to Put Balance Back in Copyright. The University of Chicago Press. Chicago 2011.

Begg, David–Fischer, Stanley–Dornbusch, Rudiger: Economics – Seventh Edition. McGraw-Hill Education. Berkshire 2003.

Bruun, Otto–Eskelinen, Teppo–Kauppinen, Ilkka–Kuusela, Hanna: immateriaalitalous – kapitalismin uusin muoto. Gaudeamus. Helsinki 2009.

Davies, Gillian: Copyright and the Public Interest. Second Edition. Sweet & Maxwell Limited. London 2002.

Fishman, Stephen: The Copyright Handbook: What Every Writer Need to Know. Eleventh edition. Nolo. Berkeley 2011.

Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Kolmas, uudistettu painos. Talentum Media Oy. Helsinki 2005.

Haarmann, Pirkko-Liisa: Immateriaalioikeus. Talentum Media Oy. Neljäs, uudistettu painos. Helsinki 2006.

Halpern, Sheldon W.–Seymore, Sean B–Port, Kenneth L.: Fundamentals of United States Intellectual Property Law. Fourth Edition. Kluwer Law International. Aalpen aan den Rijn 2012.

Harenko, Kristiina–Niiranen, Valtteri–Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus – kommentaari ja käsikirja. WSOYpro. WS Bookwell Oy. Helsinki 2006.

Kivimäki, T. M.: Tekijänoikeus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-Sarja N:o 27.
Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 1948.

Kivimäki, T. M.: Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-Sarja N:o 127. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 1966.

Koktvedgaard, Mogens–Levin, Marianne: Lärobok i Immaterialrätt. Sjunde Upplagen.
Norstedts juridik AB. Stockholm 2002.

Laitinen, Sari: Doing Business in the USA – Opas oikeudellisten riskien hallintaan
Yhdysvalloissa. Talentum Media Oy. Helsinki 2007.

Landes, William M. –Posner, Richard A.: The Economic Structure of Intellectual Property Law.
Harvard University Press. Cambridge 2003.

Leppämäki, Laura: Tekijänoikeuden oikeuttaminen. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2006.

Lindey, Alexander: Plagiarism and Originality. Harper & Brothers Publishers. New York 1952.

Niiranen, Valtteri–Tarkela, Pekka: Tekijänoikeuden tietosanakirja. Werner Söderström
Lakitieto Oy. Helsinki 1998.

Nummelin, Juri: Piraatti vai kirjailija – Tekijänoikeuksia mittaamassa. BTJ Finland Oy. Helsinki
2011.

Olsson, Henry: Copyright – Svenskt och internationell upphovsrätt. Åttonde upplagan.
Norstedts Juridik AB. Visby 2009.

Posner, Richard A.: The Little Book of Plagiarism. Pantheon Books. New York 2007.

Schechter Roger E.–Thomas John R.: Principles of Copyright Law. Concise Hornbooks Series.
Thomson Reuters. St. Paul 2010.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja. N:o 234. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2003.

Sorvari, Katariina: Opetustoimen tekijänoikeudet. WSOYpro Oy. Helsinki 2010.

Sorvari, Katariina: Tekijänoikeuden loukkaus. WSOYpro Oy. Helsinki 2007.

Vaidhyathan, Siva: Copyrights and Copywrongs. The Rise of Intellectual Property and How It Threatens Creativity. New York University Press. New York 2001.

Walter, Michel M.–von Lewinski, Silke (toim.): European Copyright Law. A Commentary. Oxford University Press. Oxford 2010.

WIPO: Guide to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. WIPO Publication No. 615(E). Geneva 1978.

Artikkelit

Bruun, Niklas: Mikko Mallikas huumekauppiaana. IPRInfo 1/2006. 21.4.2006. Saatavilla osoitteessa: <http://www.iprinfo.com/julkaisut/iprinfo-lehti/lehtiarkisto/2006/IPRinfo_1-2006/fi_FI/Mikko_Mallikas_huumekauppiaana/> (30.4.2013).

Bruun, Niklas (a): Mätäkuun juttu – EYT:n tekijänoikeustulkinta. IPRInfo 4/2009. 14.10.2009. Saatavilla osoitteessa: <http://www.iprinfo.com/julkaisut/iprinfo-lehti/lehtiarkisto/2009/IPRinfo_4-2009/fi_FI/Matakuun_juttu__EYTn_tekijanoikeustulkinta/> (30.4.2013).

Bruun, Niklas (b): Tekijänoikeus dynaamisessa vaiheessa. Teoksessa Oesch, Rainer–Heiskanen, Hanna–Hyyrynen, Outi (toim.): Tekijänoikeus ja digitaalitalous. WSOYpro. Helsinki 2009, s. 63–72.

Harenko, Kristiina: Opinnäytetöiden tekijänoikeuskysymykset. Teoksessa Rajala, Katariina (toim.): Tutkimuksen tekijänoikeudet. Werner Söderström lakitieto Oy. Helsinki 1998, s. 99–110.

Helin, Markku: Immateriaalioikeuksien kohteesta. LM 7/1978, s. 645–664.

Hietanen, Herkko: Pelleily sallitus? – parodia tekijänoikeuden rajoituksena. DL 2009/1. s. 148–155.

Höppner, Thomas: Reproduction in part of online articles in the aftermath of Infopaq (C-5/08): Newspaper Licensing Agency Ltd v Meltwater Holding BV. EIPR 2011, 33(5), s. 331–333.

Huuskonen, Mikko: Teoskynnys – eräitä rajanvetotilanteita erityisesti lyhyiden ilmaisujen suoja osalta. Teoksessa Sorvari, Katariina (toim.): Tekijänoikeusneuvosto 25 vuotta. Edita Publishing Oy. Helsinki 2011, s. 109–116.

Landes, William M. –Posner, Richard A.: An Economic Analysis of Copyright Law. The Journal of Legal Studies 18:2. June 1989. s. 325–363.

Liedes, Jukka: Alkusanat teoksessa Sorvari, Katariina (toim.): Tekijänoikeusneuvosto 25 vuotta. Edita Publishing Oy. Helsinki 2011. s. 9–10.

Mansala, Marja-Leena (a): Saako sana suojaa? IPRinfo 1/2011. 24.3.2011. Saatavilla osoitteessa: <http://www.iprinfo.com/julkaisut/iprinfo-lehti/lehtiarkisto/2011/IPRinfo_1-2011/fi_FI/Saako_sana_suojaa/> (30.4.2013).

Mansala, Marja-Leena (b): Kansallisia perinteitä ei saa unohtaa. Pääkirjoitus. IPRInfo 1/2011. 24.3.2011. Saatavilla osoitteessa: <http://www.iprinfo.com/julkaisut/iprinfo-lehti/lehtiarkisto/2011/IPRinfo_1-2011/fi_FI/Kansallisia_perinteita_ei_saa_unohtaa_Paakirjoitus/> (30.4.2013).

Moran, Connor: How much is too much? Copyright Protection of Short Portions of Text in the United States and European Union After *Infopaq International A/S v. Danske Dagblades*. Washington Journal of Law, Technology & Arts, Volume 6, Issue 3, Winter 2011. Saatavilla osoitteessa: <<https://digital.lib.washington.edu/dspace-law/handle/1773.1/563>> (30.4.2013)

Mylly, Tuomas: Tekijänoikeuden ideologiat ja myytit. LM 2004/2 s. 228–254.

Mylly, Tuomas: Tekijänoikeuden uudet sääntelystrategiat. Teoksessa Mylly, Tuomas–Lavapuro, Juha–Karo, Marko (toim.): tekemisen vapaus – Luovuuden ehdot ja tekijänoikeus. Gaudeamus. Helsinki 2007, s. 111–147.

Mylly, Ulla-Maija: Tietokoneohjelmien rajapintojen tekijänoikeussuoja. LM 2005/5. s.746–767.

Powers, Thomas: Ideas, Expressions, Universals, and Particulars – Metaphysics in the Realm of Software Copyright Law. Teoksessa Spinello, Richard A.–Tavani, Herman T.: Intellectual Property Rights in a Networked World – Theory and Practice. Information Science Publishing. Hershey 2005, s. 99–112.

Sorvari, Katariina (toim.): Tekijänoikeusneuvoston lyhyt historiikki. Teoksessa Sorvari, Katariina (toim.): Tekijänoikeusneuvosto 25 vuotta. Edita Publishing Oy. Helsinki 2011.

Stim, Richard: Copyright Protection for Short Phrases. 9/2003. Saatavilla osoitteessa: <http://fairuse.stanford.edu/commentary_and_analysis/2003_09_stim.html> (30.4.2013).

Taalas, Saara–Rehn, Alf: Tekijänoikeus ja jälkiteollisen talouden omistamisen murros. s. 59–79. Teoksessa Mylly, Tuomas–Lavapuro, Juha–Karo, Marko (toim.): tekemisen vapaus –Luovuuden ehdot ja tekijänoikeus. Gaudeamus. Helsinki 2007.

Tapio, Veli-Markus: Fair use ja kolmivaihetesti joustavamman tekijänoikeudellisen sääntelyn mahdollistajina. LM 2013/1, s. 35–54.

Vadén, Tere: Tiedon tuottaminen postmodernissa yhteiskunnassa: Vapaa ja omistettu malli. Teoksessa Mylly, Tuomas–Lavapuro, Juha–Karo, Marko (toim.): tekemisen vapaus – Luovuuden ehdot ja tekijänoikeus. Gaudeamus. Helsinki 2007, s. 46–55.

Vähätalo, Tuukka-Tapani: Tekijänoikeusneuvoston oikeudellinen asema. Teoksessa Sorvari, Katariina (toim.): Tekijänoikeusneuvosto 25 vuotta. Edita Publishing Oy. Helsinki 2011, s. 33–67.

Välimäki, Mikko: Ajatuksia tekijänoikeuslainsäädännön uudistamiseksi. LM 2004/2. s. 255–273.

Waldén, Jorma: Sitaattioikeuden laajuus. Teoksessa Rajala, Katariina (toim.): Tutkimuksen tekijänoikeudet. Werner Söderström lakitieto Oy. Helsinki 1998, s. 65–98.

Internet-sivustot

Opetus- ja kulttuuriministeriö: Tekijänoikeusneuvosto. Saatavilla osoitteessa:

<<http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/tekijaenoikeusneuvosto/>> (5.5.2013).

Stanford University Libraries: Copyright & Fair use. Saatavilla osoitteessa:

<<http://fairuse.stanford.edu/>> (5.5.2013).

United States Copyright Office: Copyright FAQ. Saatavilla osoitteessa:

<<http://www.copyright.gov/help/faq/faq-protect.html>> (5.5.2013).

WIPO: Bernin yleissopimuksen nykyiset jäsenvaltiot. Saatavilla osoitteessa:

<<http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/berne.pdf>> (5.5.2013).

WIPO: WIPO:n tekijänoikeussopimuksen nykyiset jäsenvaltiot. Saatavilla osoitteessa:

<<http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/wct.pdf>>

(5.5.2013).

WTO: WTO:n nykyiset jäsenvaltiot. Saatavilla osoitteessa:

<http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm> (5.5.2013).

Virallislähteet

EU

COM(88) 172 final. Green Paper on Copyright and the Challenge of Technology. Commission of European Communities. Brussels, 7.6.1988.

COM(1995) 382 final. Green paper on Copyright and Related Rights in the Information Society. Commission of the European Communities. Brussels, 19.07.1995.

COM(2000) 199 final. Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee on the implementation and effects of Directive 91/250/EEC on the legal protection of computer programs. Commission of the European Communities. Brussels, 10.4.2000.

SEC(2004) 995. Commission Staff Working Paper on the review of the EC legal framework in the field of copyright and related rights. Commission of the European Communities. Brussels, 19.7.2004.

Suomi

HE 32/1984 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi 1) tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin (uusi nimike: Tekijänoikeuslaki) sekä 2) oikeudesta valokuvaan annettujen lakien muuttamisesta.

HE 211/1992 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tekijänoikeuslain ja tekijänoikeuslain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen 2 momentin muuttamisesta

KM 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin.

KM 1982:63. Tekijänoikeuskomitean II osamietintö: Korvaus yksityisestä ääni- ja kuvanauhoitustoiminnasta. Tekijänoikeudellinen välimiesmenettely.

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

EU-tuomioistuin

C-5/08, Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening, 16.7.2009,
(2009) ECR I-6569. (*Infopaq I*)

C-393/09, Bezpečnostní softwarová asociace - Svaz softwarové ochrany v. Ministerstvo
kultury, 22.12.2010, (2010) ECR I-13971. (*Bezpečnostní softwarová asociace*)

C-406/10, SAS Institute Inc. v World Programming Ltd., 2.5.2012,
toistaiseksi ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa. (*SAS Institute*)

Korkein oikeus

<i>KKO 1964 II 59</i>	Lujuusopin oppikirja
<i>KKO 1971 II 7</i>	Autonkuljettajatutkinnon kyselylomake
<i>KKO 1971 II 44</i>	Lapuanliike

Hovioikeudet

<i>Helsingin HO 16.12.1987:1005 S 1986/24</i>	Ski info -moniste
<i>Helsingin HO 4.1.1989:14 S 1987/951</i>	Yritysjohdon kurssiaineisto
<i>Helsingin HO 20.6.1990:853 S 1988/1537</i>	Vastakauppaesitelmä
<i>Turun HO 29.4.1994:1395 S 1993/204</i>	Iskulause
<i>Turun HO 20.2.2007:315 S 2005/1878</i>	Sopimusehdot
<i>Vaasan HO 29.8.1997:1211 R 1997/23</i>	Käyttöohjevihko

Tekijänoikeusneuvosto

<i>TN 1986:2</i>	Ski info -moniste
<i>TN 1986:8</i>	Hahmo, repliikki

<i>TN 1988:1</i>	Opinnäytetyö
<i>TN 1991:5</i>	Kirjan nimi
<i>TN 1992:7</i>	Kirjan nimi
<i>TN 1992:15</i>	Lause
<i>TN 1993:23</i>	Lasten kirja
<i>TN 1993:25</i>	Hahmo
<i>TN 1994:2</i>	Oppikirja
<i>TN 1995:16</i>	Lausuma
<i>TN 2000:1</i>	Pallopelin säännöt
<i>TN 2001:12</i>	Tunnuslause
<i>TN 2003:5</i>	Historiikki
<i>TN 2003:17</i>	Sopimusehdot
<i>TN 2004:2</i>	Käyttöohje
<i>TN 2004:13</i>	Etiketti
<i>TN 2004:15</i>	Koulutusaineisto
<i>TN 2005:3</i>	Kansatieteellinen aineisto
<i>TN 2005:10</i>	Kirjan nimi
<i>TN 2006:14</i>	Lehtiarvostelu
<i>TN 2008:10</i>	Kurssimateriaali
<i>TN 2010:1</i>	Kirjan nimi
<i>TN 2010:2</i>	Laulun säe
<i>TN 2010:11</i>	Lause
<i>TN 2011:2</i>	Lyhyt ilmaisu
<i>TN 2011:3</i>	Laulun nimi
<i>TN 2012:1</i>	Luentokalvot
<i>TN 2012:6</i>	Koulutusmateriaali

Ruotsi

NJA 1975 s. 679

Yhdysvallat

Alberto-Culver Co. v. Andrea Dumon, Inc. 466 F.2d 705 (7th Cir.1972).

Alfred Bell & Co. v. Catalda Fine Arts, 191 F.2d 99 (2nd Cir.1951).

Baker v. Selden, 101 U.S. 99, 25 L. Ed. 841 (1879).

Brilliant v. W.B. Productions, Inc. Civ. No. 79-1893-WMB (S.D. Cal Oct. 22, 1979).

Computer Associates International, Inc. v. Altai, Inc., 982 F.2d 693 (2d Cir. 1992).

CRA Mktg., Inc. v. Brandow's Fairway, et al, Inc., 1999 U.S. Dist. LEXIS 11889 (E.D. Pa. 1999).

Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., Inc., 499 U.S. 340 (1991).

Magic Marketing, Inc. v. Mailing Services of Pittsburgh, Inc., 634 F. Supp. 769 (W.D.Pa.1986).

Morrissey v. Proctor & Gamble Co., 379 F.2d 675 (1st Cir. 1967).

Nichols v. Universal Pictures Corporation, 45 F.2d 119 (2nd Cir. 1930).

Takeall v. Pepsico, Inc., 14 F.3d 596 (4th Cir.1993).

LYHENTEET

<i>A</i>	asetus
<i>COM</i>	Euroopan komission lainsäädäntöasiakirja
<i>DL</i>	Defensor Legis
<i>EU</i>	Euroopan unioni
<i>EY</i>	Euroopan yhteisö
<i>GATT</i>	General Agreement on Trade and Tariffs
<i>HE</i>	hallituksen esitys
<i>HO</i>	hovioikeus
<i>NJA</i>	Nytt juridiskt arkiv
<i>KKO</i>	korkein oikeus
<i>KM</i>	komiteamietintö
<i>L</i>	laki
<i>LM</i>	Lakimies
<i>SEC</i>	Euroopan komission valmisteluasiakirja
<i>suoja-aikadirektiivi</i>	Tekijänoikeuden suoja-aikojä koskeva direktiivi 2006/116/EY
<i>TekijäA</i>	Tekijänoikeusasetus (574/1995)
<i>TekijäL</i>	Tekijänoikeuslaki (404/1961)
<i>tietokantadirektiivi</i>	Tietokantojen suojaa koskeva direktiivi 96/9/EY
<i>tietokoneohjelmadirektiivi</i>	Tietokoneohjelmien suojaa koskeva direktiivi 2009/24/EY
<i>tietoyhteiskuntadirektiivi</i>	Direktiivi tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa 2001/29/EY
<i>TN</i>	Tekijänoikeusneuvosto
<i>TRIPS</i>	Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights
<i>WCT</i>	WIPO Copyright Treaty
<i>WIPO</i>	World Intellectual Property Organization
<i>WTO</i>	World Trade Organization

1. JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta

Tekijänoikeuden arvosteleminen on ollut muodikasta.¹ Tietoyhteiskuntakehitys näyttäisi osuneen kultasuoneen ja saaneen kansalaisten nukuksissa olleen kiinnostuksen poliittiseen vaikuttamiseen heräämään. Näkökulmia tekijänoikeuden arvostelemiseen vaikuttaisi olevan lähes yhtä monta kuin sen arvostelijoita. Henkisen omistajuuden perusteet on kyseenalaistettu, tekijänoikeuden on nähty muodostavan monopoleja ja olevan siten kansantaloudelle haitallinen. Tekijänoikeuden on katsottu laajenevan hallitsemattomasti, suojan ulottuvan jo ideoihin ja muodostavan uhan sananvapaudelle. Tekijänoikeudellista suoja-aikaa on arvosteltu perusteettoman pitkäksi, rajoituksia liian suppeiksi ja teknisten suojakeinojen on katsottu vieneen käyttäjiltä viimeisetkin oikeudet.²

Edellä esitettyjen muutamien kriittisten näkökohtien perusteella voisi jo epäillä, että arvostelu olisi saanut myös yliampuvia piirteitä. Kritiikillä on kuitenkin vinha perä. Tekijänoikeudellinen maailma on muuttunut nopeasti muutamassa vuosikymmenessä, mutta tekijänoikeus perustuu edelleen pääosin yli sata vuotta vanhoihin periaatteisiin, eikä lainsäädäntö ole pysynyt täysin kehityksessä mukana. Kritiikki ei kuitenkaan itsessään ole riittävää, vaan on esitettävä myös varteenotettavia vaihtoehtoja ongelmien ratkaisemiseksi.

Tekijänoikeuteen suunnattu arvostelu voi johtua osaltaan siitä, että kansalaiset eivät täysin ymmärrä tekijänoikeutta koskevan lainsäädännön merkitystä. Jos lainsäädännöllä onkin ollut vaikeuksia pysyä kehityksessä mukana, niin on ollut myös tavallisilla kansalaisilla. Vanhastaan tekijänoikeuden soveltamisen painopiste on ollut teosten kustantajilla – Internet-aikakaudella jokaisella onkin mahdollisuus julkaista ajatuksiaan toisten luettavaksi. Tavallinen verkon käyttäjä, joka tekee päivittäin tekijänoikeudellisesti merkityksellisiä julkaisutoimia, ei

---

¹ Mylly 2004, s. 228.

² Tekijänoikeuden kritiikistä esim. Vaidhyanathan 2001; Välimäki 2004; Mylly 2004; Mylly 2007; Bruun yms. 2009; Nummelin toim. 2009.

kuitenkaan useimmiten tunne tekijänoikeuslainsäädäntöä. Yhtään helpommaksi asiaa ei tee lainsäädännön epäselvyys ja suojan perustuminen kehittymättömiin oikeusperiaatteisiin.³ Tällaisessa tilanteessa oikeus ja käytäntö uhkaavat erottautua toisistaan, mikä on ongelmallista lainsäädännön legitimaation kannalta.

”Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen on tekijänoikeus teokseensa.” Näin alkaa tekijänoikeuslaki ja jättää paljon avoimeksi. Laissa ei täsmennetä kovinkaan tarkasti, mitä teoksessa suojataan. Suomea sitovat kansainväliset tekijänoikeudelliset sopimukset tai Euroopan unionin lainsäädäntö eivät myöskään anna suoja-alasta sen parempaa selvyyttä. Tekijänoikeutta koskevilla yleisillä oikeusperiaatteilla sekä oikeuskäytännöllä onkin tekijänoikeuslainsäädännön tulkinnassa suuri merkitys. Tekijänoikeudelliset periaatteet ovat kehittyneet kansainvälisessä oikeusajattelussa ja ovat siten melko yleismaailmallisia, vaikka kansalliset lainsäädännöt eroavatkin toisistaan monin tavoin.

Tekijänoikeuden taustalla vaikuttaa ajatus tekijän persoonallisuuden suojaamisesta, mutta taloudellisilla perusteilla on kuitenkin ollut kasvava merkitys tekijänoikeuden oikeuttajana. Tämä merkitsee sitä, että oikeustaloustieteellä on keskeinen rooli tekijänoikeudellisessa tutkimuksessa. Tekijänoikeudellisen suoja-alan määrittämisessä on kysymys kilpailevien vaikuttimien tasapainottamisesta. Kun oikeuden sisältö edellyttää erilaisten tekijöiden ja intressien punnintaa, ei tekijänoikeuden sisältöä ole helppoa ilmaista varsinkaan tiiviissä, kirjallisessa muodossa tyydyttävällä tarkkuudella. Kansalaisten oikeustietämyksen kannalta olisi kuitenkin tarpeen pystyä ilmaisemaan riittävän selkeästi se, mitä suojataan.

1.2 Tutkielman tavoite ja rajaukset

Tässä tutkielmassa keskityn tutkimaan yhtä tekijänoikeuden keskeisimmistä kysymyksistä eli tekijänoikeuden suojan kohdetta – mitä tekijänoikeus suojaa. Ensimmäisen osan kysymyksestä muodostaa se, millä edellytyksellä työ tulee tekijänoikeudellisen suojan alaisuuteen. Toiseksi tarkastelen sitä, mikä on tekijänoikeudellisen suojan ulottuvuus eli mitä

---

³ esim. Välimäki 2004, s. 255; Tapio 2013, s. 51.

teoksessa suojataan. Kolmanneksi tutkimus kohdistuu niihin tekijänoikeuden poikkeuksiin ja rajoituksiin, jotka ovat keskeisiä tekijänoikeuden suoja-alan kokonaisuuden kannalta.

Tarkoituksena on tutkia, mikä on suojan kohde, eikä sitä miten sitä suojataan. Näin ollen tekijän yksinoikeuden sisältö ei kuulu tutkimuskysymyksen asetteluun. Tutkimuksessa keskitytään nimenomaan tekijänoikeuden taloudelliseen puoleen, joten moraaliset oikeudet jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Samoin rajaan tekijänoikeuden ajalliset ulottuvuudet, ja niistä tärkeimpänä suojan keston, omantyyppisenä kysymyksenä tutkimuksen ulkopuolelle.

Koska tekijänoikeuden suojaamia teostyyppejä on paljon, rajaudun tutkimaan ainoastaan perinteisten kirjallisten teosten suojaa. Vaikka esimerkiksi tietokoneohjelmia suojataan tekijänoikeuslaissa myös kirjallisina teoksina, poikkeavat ne kuitenkin perinteisistä kirjallisista teoksista monessa suhteessa, joten ne edellyttäisivät omaa tarkasteluaan. Keskityn myös tutkielmassa nimenomaan tekijänoikeuden ydinalueelle, joten lähioikeuksien tarkastelu jää tutkimuksessa muutaman viittaukseen.

Tekijänoikeuden poikkeuksista käsitellään vain niitä, jotka ovat tarpeellisia tutkimuskysymykseen vastaamiseksi. Tarkoituksena on tarkastella yleisellä tasolla muutamia keskeisiä poikkeuksia, jotka ovat yleisiä ja kohdistuvat rajaamattomaan käyttäjäpiiriin. Tällöin ulkopuolelle jäävät esimerkiksi opetuksen, museoiden, arkistojen, julkisten laitosten tai lehdistön työnteon mahdollistavien taikka esimerkiksi vammaisille suunnattujen poikkeusten arviointi. Tarkoituksena on tuoda esille yksinkertaistettuna se, kuinka yksittäistä teosta voidaan tekijänoikeutta loukkaamatta hyödyntää niin sanotussa yleisessä tilanteessa.

Tutkimuksen tavoitteena on käydä läpi Suomen tekijänoikeudellista oikeuskäytäntöä selvittämällä niitä tekijöitä, jotka tosiasiassa vaikuttavat yksittäisen kirjallisen työn suojaan. Tavoitteena on tutkitun aineiston perusteella jäsentää kirjallisten töiden suojaan vaikuttavia tekijöitä tavalla, joka tuo abstrakteille oikeusperiaatteisiin selvyyttä. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on tehtyjen havaintojen perusteella arvioida tekijänoikeuden suoja-alaa

oikeustaloustieteellisistä lähtökohdista punnitsemalla suoja-alan taloudellisia perusteluita ja tunnistamalla mahdollisia ongelmakohtia.

Taloudelliset näkökohdat vaikuttavat Yhdysvaltain tekijänoikeuden tausta-arvona huomattavasti vahvemmin kuin Manner-Euroopassa, missä tekijänoikeus on lähtökohtaisesti perustunut tekijän persoonallisuuden suojaamiseen. Oikeuskäytännön merkitystä korostava common law -oikeus sopii luonnostaan hyvin vaikeiden ja usein tapauskohtaisesti arvioitavien tekijänoikeudellisten periaatteiden kasvualustaksi. Yhdysvallat toimiikin tutkimuksessa oivana vertailukohtena Suomen vallitsevalle oikeustilalle.

1.3 Tutkimusmenetelmä ja lähdeaineisto

Tutkielmassa selvitetään niitä vallitsevia sääntöjä ja periaatteita, jotka määrittävät tekijänoikeuden suoja-alaa. Tutkielman ensisijainen näkökulma on siten oikeusdogmaattinen eli lainopillinen. Lisäksi tutkielmassa on mukana oikeustaloustieteellinen näkökulma, jonka avulla pyritään ymmärtämään voimassa olevan lainsäädännön perusteita, mutta myös tunnistamaan voimassa olevan lainsäädännön ongelmakohtia ja tekemään ehdotuksia tulevan lainsäädännön valmistelua varten. Tässä suhteessa tutkielma on oikeuspoliittista eli de lege ferenda -tutkimusta. Yhdysvaltojen oikeutta käytetään tutkielmassa taloustieteellisen argumentaation tukena ja eräänlaisena vertailukohtana Suomen oikeustilan arvioimiseksi – tutkielma ei ole kuitenkaan varsinaisesti oikeusvertaileva.

Tutkielman lähdeaineistoon kuuluvat Suomen oikeuden osalta luonnollisesti lainsäädäntö eli lähinnä tekijänoikeuslaki, kirjallisten teosten suojan kannalta merkitykselliset keskeiset kansainväliset tekijänoikeudelliset sopimukset ja Euroopan unionin tekijänoikeusdirektiivit sekä edellä mainittuja koskeva valmisteluaineisto. Koska tutkielman tarkoituksena on tutkia nimenomaan tekijänoikeudellista oikeuskäytäntöä, korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien oikeustapauksilla sekä tekijänoikeusneuvoston lausunnoilla on keskeinen merkitys. Lisäksi hyödynnetään oikeuskirjallisuutta erityisesti tekijänoikeudellisten periaatteiden lähteenä. Yhdysvaltojen oikeuden osalta lähteenä on käytetty lähinnä alan keskeisiä oppikirjoja,

yhdysvaltaisten yliopistojen ja viranomaisten tekijänoikeutta koskevia Internet-tietopankkeja sekä keskeisimpiä, tunnettuja oikeustapauksia.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielma jakautuu kaikkiaan viiteen lukuun, joista ensimmäisessä luvussa käsitellään tutkimuksen taustaa, tutkimuskysymyksen asettelua, rajouksia ja tavoitteita. Samoin käsitellään tutkimusmenetelmää, tutkimuksen lähdeaineistoa ja tutkimuksen rakennetta.

Toisessa luvussa käsitellään immateriaalioikeuden yleisiä sekä tekijänoikeuden erityisiä taloudellisia näkökohtia sekä keskeisiä tekijänoikeuden suoja-alaan liittyviä tekijöitä. Esitettyjä teorioita ja periaatteita käytetään myöhemmin tutkimuksessa tekijänoikeuden suoja-alaan liittyvien kysymysten analysointiin.

Kolmannessa luvussa esitetään tekijänoikeuden suoja-alan kannalta merkitykselliset säädöslähteet kansainvälisistä sopimuksista Euroopan unionin lainsäädäntöön, Suomen tekijänoikeuslakiin ja Yhdysvaltain tekijänoikeuteen. Samalla tehdään myös oikeudellista vertailua ja käsitellään sääntelyn ongelmia sekä kehitysnäkymiä.

Neljännessä luvussa käydään läpi Suomen kirjallisten teosten suoja-alaa koskevaa tekijänoikeudellista oikeuskäytäntöä pyrkien hahmottamaan tekijänoikeuden suoja-alaan vaikuttavia yleisiä periaatteita ja niitä yksittäisiä tekijöitä, joilla on merkitystä suoja-alan kannalta. Tehtyjä havaintoja arvioidaan taloustieteellisestä lähtökohdasta ja niitä verrataan Yhdysvaltain oikeuteen. Luku jakautuu kolmeen osaan, joista ensimmäisessä käsitellään lyhyiden ilmaisujen suojaa, toisessa selittävien teosten suojaa ja viimeisessä kaunokirjallisten teosten suojaa. Tarkastelu jäsentyy luonnostaan niin, että selittävien teosten osalta keskitytään teokselle asetettavan omaperäisyysvaatimuksen tarkasteluun ja kaunokirjallisten osalta puolestaan suojan ulottuvuuden tarkasteluun.

Viidennessä luvussa kootaan tutkimuksessa tehtyt havainnot sekä tekijänoikeuden suoja-alan, taloustieteellisen tarkastelun sekä lainsäädännön kehitysnäkymien suhteen.

2. TEKIJÄNOIKEUDEN OIKEUSTALOUSTIEDE JA YLEISET PERIAATTEET

2.1 Immateriaalioikeuden taloustiede

Yhteiskunnallinen hyöty on, tai ainakin sen tulisi olla, kaiken lainsäädännön perimmäinen lähtökohta.⁴ Oikeustaloustiede pyrkii lainsäädännön vaikutusten ymmärtämiseen talouden utilitaristisesta näkökulmasta. Perinteisen laintulkinnan kannalta taloustieteellisten tutkimustulosten merkitys on lähinnä oikeuspoliittinen eli tulevaa lainsäädäntöä koskeva. Oikeustaloustieteellinen argumentaatio on kuitenkin kasvattanut merkitystään myös laintulkinnassa viime vuosikymmenien aikana.⁵ Immateriaalioikeuden alueella oikeustaloustieteellisen laintulkinnan merkitys on oikeudenalan instrumentaalisesta luonteesta johtuen tavallista suurempi.

Immateriaalioikeus ovat moniulotteinen aihealue, joten ei ole realistista tarkastella tai pyrkiä ymmärtämään kaikkia sitä koskevan lainsäädännön taloudellisia vaikutuksia oikeustaloustieteellisin menetelmien. Taloudellinen tarkastelu voi kuitenkin auttaa hahmottamaan lainsäädännön keskeisimmät vaikutukset.⁶ Vaikka eri immateriaalioikeudet ovatkin omaleimaisia, niillä on myös useita yhteisiä piirteitä.⁷

Pohjimmiltaan immateriaalioikeudellisessa lainsäädännössä on kysymys aineettomiin hyödykkeisiin liittyvän *vapaamatkustajaongelman* (*free rider problem*) ratkaisemisesta. Vapaamatkustajaongelmassa taloudellista toimijaa ei voida estää nauttimasta hyödykettä. Tällöin toimijalla ei ole myöskään syytä maksaa hyödykkeestä, vaikka hän sitä tarvitsisikin.⁸ Immateriaalioikeus rajoittaa luonnostaan vapaasti käytettävissä olevien aineettomien julkishyödykkeiden käyttämistä ottamalla käyttöön niitä koskevat yksinoikeudet.

---

⁴ Davies 2002, s. 5.

⁵ Siltala 2003, s. 179.

⁶ Landes–Posner 2003, s. 10.

⁷ Haarmann 2006, s. 2.

⁸ Begg ym. 2003, s. 232.

Immateriaalioikeudet on toteutettu lainsäädännössä *omistusoikeuksina*.⁹ Fyysisiin esineisiin kohdistuvalta omistusoikeudelta lainattu ajattelutapa on kenties pedagogisesti hyödyllinen, mutta ei ole kuitenkaan syytä tulkita immateriaalista omistusoikeutta yhtä muodollisesti kuin fyysistä omistusoikeutta.¹⁰ Fyysisellä ja aineettomalla omaisuudella on olennaisia eroja – toisin kuin fyysinen omaisuus, ideat ja tieto eivät ole luonnostaan *niukkoja*.¹¹ Olennaista ei kuitenkaan ole oikeudellinen konstruktio vaan lainsäädännön todelliset vaikutukset.¹² Omistusoikeusajatteluun takertumatta olisikin parempi puhua mieluummin *immateriaalioikeuspolitiikasta*, jolla pyritään varmistamaan tekijöiden oikeudet unohtamatta kuitenkin muita osapuolia.¹³

Immateriaalioikeuksia on kritisoitu viime vuosikymmeninä voimakkaasti, mikä onkin ymmärrettävää, kun otetaan huomioon esimerkiksi niiden jatkuva voimistuminen ja vaikea määritettävyyys sekä niihin liittyvät voimakkaat vastakkaiset intressit.¹⁴ Seuraavassa esitetään joitakin immateriaalioikeuksiin liittyviä keskeisiä taloudellisia näkökohtia, jotka ovat jatkossa keskeisiä tekijänoikeuden taloustieteellisen perustan ja siten myös sen suoja-alan arvioinnissa.

Transaktiokustannuksia (transaction costs) ovat esimerkiksi tuotteiden etsintä-, tiedonhankinta-, neuvottelukustannukset sekä täytäntöönpanosta seuraavat kustannukset. Transaktiokustannusten merkitystä taloudelliselle tehokkuudelle on tutkittu taloustieteessä laajasti. Immateriaalisen omaisuuden transaktiokustannukset ovat erityisen korkeita, koska

---

⁹ Kivimäki 1948, s. 28; Välimäki 2004, s. 257–258.

¹⁰ Ks. Omistusoikeuden laajentamisen kritiikistä: Vaidhyanathan 2001, s. 11–12; *Taalas, Saara–Rehn*, Alf 2007; Bruun yms. 2009, s. 71.

¹¹ Vaidhyanathan 2001, s. 12, 15; Vadén 2007, s. 47. Kivimäki kuitenkin toteaa, että fyysisellä ja henkisellä omistusoikeudella on paljon yhteistä ja että oikeuskonstruktiivisesti estettä henkisen omistusoikeuden nimityksen käyttämiseen ei kuitenkaan ole (Kivimäki 1948, s. 28).

¹² Helin 1978, s. 651–652.

¹³ Vaidhyanathan 2001, s. 11–12, 15–16.

¹⁴ Haarmann 2006, s. 40.

se on vaikeasti määriteltävissä ja rajattavissa. Jos immateriaalioikeuksia ei olisi, kaikki tieto olisi vapaasti käytettävissä (*public domain*) ja transaktiokustannukset vältettäisiin.¹⁵

Ylijäämän tavoittelu (rent-seeking) on taloudellinen tehokkuusongelma, joka ilmenee kun useilla taloudellisilla toimijoilla on mahdollisuus tavoitella voittoa, joka ylittää *pääoman normaalituoton (opportunity cost)*. Tällainen tilanne johtaa yleensä taloudellisten toimijoiden väliseen kilpailuun siitä, kuka saa hyödyntää tällaista tilaisuutta. Kilpailulliseen toimintaan sijoitetut voimavarat eivät kuitenkaan kasvata saatavissa olevaa voittoa vastaavassa määrin, vaan ne muodostuvat yhteiskunnalliseksi tehokkuustappioksi.¹⁶

Immateriaalitaloudessa *ylijäämän tavoittelu* on huomattava tehokkuusongelma. Ideoiden keksimisen vaatima investointi on oletettavasti siitä saataviin hyötyihin nähden. Monet henkiset työt ovat kuin kadonneita aarteita, jotka keräävät joukon aarteensijöitä ympärilleen. Useat tahot keksivät uudet ideat samoihin aikoihin, jolloin ensimmäinen keksijä saattaa olla lähinnä tuurista kiinni.¹⁷

Hallinnointikuluja (administration costs) ovat sellaiset kulut kuin oikeusjärjestelmän, poliisin, vartijoiden jne. kulut, mutta myös muut sellaiset kulut, jotka johtuvat suojatun omaisuuden käytön rajoittamisesta. Jo omistusoikeusjärjestelmän hallinnointikulut ovat merkittäviä, mutta immateriaalioikeuksien hallinnointikulut ovat erityisen suuria. Lisäksi immateriaalisten hyödykkeiden käytön rajoittaminen on kustannus itsessään, koska tiedon rajakustannus on nolla ja taloudellisesti tehokkaassa ratkaisussa kaikilla olisi pääsy siihen.¹⁸

2.2 Tekijänoikeuden oikeuttaminen

Tekijänoikeuden perusteita on etsitty taloudellisten perusteiden lisäksi myös luonnonoikeudellisesta ajattelusta, jossa tekijänoikeus on nähty ennen muuta tekijän persoonallisuuden suojana. On ajateltu, että yksilön oikeus hengentuotteeseensa on yhtä

---

¹⁵ Mylly 2004, s. 237; Landes–Posner 2003, s. 16.

¹⁶ Begg ym., s. 219; Landes–Posner 2003, s. 17–18.

¹⁷ Landes–Posner 2003, s. 18, 96.

¹⁸ Landes–Posner 2003, s. 18–19.

luonnollinen oikeus kuin fyysinen omistusoikeus.¹⁹ Perinteisesti persoonallisuus-oikeudellisella lähtökohdalla on ollut merkitystä mannereurooppalaisessa tekijänoikeudessa, kun taas taloudelliset perusteet ovat olleet keskeisellä sijalla erityisesti angloamerikkalaisessa tekijänoikeudessa.²⁰

Tekijänoikeus on myös oikeutena kaksinainen. Toisaalta se on *persoonallisuus-oikeus* (moraaliset oikeudet) ja toisaalta *varallisuus-oikeus*. Puoli vuosisataa sitten Kivimäki katsoi, että Suomen tekijänoikeus olisi lähinnä persoonallisuus-oikeus. Ei kuitenkaan liene epäilystä siitä, että tekijänoikeuden varallisuus-oikeudellinen puoli on kasvattanut myöhemmin merkitystään.²¹

Tekijänoikeuden taloudellinen oikeutus on lähtökohtaisesti yksinkertainen. Teoksen luomisen kustannus on yleensä huomattavasti korkeampi kuin sen kopioimisen kustannus. Teoksen julkaisemisen jälkeen siitä on helppo tehdä kopioita. Jos tekijällä ei olisi yksinoikeutta teokseensa, kilpailu oletettavasti painaisi teoskopion hinnan lähelle kopioinnin kustannuksia. Tekijän teoskopiosta saama hinta ei tällöin riittäisi kattamaan luomisen kustannuksia, eikä kannustinta teosten luomiseen olisi.²²

Vaikka luomisen kannustaminen onkin vahva peruste tekijänoikeuden puolesta, ei tekijänoikeuden oikeutus ole kuitenkaan kaikilta osin kiistaton kysymys. On olemassa useita tekijöitä, jotka rajoittaisivat kopiointia ja helpottaisivat kirjailijan mahdollisuuksia rahoittaa luomistyönsä, vaikka hänellä ei olisikaan siihen yksinoikeutta:²³

- 1) Tekijällä on teoksen ensimmäisenä julkaisija etulyöntiasema kopioiden julkaisijoihin nähden. Ensiksikin koska kopiointi vie aikaa, kirjoittaja ei välittömästi kohtaa kilpailua. Toiseksi, kuluttajat saattavat ostaa teoksen mieluummin tekijältä itseltään.

---

¹⁹ Kivimäki 1948, s. 27; Spinello–Tavani 2005.

²⁰ Ks. esim. Leppämäki 2006, s. 75; Haarmann 2005, s. 10; Davies 2002, s. 119.

²¹ Kivimäki 1948, s. 30, 36; Leppämäki 2006, s. 74.

²² esim. Mylly 2004, s. 229–230; Davies 2002, s. 5.

²³ Välimäki 2004, s. 263–264; Landes–Posner 2003, s. 41–56.

- 2) Tekijällä on usein taloudellisesti kannattavaa jakaa teosta ilmaiseksi pelkästään tunnettuuden saavuttamiseksi. Varsinainen voitto saadaan esimerkiksi myymällä parannettua versiota, lisäosia tai oheistuotteita.
- 3) Tekijällä saattaa olla mahdollisuus saada työlleen korvausta muuta kautta, kuten esimerkiksi pitämällä esitelmiä taikka saamalla korkeamman statuksen tai palkan.
- 4) Tekijänoikeuden suojaan vastaava suoja voitaisiin saavuttaa myös sopimusjärjestelyjen kautta. Lukijat sitoutuisivat olemaan levittämättä tietoja teoksesta muille.
- 5) Tietotekniikan aikakautena kopiointisuojaus voidaan rajoittaa teosten kopioimista ja niiden käyttämistä muutoinkin kuin tekijänoikeuden avulla.

Varmaa kuitenkin on, että yhteiskunta ilman tekijänoikeutta olisi erilainen. Julkaistavat kirjat kohdistuisivat todennäköisesti enemmän ajankohtaisiin ja muuttuviin teemoihin. Kirjailijat tekisivät kaikkensa ollakseen vuotamatta tietoja keskeneräisistä teoksistaan ennen niiden julkaisemista. Mainostamiseen käytettäisiin vähemmän rahaa. Kopioiden julkaisijat optimoisivat toimintansa napatakseen uutuudet nopeasti kopiointilinjoillensa.²⁴

2.3 Optimaalinen tekijänoikeus

Immateriaalioikeudet aiheuttavat huomattavia kustannuksia hallinnollisina kuluina ja markkinahäiriöiden aiheuttamina tehokkuustappioina. Tyypillisesti mitä kattavampi on tarjottu suoja, sitä suuremmat ovat myös suojan aiheuttamat kustannukset. Kun tutkitaan immateriaalioikeudellisen suojamuodon optimaalista tasoa, on siitä saatavia hyötyjä verrattava sen aiheuttamiin kustannuksiin. Tällöin tietysti voidaan myös päätyä myös siihen tulokseen, että kyseinen suojamuoto ei ole lainkaan taloudellisesti perusteltavissa.

Landes ja Posner ovat kehittäneet tekijänoikeutta kuvaavan matemaattisen mallin, jolla he pyrkivät osoittamaan, että optimaalinen teosten tuotanto saavutetaan silloin, kun luomisen kannustin ja luomisen kustannus ovat oikeassa tasapainossa.²⁵ Mallissa tekijänoikeuden taso

---

²⁴ Landes–Posner 2003, s. 56–57.

²⁵ Ks. Landes–Posner 1989; Mylly 2004, s. 234–236.

kuvataan hyvin yleisesti yhdellä muuttujan arvolla. Seuraavalla esityksellä pyritään antamaan lähinnä mallia koskeva yleistajuinen ymmärrys.

Teoskopion kustannus muodostuu kahdesta komponentista, jotka ovat teoksen kiinteä luomisen kustannus sekä muuttuvat teoskappalekohtaiset kustannukset, kuten esimerkiksi paino-, sitomis- ja julkaisukustannukset. Yksittäisen teoksen kysyntä riippuu paitsi teoksen hinnasta, myös kilpailevien teosten tarjonnasta. Teokset ovat keskenään epätäydellisiä *kilpailijoita (substituutteja)*. Jos tekijänoikeus on alhaisella tasolla, tekijät voivat lainata teosta vapaasti ja luoda kilpailevia teoksia halvalla. Jos tekijänoikeutta ei olisi lainkaan, kilpailijat voisivat kopioida teoksen heti julkaisun jälkeen ja ilman luomisen kustannuksia. Ilman tekijänoikeutta teoksen hinta laskisi lopulta teoksen kopioimisen rajakustannuksiin. Tällöin uusien teosten luomiseen ei olisi riittävää taloudellista kannustinta.

Uuden teoksen luomisen kustannus riippuu alenevasti tekijänoikeuden tasosta. Tekijät ovat aina lainanneet aineksia edeltäjiensä teoksista. Mitä tiukempi tekijänoikeudellinen suoja, sitä vaikeampaa on uuden teoksen luominen, koska tekijät eivät voi hyödyntää työssään olemassa olevaa materiaalia. Jos tekijänoikeudellinen suoja kiristettäisiin äärimmilleen, olisi tekijöiden aina luotava täysin uutta tai lainattava sellaisista teoksista, joiden tekijänoikeus olisi jo umpeutunut. Uusien teosten luomisen vaikeutuminen johtaisi saatavilla olevien teosten vähenemiseen ja hintojen nousuun.

Tekijänoikeuden tason ollessa ääripäissään lopputulos ei ole siis hyvä. Optimaalinen tekijänoikeuden taso saavutetaan silloin kun lisäsuojasta saatava hyöty on yhtä suuri kuin siitä seuraavat kustannukset. Tämän tason jälkeen lisäsuoja nostaa kustannuksia enemmän kuin hyötyjä. Optimaalisen tason alapuolella vahvistetun tekijänoikeussuojan hyödyt ovat suuremmat kuin kustannukset.

2.4 Tekijänoikeuden suoja-alan osatekijät

2.4.1 Suojan edellytykset

Teostyypit

Teoksia voidaan luokitella ominaispiirteidensä perusteella monella tavalla. Kun rajaudutaan tarkastelemaan kirjallisia teoksia, perustavin jaottelu on jako kaunokirjallisiin ja selittäviin teoksiin. Edelleen kaunokirjallisia teoksia ovat esimerkiksi romaanit, novellit, runot, päiväkirjat, muistelmat ja kirjeet. Selittäviä kirjallisia teoksia puolestaan ovat esimerkiksi tietokirjat, esitteet, käyttöohjeet, mainokset, muistiot ja raportit.²⁶

Tekijänoikeus on periaatteessa luonteeltaan yksittäistapauksellista, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että kansainvälisissä tekijänoikeudellisissa sopimuksissa ja tekijänoikeuslaeissa luettelaaan suojaa saavat teostyypit. Aikanaan tällaisella luettelolla on ilmeisesti ollut myös suojaa määrittävä merkitys, mutta nykyään lainsäädännössä olevat teostyyppiluettelot katsotaan lähinnä esimerkinomaisiksi ja suojaa annetaan rutiininomaisesti myös sellaisille uusille teostyypeille, joista ei ole aikaisempaa oikeuskäytäntöä.²⁷

Erilaisten teosten markkinoilla on omat ominaispiirteensä ja lainsäädännölliset vaatimuksensa. Ideaalisessa tilanteessa tekijänoikeuslainsäädäntö voitaisiin sovittaa kunkin teostyyppien markkinoiden tarpeisiin siten, että yhteiskunnallinen hyöty maksimoituisi.²⁸ Monille teostyypeille voisi ainakin periaatteessa olla omat (*sui generis*) suojamuotonsa.²⁹ Kyseessä saattaisi kuitenkin olla käytännössä mahdoton lainsäädännöllinen haaste.

Vaikka lainsäädännössä ei erotellakaan eri teostyyppien suojan edellytyksiä, oikeuskäytännössä suojan edellytykset kuitenkin vaihtelevat teostyyppien mukaan. Suurimmalta osaltaan suojan vaihtelu johtunee yleisten tekijänoikeudellisten periaatteiden

---

²⁶ Niiranen–Tarkela 1998, s. 58.

²⁷ Harenko ym. 2006, s. 14–15; Schechter 2010, s. 50.

²⁸ Leppämäki 2006, s. 56.

²⁹ Tapio 2013, s. 51–52.

yksittäistapauksissa saamista painoista. Voidaan kuitenkin esittää, että tuomioistuimet myös kehittävät tekijänoikeutta, kun lainsäätäjät ei pysty huomioimaan kaikkia eri tapauksia kirjoitetussa lainsäädännössä.³⁰

Itsenäisyys

Tekijänoikeudellisen suojan saaminen edellyttää tiettyjen töitä koskevien edellytysten täyttämistä.³¹ Yleinen tekijänoikeudellisen suojan edellytys on työn *itsenäisyys*. Itsenäisyydellä tarkoitetaan ainakin sitä, että töitä ei ole kopioitu toisesta teoksesta. Selvää onkin, että kopioinnin tuloksia ei ole syytä suojata. Itsenäisyys voi tarkoittaa myös esimerkiksi sitä, että työ on syntynyt ilman *esikuvia, ulkoisia rajoitteita tai ohjeita*.³² Tällöin suojan edellytysten täyttymistä on arvioitava itsenäisyyden ja omaperäisyyden käsittävänä kokonaisuutena.

Omaperäisyys

Itsenäisyyden lisäksi tekijänoikeus edellyttää tietyn omaperäisyyden tason saavuttamista, mikä kuitenkin tarkoittaa eri asioita eri oikeusjärestyksissä.³³ Omaperäisyyden arviointiin voivat vaikuttaa esimerkiksi *työn luovuus, nähty vaiva, käytetty taito tai tehty investointi*. Yleisesti voidaan ajatella, että omaperäisyysvaatimuksen tarkoituksena on varmistaa, että työ ylittää tietyn laatuvaatimuksen, riittävän erottautumiskyvyn, joka oikeuttaa sen erottamisen vapaasti käytettävissä olevasta teoksista (*public domain*) ja yksinoikeuden antamisen työn tekijälle.³⁴ Omaperäisyysvaatimuksen tehtävänä onkin tasapainottaa luomisen kannustimen ja tiedon saatavuuden punnintakriteerit.

---

³⁰ Bruun 2009b, s. 63.

³¹ Haarmann 2005, s. 59.

³² Sorvari 2007, s. 41; Schechter–Thomas 2010, s. 24–26.

³³ Haarmann 2005, s. 61.

³⁴ Schechter–Thomas 2010, s. 26.

Tekijänoikeuden saamiseen ei – kuten patentin tapauksessa – liity hakumenettelyä, jolla varmistettaisiin, että joku toinen ei ole luonut samanlaista teosta.³⁵ Tästä johtuen tekijänoikeus – toisin kuin esimerkiksi patentti – suojaakin ainoastaan teoksen kopioinnilta.³⁶ Koska ei voida edellyttää, että tekijä varmistaisi, että kukaan ei ole julkaissut samanlaista teosta, samanlaisen teoksen julkaiseminen on periaatteessa sallittua, kunhan se on luotu itsenäisesti. Toinen asia on se, että esimerkiksi riitatilanteessa voi tällaisessa tapauksessa olla vaikeaa näyttää toteen, että teos on luotu itsenäisesti.

Jos teos ei ole riittävän omaperäinen, on olemassa mahdollisuus, että joku toinen on sattumalta luonut samanlaisen teoksen. Tällaiset *kaksoisluontitapaukset* voisivat johtaa kopiointisyytöksiin, pitkittyneisiin oikeudenkäynteihin ja muodostua siten yhteiskunnallisesti kalliiksi. Pohjoismaissa vallalla olevan käsityksen mukaan omaperäisyydellä tarkoitetaan sitä, että kukaan toinen joka työhön olisi ryhtynyt, ei olisi päätenyt samaan lopputulokseen. Tästä omaperäisyyksistä käytetään nimitystä *tilastollinen ainutkertaisuus*.³⁷

2.4.2 Suojan ulottuvuus

Immateriaalioikeuteen liittyy abstraktin luonteensa vuoksi useita käsitteellisiä dikotomioita. Tekijänoikeudessa tehdään erottelut *sisällöksen* ja *muodon* sekä *idean* ja *ilmaisun* välillä. Nämä erottelut liittyvät kiinteästi filosofisen ajattelun perinteeseen. Platonin filosofiassa maailma jakautui ideamaailmaan ja aistimaailmaan.³⁸ Metafysiikassa tehdään puolestaan erottelu universaalien ja partikulaarien välillä.³⁹

Yleisen käsityksen mukaan tekijänoikeus ei suojaa teoksen sisällöstä, vaan ainoastaan sitä ilmaisumuotoa, mihin teos on saatettu. Yleisesti on pidetty selvänä, että tekijänoikeus ei käsitä teoksen perusideaa, aihetta tai motiivia.⁴⁰ Tekijänoikeus ei myöskään käsitä ajatuksia,

---

³⁵ Haarmann 2005, s. 64.

³⁶ Landes–Posner 2003, s. 85.

³⁷ Haarmann 2005, s. 63.

³⁸ Leppämäki 2006, s. 52.

³⁹ Powers 2005, 99–102.

⁴⁰ Haarmann 2005, s. 96.

tutkimustyöntuloksia, teorioita, tieteellisiä löytöjä, toteamuksia tai tietoja, joita teoksessa esitetään.⁴¹ Tekijänoikeus suojaa vain sitä ilmaisumuotoa, johon ideat on teoksessa saatettu. Erottelut eivät koskaan ole yksiselitteisiä vaan enemmän tai vähemmän veteen piirrettyjä ja hahmottuvat viimekädessä oikeuskäytännössä.⁴² Eri oikeusjärjestyksissä erottelut saattavat myös poiketa toisistaan, vaikka suojan ulottuvuus kirjoitetussa laissa olisikin sama.

Mainituilla dikotomioilla on tekijänoikeudessa ennen kaikkea vankka taloudellinen perusta.⁴³ Ideat ovat *julkishyödykkeitä (public goods)*, joiden käytön rajoittaminen johtaisi monopoleihin sekä ylijäämän tavoitteluun, jossa tekijät kilpailisivat uusien ideoiden keksimisestä saadakseen ylisuuria tuottoja.⁴⁴ Omaperäinen ilmaisumuoto sen sijaan kuuluu luontevasti tekijän yksinoikeuden piiriin.

Tekijänoikeuslainsäädäntö pyrkii tekijän yksinoikeuksien avulla ratkaisemaan vapaamatkustajaongelman, mutta tasapainottaakseen *luomisen kannustimet ja tiedon saatavuuden* lainsäädäntö rajoittaa yksinoikeuden omaperäiseen ilmaisumuotoon. Ideoiden tekijänoikeuden lisäksi myös tekijänoikeuden hallinnointikustannuksia, sillä oikeuslaitos joutuisi ratkaisemaan hankalia abstrakteihin määrittelyihin perustuvia rajanvetoja.⁴⁵

Joskus idea on niin sitoutunut sen ilmaisumuotoon, että muodon suoja on vaarassa rajoittaa myös idean hyödyntämistä.⁴⁶ Tällaisesta tilanteesta käytetään *nimitystä idean ja ilmaisun sulautuminen (merger of idea and expression)*. Yleensä katsotaankin, että ilmaisumuoto saa suojaa vain sillä edellytyksellä, että se ei estä ideoiden vapaata hyödyntämistä. Joskus teoksen muodolla on itsessään merkitystä esimerkiksi standardina – tästä esimerkkinä

---

⁴¹ Haarmann 2005, s. 96; Schechter 2010, s. 42–43.

⁴² Ks. Erottelun vaikeudesta: Vaidhyanathan 2001, s. 30–34

⁴³ Leppämäki 2006, s. 51.

⁴⁴ Landes–Posner 2003, s. 93.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Landes–Posner 2003, s. 97.

vaikkapa QWERTY -näppäimistökartta. Tällaisessa tilanteessa suojan antaminen standardille aiheuttaisi huomattavia tehokkuustappioita ja heikentäisi kilpailun toimintaa.⁴⁷

2.4.3 Suojan poikkeukset

Yleistä

Tekijänoikeuden perustana oleva omistusoikeudellinen rakenne on varsin jäykkä vastaamaan kaikkiin suojattujen teosten käyttöön liittyviin yhteiskunnallisiin tarpeisiin. Tekijänoikeuden poikkeukset kuitenkin luovat järjestelmään tiettyä *joustavuutta*. Poikkeukset kohdistuvat ennen kaikkea sellaisiin käyttötilanteisiin, jotka ovat yhteiskunnallisesti tavoiteltavia ja jotka eivät kuitenkaan ole omiaan vaarantamaan tekijän taloudellisia yksinoikeuksia.⁴⁸

Tässä yhteydessä ei ole tarkoituksena käsitellä kaikkia tekijänoikeuden poikkeuksia vaan tarkastella ainoastaan tekijänoikeuden suojan kannalta keskeisimpiä yleisiä ja periaatteellisesti tärkeitä poikkeuksia, jotka auttavat hahmottamaan tekijänoikeuden suoja-alan kokonaisuuden. Tällaisia poikkeuksia ovat *siteeraus oikeus ja oikeus parodiaan*.⁴⁹

Siteeraus oikeus

Siteeraus oikeus on perinteinen tekijänoikeuden poikkeus. Siteeraus oikeus sallii lyhyiden tekstiotteiden lainaamisen suojatuista teoksista sellaisiin tarkoituksiin kuten esimerkiksi *kritiikki, kommentointi ja argumentaatio*. Poikkeuksen tarkoituksena on palvella sananvapauden, keskustelun ja arvostelun ylläpitämistä, mikä hyödyntää teosten markkinoita ja *yhteiskuntaa kokonaisuutena*.⁵⁰ Esimerkiksi tieteelliseen tekstiin kuuluu olennaisesti osana viittaaminen aikaisempiin teoksiin keskustelun käymiseksi.⁵¹

---

⁴⁷ Landes–Posner 2003, s. 99.

⁴⁸ Harenko ym. 2006, s. 79.

⁴⁹ Haarmann 2005, s. 5.

⁵⁰ Niiranen–Tarkela 1992, s. 124; Waldén 1998, s.68.

⁵¹ Haarmann 2005, s. 188; Harenko ym., s. 52.

Taloudellisesti siteeraus oikeutta voidaan perustella ennen kaikkea transaktiokustannusten säästymisellä. Lähtökohtaisesti tekijänoikeuden haltijalla tuskin on mitään teoksensa siteeraamista vastaan. Jos siteeraus oikeutta ei olisi, tekijänoikeuden haltija ja lainaaja voisivat kuitenkin sopia lainaajan oikeudesta teoksen siteeraamiseen. Tällöin tekijänoikeuden haltijan ja lainaajan välisistä neuvotteluista johtuvat *transaktiokustannukset* olisivat kuitenkin useimmiten suuremmat kuin lainauksesta saatava hyöty.⁵²

Kirja-arvostelut välittävät tietoa markkinoilla olevista teoksista. Jos arvosteluja ei voisi tehdä ilman lisenssiä, kustantajan kannattaisi antaa lisenssi arvostelujen tekemiseen. Toisaalta kustantajat saattaisivat kuitenkin myös kieltää huonojen arvostelujen tekemisen. Siteeraus oikeus mahdollistaakin luotettavien arvostelujen julkaisemisen, mikä hyödyttää viime kädessä myös tekijöitä parantamalla kirjallisten teosten markkinoiden toimintaa.⁵³

Siteerauksella täytyy olla hyväksyttävä tarkoitus, mikä tarkoittaa ainakin sitä, että lainaaminen ei ole hyväksyttävää pelkästään sen vuoksi, että omasta työstä tulisi mielenkiintoisempi tai parempi.⁵⁴ Suojatun teoksen kopioiva käyttö luo tyypillisesti kilpailijan (substituutin) alkuperäiselle teokselle ja huonontaa näin alkuperäisen teoksen tekijän taloudellista asemaa.⁵⁵ Hyväksyttävässä lainauksessa suojattua teosta hyödynnetään usein tavalla, joka on omiaan hyödyntämään myös alkuperäistä tekijää.

Viime kädessä siteeraus oikeuden kannalta ratkaisevaa on se, kuinka paljon lainattua teosta on käytetty. Jos sitaatti kattaa suuren osan lainatusta teoksesta, voi sitaatin sisältävä teos muodostua substituutiksi lainatulle teokselle ja loukata lainatun teoksen tekijän yksinoikeutta.⁵⁶ Siteeraus oikeus onkin yleensä rajoitettu sellaiseen laajuuteen, että se ei haittaa siteeratun teoksen tekijänoikeuden haltijan taloudellisia oikeuksia.

---

⁵² Landes–Posner 2003, s. 101, 116.

⁵³ Landes–Posner 2003, s. 117.

⁵⁴ Haarmann 2005, s. 189.

⁵⁵ Waldén 1998, s. 67.

⁵⁶ Landes–Posner 2003, s. 115, 117, 122.

Parodia

Omaleimainen poikkeus tekijän yksinoikeuteen on oikeus *parodiaan eli ivamukaelmaan*. Parodia asettaa joko alkuperäisen teoksen, sen tekijän tai teoksen aiheen naurun, pilkan tai arvostelun kohteeksi.⁵⁷ Parodia on perinteinen kirjallisuuden laji, jolla on sananvapauden palvelijana tärkeä tehtävä nykyaikaisessa yhteiskunnassa. Ilman vapaata arvostelua, kommentointia tai jopa pilkkaa demokratia ei voisi toimia tehokkaasti.⁵⁸

Parodian ominaispiirre on se, että sen on lainattava keskeisiä osia parodioitavasta teoksesta tehdäkseen sen tunnistettavaksi. Ilman parodiaa koskevaa tekijänoikeuden poikkeusta parodia katsottaisiinkin todennäköisesti parodioitavan teoksen muunnelmaksi. Poikkeuksen ansiosta parodiat käsitellään kuitenkin *itsenäisinä teoksina*.⁵⁹

Taloudellinen oikeutus parodiaa koskevalla poikkeukselle johtuu ennen muuta parodian tarkoituksesta. Parodia ei ole alkuperäisteoksen kilpailija (substituutti) vaan sen tehtävänä on asettaa alkuperäisteos arvostelun kohteeksi. Ilman tekijänoikeuden poikkeusta parodian tekijä tarvitsisi arvosteluunsa luvan alkuperäisteoksen tekijältä, joka voisi siten halutessaan estää arvostelun. Lisäksi koska alkuperäisteoksen tekijä ei voi arvostella omaa teostaan puolueettomasti, parodiaa koskeva poikkeus ei rajoita hänen yksinoikeuksiaan.⁶⁰

2.5 Jälkiperäisteosten suoja

Itsenäistä tekijänoikeudellisesti suojattua teosta nimitetään *alkuperäisteokseksi*. Kun alkuperäisteos käännetään toiselle kielelle tai siitä tehdään muunnelma taikka kun useita teoksia kootaan yhteen teokseen, syntyy uusi teos, jota nimitetään *jälkiperäisteokseksi*.⁶¹

---

⁵⁷ Niiranen–Tarkela 1998, 106; Hietanen 2009, s. 149.

Parodiaa vastaavia alkuperäisteosta ivaavia muunnelmatyyppejä ovat esimerkiksi burleski, karikatyyri, satiiri ja pastissi. Ne poikkeavat kuitenkin joiltain olennaisilta ominaisuuksiltaan parodiasta, joten tarkastelun johtopäätöksiä ei pidä lähtökohtaisesti laajentaa koskemaan niitä.

⁵⁸ Landes–Posner 2003, s. 147; Vaidhyanathan 2001, s. 26.

⁵⁹ Landes–Posner 2003, s. 149; Schechter–Thomas 2010, s. 476.

⁶⁰ Landes–Posner 2003, s. 150.

⁶¹ Haarmann 2005, s. 58; Niiranen–Tarkela 1998, s. 51.

Tekijänoikeudellisesti suojatun muunnelman syntyminen edellyttää, että siinä näkyy tekijän siihen laittama henkinen panos. Jos muunnelma täyttää tämän ehdon, kyseessä on 1) *varsinainen muunnelma*. Jos muunnelma sisältää vain epäolennaisia muutoksia, ei sitä ole katsottava omaperäiseksi henkiseksi tuotteeksi, eikä se nauti tekijänoikeudellista suojaa. Tällöin kyseessä on 2) *epävarsinainen muunnelma*. Lisäksi on erotettava tilanne, kun alkuperäisen teoksen pohjalta on luotu 3) uusi, itsenäinen ja omaperäinen teos.⁶²

Yleisen tekijänoikeudellisen periaatteen mukaisesti jälkiperäisteoksen oikeuksien hyödyntäminen edellyttää alkuperäisteoksen oikeuksien haltijan lupaa. Suoja-alaan kannalta periaate voitaisiin ilmaista esimerkiksi toteamalla, että tekijänoikeus suojaa tekijän omaperäistä luomistyötä. Silloin kun tekijän omaperäisen luomistyön panos on löydettävissä jostakin teoksesta, kyseisen teoksen hyödyntäminen edellyttää tekijän suostumusta.

Taloudellisesti tekijän oikeus teoksensa muunnelmiin voidaan perustella lähinnä haitallisen kilpailun välttämiseksi ja transaktiokustannuksien säästämiseksi. Jos alkuperäisteoksen tekijällä ei olisi oikeutta myös teoksen muunnelmiin, olisi hänellä intressi viivästyttää alkuperäisen teoksen julkaisemista kunnes myös teoksen muunnelmat olisivat valmiina. Sen sijaan jos hän ei menettelisi näin, olisi olemassa riski, että muunnelmien tekemisestä syntyisi ylijäämän tavoittelu -ongelma useiden tekijöiden pyrkiessä alkuperäisteoksen muunnelmien markkinoille. Transaktiokustannukset ovat pienimmät silloin kun oikeudet sekä alkuperäisteokseen että kaikkiin muunnelmiin ovat saman henkilön hallussa.⁶³

Englanninkielessä sanaa jälkiperäisteos vastaa ilmaus 'derivative work'. Yhdysvalloissa järkipäisteosten suoja määräytyy olennaisesti samalla tavalla. Ks. esim. Schechter–Thomas 2010, s. 86–89.

⁶² Kivimäki 1948, s. 103–104.

⁶³ Landes–Posner 2003, s. 109–111, 149.

3. TEKIJÄNOIKEUDEN OIKEUSLÄHTEET JA SUOJAN PÄÄPERIAATTEET

3.1 Tekijänoikeuden suoja-ala kansainvälisissä yleissopimuksissa

Bernin yleissopimus

Keskeisin tekijänoikeuden kansainvälinen sopimus on vuodelta 1886 peräisin oleva Bernin yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta, jonka viimeinen tarkistettu versio on vuodelta 1971.⁶⁴ Se on saatettu Suomessa voimaan asetuksella 79/1986. Sopimukseen on liittynyt yhteensä 166 valtiota, joihin kuuluvat kaikki keskeiset teollisuusvaltiot.⁶⁵ Euroopan unionin tekijänoikeuslainsäädännön tulkinnan kannalta merkityksellistä on se, että myös kaikki EU:n jäsenvaltiot kuuluvat Bernin sopimukseen.

Bernin yleissopimuksessa on tärkeä muotovaatimusten kieltämisen periaate, jonka mukaan suojan saaminen ei saa edellyttää mitään muodollisuuksia, kuten esimerkiksi teoksen rekisteröimistä.⁶⁶ Vuonna 1952 Unescon johdolla neuvoteltu Yleismaailmallinen tekijänoikeussopimus salli tekijänoikeudellisen suojan saamiselle tiettyjä muotovaatimuksia, mutta se on USA:n, Kiinan ja Venäjän liittyttyä Bernin yleissopimukseen menettänyt käytännössä merkityksensä.⁶⁷

Bernin yleissopimus rakentuu kansallisen kohtelun ja vähimmäissuojan periaatteille. Kansallisen kohtelun periaatteen mukaan kukin sopimusvaltio on velvollinen antamaan muiden sopimusvaltioiden kansalaisille saman suojan kuin omille kansalaisilleen.⁶⁸

---

⁶⁴ Harenko ym. 2006, s. 8.

⁶⁵ Ks. <<http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/berne.pdf>> (5.5.2013)

⁶⁶ Bernin yleissopimus, artikla 5(2).

⁶⁷ Haarmann 2005, s. 31.

⁶⁸ WIPO 1978, s. 5.

Sopimuksen vähimmäissuojan vaatimukset ovat varsin tiukat, joten sopimuksen jäsenvaltioiden tekijänoikeuslait ovat olennaisilta osiltaan jokseenkin yhdenmukaisia.⁶⁹

Bernin yleissopimuksen ensimmäisen artiklan mukaan suojaa kohteita ovat *kirjalliset ja taiteelliset teokset*. Sopimuksen 2(1) artiklassa määritellään ilmaisun sisältö. Sen mukaan suojaa saavat ”kirjallisuuden, tieteen ja taiteen alaan kuuluvat tuotteet, niiden ilmaisutapaan tai muotoon katsomatta”. Suojan todetaan kohdistuvan esimerkiksi kirjoihin, kirjasiin ja muihin kirjoituksiin, esitelmiin, puheisiin, saarnoihin ja muihin samankaltaisiin teoksiin. Bernin yleissopimuksen selitysteoksessa kuitenkin huomautetaan, että kysymyksessä on vain esimerkkiluettelo, eikä se ole millään tavalla rajoittava.⁷⁰

Vaikka käsitettä *teos (work)* käytetään yleisesti sopimustekstissä, sitä ei ole kuitenkaan suoranaisesti määritelty sopimuksessa. Artiklassa 2(5) todetaan kuitenkin kokoomateosten suojasta, että niitä suojataan edellyttäen, että ne ovat sisältönsä valinnan ja järjestelyn perusteella *henkisen luomistyön tuotteita (intellectual creations)*. Kun sopimuksessa ei ole esitetty muuta omaperäisyyden määritelmää, voidaan pitää perusteltuna tulkita edellä mainittua ilmaisua siten, että se kuvaa Bernin yleissopimuksen mukaista yleistä omaperäisyysvaatimusta. Myös selitysteoksessa todetaan, että suojaa saavassa teoksessa tulee olla riittävä henkisen luomisen (intellectual creation) elementti.⁷¹

Artiklassa 2(8) todetaan, että ”yleissopimuksen mukaista ei sovelleta päivänuutisiin eikä erilaisiin asiatietoihin, jotka ovat luonteeltaan pelkkiä lehdistötiedotuksia”. WIPO (World Intellectual Property Organization) selittää tätä niin, että sopimus ei suojaa pelkkiä uutisia tai sekalaatuisia tietoja, koska sellainen materiaali ei täytä omaperäisyyden edellytyksiä. Selitysteoksessa todetaan suojan edellytyksistä lisäksi, että yleisesti hyväksytyn periaatteen

---

⁶⁹ Haarmann 2005, s. 28.

⁷⁰ WIPO 1978, s. 13.

⁷¹ WIPO 1978, s. 22–23.

mukaan teoksen sisällöllä, sen arvolla, laadulla tai tarkoituksella ei ole merkitystä suojan kannalta.⁷²

Sopimuksen artiklassa 9(2) asetetaan reunaehdot kansallisessa lainsäädännössä säädettäville Bernin sopimuksen mukaisille poikkeuksille. Sen mukaan liittomaat voivat lainsäädännössään sallia näiden teosten toisintamisen 1) tietyissä erityistapauksissa edellyttäen, 2) ettei toisintaminen ole ristiriidassa teoksen normaalin käytön kanssa 3) eikä kohtuuttomasti loukkaa tekijän laillisia etuja. Poikkeusten rajoitus on lainattu Bernin sopimuksesta useisiin kansainvälisiin sopimuksiin ja se tunnetaan yleisesti nimellä *kolmivaihetesti* (*three-step test*).

Artiklassa 10(1) säädetään oikeudesta tehdä lainauksia laillisesti yleisölle saatetuista teoksista edellyttäen, että lainaaminen on ”*hyvän tavan mukaista*” ja se tehdään vain ”*lainauksen tarkoituksen oikeuttamassa laajuudessa*”. Artiklassa 10(3) todetaan, että käytettäessä teoksia tämän artiklan mukaisesti on mainittava lähde sekä tekijän nimi, jos se ilmenee lähteestä.

WIPO:n tekijänoikeussopimus

Vuonna 1996 hyväksytty *WIPO:n tekijänoikeussopimus* (WCT eli WIPO Copyright Treaty) täydentää Bernin yleissopimuksen määräyksiä pyrkien varmistamaan tekijänoikeuden yhdenmukaisen kehityksen silmällä pitäen erityisesti viestintäteknologisen kehityksen mukanaan tuomat haasteet.⁷³ Sopimukseen on liittynyt yhteensä 90 valtiota joihin kuuluvat muun muassa kaikki Euroopan unionin jäsenvaltiot sekä USA, Venäjä ja Kiina.⁷⁴ Sopimuksen edellyttämät lakimuutokset saatettiin Suomessa voimaan vuoden 2006 alusta ja Suomi saattoi sopimuksen voimaan yhtäaikaaisesti 15 muun EU-maan kanssa tasavallan presidentin asetuksella 17/2010.

---

⁷² WIPO 1978, s. 12–13.

⁷³ Harenko ym. 2006, s. 8.

⁷⁴ Ks. <<http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/wct.pdf>> (5.5.2013).

Sopimuksessa todetaan, että kyseessä on Bernin sopimukseen kuuluvien liittomaiden välinen erityissopimus ja että sopimus ei vähennä niitä velvoitteita, mitä sopimuspuolilla on toisiaan kohtaan Bernin sopimuksen perusteella. Sopimuksessa käytetään myös Bernin sopimuksen kanssa yhteistä terminologiaa, joten tältäkin osin on selvää, että sitä on tulkittava Bernin sopimusta täydentävänä sopimuksena.

Sopimuksessa on muutamia kohtia, jotka tarkentavat suoja-alan määritelmää Bernin sopimukseen nähden. Kirjallisten teosten suoja-alan kannalta merkitystä on sillä, että WIPO:n tekijänoikeussopimuksen toisessa artiklassa vahvistetaan yleinen tekijänoikeudellinen periaate sanoin ”tekijänoikeus ulottuu ilmauksiin; se ei ulotu ideoihin, menettelytapoihin, toimintamenetelmiin tai matemaattisiin käsitteisiin sinänsä”.

TRIPS-sopimus

WIPO:n hallinnoimien tekijänoikeussopimusten ohella osana GATT (General Agreement on Trade and Tariffs) -neuvotteluja laadittu *TRIPS (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights)* -sopimus sisältää muiden immateriaalioikeuksien lisäksi myös tekijänoikeuksia koskevaa sääntelyä. Sopimus allekirjoitettiin vuonna 1994 ja se tuli voimaan 1995. Sopimus on osa WTO:n (World Trade Organization) perustamissopimusta, johon kaikki WTO:n jäsenvaltiot ovat siihen sidottuja. WTO:ssa on yhteensä 159 jäsenvaltiota mukaan lukien kaikki merkittävät teollisuusvaltiot.⁷⁵

WIPO:n tekijänoikeussopimuksen tavoin myös TRIPS-sopimus rakentuu Bernin yleissopimuksen pohjalle.⁷⁶ TRIPS-sopimuksessa on Bernin sopimuksesta poiketen lisäksi omaksuttu suosituimmuuskohtelua koskeva periaate, jonka mukaan WTO:n jäsenvaltion on myönnettävä toisen jäsenvaltion kansalaisille kaikki ne edut, jotka se myöntää jonkin

---

⁷⁵ Ks. <http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm> (5.5.2013).

⁷⁶ Sopimuksen artiklassa 1(3) todetaan, että jäsenvaltiot sitoutuvat myöntämään toisten jäsenvaltioiden kansalaisille Bernin yleissopimuksen (1971) suojan saamisen edellytykset täyttävää suojaa. Artiklassa 9(1) todetaan, että jäsenen tulee saattaa lainsäädäntönsä Bernin yleissopimuksen (1971) 1–21 artiklojen ja sen liitteen mukaiseksi.

kolmannen WTO:n jäsenvaltion kansalaisille. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikkien jäsenvaltioiden kansalaisille on annettava sama suoja.

Artiklassa 9(2) vahvistetaan WIPO:n tekijänoikeussopimuksen tavoin yleinen suojan ulottuvuuden periaate sanamuodolla ”tekijänoikeuden suojan tulee ulottua ilmaisuihin, mutta ei ideoihin, menettelyihin, toimintamenetelmiin tai matemaattisiin käsitteisiin sellaisenaan.”

3.2 Tekijänoikeuden suoja-ala Euroopan unionissa

Euroopan unionin keskeinen päämäärä on luoda unionin alueelle toimivat sisämarkkinat.⁷⁷ Tekijänoikeudella ei aikanaan nähty olevan liityntää sisämarkkinoiden toimivuuteen. Tekijänoikeuteen sidoksissa olevien talouden sektoreiden merkityksen kasvettua viime vuosikymmeninä on EU:n piirissä huomattu tarve myös tekijänoikeuden harmonisointiin. Vuonna 1988 julkaistussa vihreässä kirjassa Euroopan komissio totesi, että sisämarkkinoiden toimivuuden takia on välttämätöntä, että sisämarkkinoiden toimintaa haittaavat tekijänoikeuslakien kansalliset eroavuudet poistetaan.⁷⁸

1990-luvulta lähtien on annettu useita tekijänoikeutta ja lähioikeuksia koskevia direktiivejä. Harmonisointi aloitettiin sisämarkkinoiden kannalta keskeisimmiltä tekijänoikeuden alueilta. Ensimmäinen EU:n tekijänoikeudellinen direktiivi oli tietokoneohjelmien suojaa koskenut direktiivi 1991/250/EEC, joka korvattiin hiljattain direktiivillä 2009/24/EY. Tietokoneohjelmadirektiivin perusteella tietokoneohjelmia suojataan yksiselitteisesti sillä perusteella, että ne ovat henkisiä luomuksia (author's own intellectual creation).⁷⁹

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 96/9/EY tietokantojen oikeudellisesta suojasta säädetään tietokantojen suojasta Euroopan unionin alueella. Direktiivin säännösten mukaan tietokannat, jotka aineiston valinnan tai järjestämisen perusteella muodostavat

---

⁷⁷ Walter–Lewinski 2010, s. 54.

⁷⁸ Komission vihreä kirja teknologian kehityksen haasteesta tekijänoikeudelle COM (88) 172 final.

⁷⁹ Tietokoneohjelmadirektiivi 2009/24/EY, artikla 1(3).

tekijän omaperäisen henkisen luomuksen (author's own intellectual creation), saavat sellaisenaan tekijänoikeussuojaa.⁸⁰

Tietoyhteiskuntakehitys on voimistanut tekijänoikeuden harmonisoinnin tarvetta sisämarkkinoilla. Euroopan komissio totesi vuonna 1995 tekijänoikeutta tietoyhteiskunnassa käsittelevässä vihreässä kirjassaan, että koska tieto kulkee entistä helpommin ja suojattujen teosten käytön valvominen on vaikeampaa, joillakin aloilla on tarpeen yhdenmukaistaa entistä enemmän tekijänoikeuden ja lähioikeuksien antamaa suojaa.⁸¹

Kirjallisten teosten suoja-alan kannalta keskeisin direktiivi on Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/29/EY, annettu 22. päivänä toukokuuta 2001, tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa. Tietoyhteiskuntadirektiivillä oli tarkoitus toteuttaa tekijänoikeuden yleinen laaja-alainen harmonisointi Euroopan unionin alueella.

Toisin kuin tietokoneohjelma- ja tietokantadirektiiveissä, tietoyhteiskuntadirektiivissä ei ole määritelty suojan saamista koskevaa omaperäisyysvaatimusta. Tämä täytyy tulkita harkituksi ratkaisuksi jättää harmonisointi tältä osin tekemättä. Vuonna 2004 komission tekemässä EU:n tekijänoikeudellisen lainsäädännön selvityksessä todetaankin, että erikoistapauksia lukuun ottamatta omaperäisyysvaatimusta ei ole tarkoitettu yhdenmukaistaa.⁸² Lisäksi selvityksessä huomautetaan, että vaikka omaperäisyysvaatimusten harmonisointia onkin esitetty, ei ole mitään viitteitä siitä, että jäsenvaltioiden toisistaan poikkeavat omaperäisyysvaatimukset aiheuttaisivat ongelmia sisämarkkinoiden toiminnalle.

Omaperäisyysvaatimuksen harmonisointia ei näin ollen ole pidetty välttämättömän ja se on siis alun perin jätetty jäsenvaltioiden kansallisten lainsäädännön varaan.⁸³ Myöhemmin EU-tuomioistuin on kuitenkin antanut joitakin ratkaisuja, joissa se on ottanut kantaa

---

⁸⁰ Tietokantadirektiivi 96/9/EY, artikla 3(1).

⁸¹ Komission vihreä kirja tekijänoikeudesta tietoyhteiskunnassa COM (1995) 382 final.

⁸² Komission EU:n tekijänoikeudellisen lainsäädännön selvitys SEC(2004) 995, s. 14.

⁸³ Walter–Lewinski 2010, s. 953.

omaperäisyysvaatimukseen ja jotka ovat siten nostaneet asian uudelleen esille. Ensimmäinen tällainen ratkaisu oli kirjallisten teosten suojaan koskenut Infopaq-ratkaisu.⁸⁴

Tietoyhteiskuntadirektiivissä suojan poikkeukset on jaettu pakollisiin ja vapaaehtoiisiin.⁸⁵ Ainoa pakollinen poikkeus koskee kappaleen tilapäistä valmistamista ja se on välttämätön lähinnä Internet-selailun mahdollistamiseksi.⁸⁶ Vapaaehtoisia poikkeuksia ovat esimerkiksi siteeraus⁸⁷ sekä karikatyyria, parodiaa ja pastissia koskeva poikkeus⁸⁸. Näiden keskeisten poikkeusten jättäminen vapaaehtoiseksi kertonee siitä, että käyttäjien oikeuksia ei ole katsottu tarpeelliseksi painottaa EU:n tekijänoikeuslainsäädännössä. Suojan poikkeuksille on lisäksi asetettu tietoyhteiskuntadirektiivissä yleiseksi rajoitteeksi Bernin yleissopimuksesta peräisin oleva *kolmivaihetesti*.⁸⁹

3.3 Tekijänoikeuden suoja-ala Suomessa

3.3.1 Suojan lähtökohdat

Suomen tekijänoikeuden keskeinen oikeuslähde on vuodelta 1961 peräisin oleva yhteispohjoismaisesti valmisteltu tekijänoikeuslaki⁹⁰, johon on tehty vuosien aikana muutoksia kolmisenkymmentä kertaa.⁹¹ Tekijänoikeuslaissa on noudatettu käytäntöä, jonka mukaan kansainvälisten sopimusten vaatimat muutokset on pyritty toteuttamaan lakiin ennen sopimuksen ratifioimista. Tämä merkitsee samalla sitä, että lakia tulkittaessa voidaan käyttää hyväksi sopimustekstejä ja niiden selitysteoksia.⁹²

---

⁸⁴ C-5/08, Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening, 16.7.2009, (2009) ECR I-6569. (*Infopaq I*)

⁸⁵ Walter–Lewinski 2010, s. 1023.

⁸⁶ Tietoyhteiskuntadirektiivi 2001/29/EY, artikla 5(1).

⁸⁷ Tietoyhteiskuntadirektiivi 2001/29/EY, artikla 5(2), kohta d.

⁸⁸ Tietoyhteiskuntadirektiivi 2001/29/EY, artikla 5(2), kohta k.

⁸⁹ Walter–Lewinski 2010, s. 1060; Tietoyhteiskuntadirektiivin artiklan 5(5) kolmivaihetestin mukaan suojan poikkeuksia ja rajoituksia sovelletaan 1) vain tietyissä erityistapauksissa, jotka 2) eivät ole ristiriidassa teoksen tai muun aineiston tavanomaisen hyödyntämisen kanssa, 3) eivätkä kohtuuttomasti haittaa oikeudenhaltijan oikeutettuja etuja.

⁹⁰ Kivimäki 1966, s. V.

⁹¹ Liedes 2011, s. 9.

⁹² Haarmann 2005, s. 21; Niiranen–Tarkela 1998, s. 11.

3.3.2 Suojan edellytykset

Teostyyppit

Tekijäl 1 §:n mukaan: ”Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoonpa se kaunokirjallinen tahi selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote taikka ilmetköönpä se muulla tavalla.” Toisin kuin Bernin yleissopimuksessa tekijänoikeuslaissa suojan kohde esitetään vain suppeasti toteamalla, että suoja kattaa *kaunokirjalliset ja selittävät teokset*.⁹³ Lisäksi kuitenkin todetaan, että teos voi ilmentyä myös muulla tavalla.

Itsenäisyys ja omaperäisyys

Tekijänoikeuslaki määrittelee suojan edellytykset vain hyvin ylimalkaisesti. Laissa suojan yleiset edellytykset sisältyvät sanoihin ”luonut” ja ”teos”. Luominen viittaa henkiseen prosessiin, joten ainoastaan luonnollinen ihminen voi olla teoksen tekijä. Suorittavan tai koneellisen työn tulosta ei voida pitää tekijänoikeuden suojaamana.⁹⁴ Teos puolestaan tarkoittanee jokseenkin samaa kuin luovan työn tulos, joten se ei juuri tuo lisäselkoa asiaan. Tekijänoikeuslain anniksi jää siis se, että tekijänoikeus suojaa luovan työn tulosta.⁹⁵

Tekijänoikeuslain esitöissä todetaan, että tekijänoikeus tulee kyseeseen vain ”itsenäisiin ja alkuperäisiin” sekä ”uusiin ja omaperäisiin” luomuksiin, ja todetaan, että tämä käynee riittävän selvästi ilmi lain sanamuodosta.⁹⁶ Näistä on johdettu oikeuskirjallisuudessa yleisesti esitetyt suojan saamisen edellytykset eli *itsenäisyys* ja *omaperäisyys*. Edellytyksien

---

⁹³ Bernin yleissopimuksen 2(1) artiklassa todetaan, että ilmaisu ”kirjalliset teokset” käsittää kirjat, kirjaset ja muut kirjoitukset; esitelmät, puheet, saarnat ja muut samankaltaiset teokset.

⁹⁴ Harenko ym. 2006, s. 14; Koktvedgaard–Levin 2002, s. 72.

⁹⁵ Kivimäki määrittelee teoksen henkiseksi tuotteeksi (Kivimäki 1948, s. 68).

⁹⁶ Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin KM 1953:5, s. 44.

täyttymiseen yhteisesti viitataan myös ilmauksilla teoskynnyksen ylittyminen tai teostason saavuttaminen.⁹⁷

Sorvarin mukaan itsenäisyys tarkoittaa sitä, että teos on syntynyt ilman esikuvia, ulkoisia rajoitteita tai ohjeita ja kopioimatta olemassa olevasta teoksesta.⁹⁸ Silloin kuin teos perustuu osittain johonkin lähteeseen, on omaperäisyyttä ilmeisesti arvioitava suhteessa lähdeteokseen. Omaperäisyydellä puolestaan tarkoitetaan sitä, että teos on tekijänsä luovan työn tulos.⁹⁹ Tähän liitetään Pohjoismaissa usein *tilastollisen ainutkertaisuuden vaatimus*.¹⁰⁰

Yleisen käsityksen mukaan laadullisilla tai taiteellisilla arvioilla tai vastaavilla ei ole merkitystä suojan kannalta.¹⁰¹ Teos voi palvella myös puhtaasti käytännöllistä tarkoitusta.¹⁰² Kivimäki on kuitenkin esittänyt, että teosta suojattaisiin siksi, että se edustaa *esteettistä kauneusarvoa*.¹⁰³ Esteettisyys ilmenee esimerkiksi kielellisessä asussa ja huolellisessa sanojen valinnassa. Kivimäki kuitenkin toteaa, että omaperäisyysvaatimus ei saa merkitä sisällyksen laajuuden tai laadun arvostamista. Hänen mukaansa teoksen ei tarvitse edustaa kovinkaan korkeaa tasoa.¹⁰⁴ Kivimäki tarkoittaneekin esteettisyysvaatimuksella lähinnä sitä, että ilmaisun täytyy olla *riittävän jäsentynyt*, jotta teoskynnys ylittyisi.

Suomessa suojan saamisen kannalta merkitystä ei ole sillä, miten paljon työtä tai vaivaa tekijä on teoksen eteen nähnyt.¹⁰⁵ Manner-Euroopassa tekijänoikeus on nähty ennen muuta persoonallisuuden suojana toisin kuin angloamerikkalaisessa tekijänoikeudessa, jossa taloudelliset perustelut ovat olleet alusta alkaen keskeisellä sijalla. Tietoyhteiskunnassa on ollut tarve ymmärtää suoja-ala yhä laajempänä taloudellisten intressien turvaamiseksi. Onkin ollut havaittavissa, että tekijänoikeuden suoja-ala on kasvanut teknisen kehityksen

---

⁹⁷ Harenko ym. 2006, s.16.

⁹⁸ Sorvari 2007, s. 41.

⁹⁹ Kivimäki toteaa, että tekijänoikeus koskee vain sellaisia teoksia, jotka ilmentävät tekijän persoonallisuutta ja ovat siis yksilöllisiä eli omaperäisiä (Kivimäki 1948, s. 68).

¹⁰⁰ Sorvari, s. 42. Ks. Tilastollisesta ainutkertaisuudesta luku 2.4.1, s. 15.

¹⁰¹ Harenko ym. 2006, s. 15.

¹⁰² KM 1953:5, s. 44.

¹⁰³ Kivimäki 1966, s. 4.

¹⁰⁴ Kivimäki 1966, s. 19; Kottvedgaard 2002, s. 64.

¹⁰⁵ Harenko ym. 2006, s. 15.

vaatimusten myötä ja myös vaivalla on jotain merkitystä teostason arviointiin. Luomistyön vaatimusta ei kuitenkaan voida ymmärtää ainakaan sellaisena, että teoskynnys ylittyisi pelkän vaivan perusteella.¹⁰⁶

Bernin yleissopimuksen perusteella teos saa suojaa sillä perusteella, että se on ”*henkisen luomistyön tulos*”. Koska Bernin sopimus asettaa vähimmäissuojan periaatteen mukaisesti vähimmäisedellytykset jäsenvaltioiden tekijänoikeudelle, Suomessa teoskynnyksen eli itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimuksen on tällöin oltava vähintään yhtä helposti täyttyvä suojan edellytys kuin Bernin sopimuksen mukainen ”henkisen luomistyön tulos”.

Bernin yleissopimuksen mukaisen henkisen luomistyön tuloksen tulisi saada tekijänoikeussuojaa myös Suomessa. Sanamuodon perusteella vaikuttaisi kuitenkin siltä, että pohjoismainen teoskynnys on vaikeammin täyttyvä kriteeri. Jos näin on, Suomen tekijänoikeus ei täysin vastaisi Bernin sopimuksen vaatimuksia. Toisaalta voidaan tietysti kyseenalaistaa se, onko tällaisilla sanamuotojen vivahde-eroilla kuitenkaan todellista merkitystä, kun omaperäisyys määrittyy joka tapauksessa viime kädessä oikeuskäytännön kautta ja on hyvin tulkinnanvarainen asia.

Euroopan unionin yleiseksi tekijänoikeudellisen suojan edellytykseksi näyttäisi vakiintuneen Bernin yleissopimuksen mukaisesti se, että teos on henkisen luomistyön tulos.¹⁰⁷ Tätä suojan määritelmää on käytetty ohjelmistodirektiivissä, suoja-aikadirektiivissä ja tietokantadirektiivissä.¹⁰⁸ Tietoyhteiskuntadirektiivissä omaperäisyysvaatimusta ei harmonisoitu, mutta myöhemmin käsiteltävässä Infopaq-ratkaisussa EU-tuomioistuin tulkitsi tietoyhteiskuntadirektiiviä siten, että myös sen mukainen suoja käsittäisi työt, jotka ovat henkisen luomistyön tuloksia.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Välimäki 2004, s. 260.

¹⁰⁷ Walter-Lewinski 2010, s. 953.

¹⁰⁸ Tietokoneohjelmadirektiivi 2009/24/EY, artikla 1(3); tietokantadirektiivi 96/9/EY, artikla 3(1); suoja-aikadirektiivi 2006/116/EY, artikla 6.

¹⁰⁹ C-5/08 (Infopaq I), tuomiolauselman kohta 2.

Ohjelmistodirektiivin vaatimuksia toteutettaessa ei katsottu tarpeelliseksi muuttaa Suomen tekijänoikeuslain teoskynnystä koskevia säännöksiä, vaan asiaa koskevassa hallituksen esityksessä Suomen lainsäädännön katsottiin vastaavan direktiivin omaperäisyysvaatimusta. Mylly kuitenkin huomauttaa, että ohjelmistodirektiivin seurantaraportin perusteella vaikuttaa siltä, että teoskynnystä olisi tullut laskea.¹¹⁰ Tässä valossa Bernin yleissopimuksen mukainen henkisen luomistyön vaatimus vaikuttaisi siis olevan helpommin täyttyvä kuin pohjoismainen itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimus.

Koska kansainvälisen Bernin yleissopimuksen oikeutta ohjaava paine ei ole erityisen voimakas, kysymys omaperäisyysvaatimusten yhteensopivuudesta ei ole ollut toistaiseksi merkityksellinen. Sen sijaan koska näyttää siltä, että Euroopan unioni on omaksumassa Bernin yleissopimuksessa omaksutun omaperäisyyden määritelmän, on olemassa kasvava riski siitä, että omaperäisyysvaatimusten yhteensopivuutta joudutaan vielä tarkistamaan.

3.3.3 Suojan ulottuvuus

Tekijänoikeuslaki ei sisällä säännöksiä suojan ulottuvuudesta. Voidaankin ajatella, että asia on jätetty suosiolla tekijänoikeuden yleisten periaatteiden varaan ja oikeuskäytännössä kehitettäväksi. Suomessa voimaan saatetuissa WIPO:n tekijänoikeussopimuksessa ja TRIPS-sopimuksessa kuitenkin todetaan, että tekijänoikeussuoja ei ulotu ideoihin, menettelytapoihin, toimintamenetelmiin tai matemaattisiin käsitteisiin sinänsä.¹¹¹

Haarmanin mukaan tekijänoikeus ei käsitä teoksen ”perusideaa, aihetta tai motiivia” eikä myöskään niitä ”ajatuksia, tutkimustyön tuloksia, teorioita, tieteellisiä löytöjä, toteamuksia tai tietoja”, joita teoksessa esitetään.¹¹² Suojaa saa vaan se ”ilmaisumuoto, mihin tekijä on

---

¹¹⁰ Mylly 2005, s. 752–753. Ks. Hallituksen esitys tekijänoikeuslain muuttamisesta HE 211/1992 vp., s. 3 sekä Raportti tietokoneohjelmadirektiivin implementoinnista ja vaikutuksista COM (2000) 199 final.

¹¹¹ WIPO:n tekijänoikeussopimus, artikla 2.

¹¹² Haarmann 2005, s. 96.

teoksen saattanut”. Kirjallisen teoksen osalta ”arvio kohdistuu niihin sanavalintoihin, joilla tekijä on ajatuksensa, ideansa, tietonsa ilmaissut”.¹¹³

Tekijänoikeus on ymmärretty lähinnä teoksen muodon suojana, mikä ei kuitenkaan pidä täysin paikkaansa.¹¹⁴ Yksittäistapauksessa on kiinnitettävä huomiota myös *teoksen sisällykseen*.¹¹⁵ Tähän onkin vastattu ottamalla käyttöön *sisäisen ja ulkoisen muodon* käsitteet. Tekijänoikeus ei siis rajoitu pelkästään teoksen ulkoiseen muotoon.¹¹⁶ Haarmann toteaaakin, että koska tekijänoikeus kattaa myös teoksen muunnelmat, se ei rajoitu pelkästään siihen ”ulkoiseen muotoon missä teos ensi kerran saatetaan julkisuuteen”.¹¹⁷ Sorvarin puolestaan muotoilee asian niin, että ”tekijänoikeus on muodon suojaa muodosta riippumatta”.¹¹⁸

On selvää, että suojan ulottuvuuden määrittelemisen kovin tarkasti on mahdoton tehtävä. Suoja-ala määräytyy suurelta osin oikeuskäytännössä tehtävässä tapauskohtaisessa harkinnassa. Yksittäistapauksessa ratkaisua ei pystytä kuitenkaan perustamaan käsitelmäärittelyyn vaan kysymys on *samanlaisuusarvioinnista*, jossa teoksia verrataan keskenään.¹¹⁹ Vaikka tyydyttävää määritelmää suojan ulottuvuudelle ei pystytäkään antamaan, on kuitenkin huomattava, että oikeusvarmuuden kannalta olisi tärkeää, että suojan ulottuvuus määritellään mahdollisimman selvästi ja ymmärrettävästi.

---

¹¹³ Harenko ym. 2006. s. 15.

¹¹⁴ Mylly 2004. s. 240–241.

¹¹⁵ Kivimäki 1966. s. 19.

¹¹⁶ Haarmann 2005, s. 98; Kivimäki 1966, s. 18–19.

¹¹⁷ Haarmann 2005. s. 97.

¹¹⁸ Sorvari 2007, s. 40.

¹¹⁹ Haarmann 2005, s. 98.

3.3.4 Suojan poikkeukset

Siteeraus oikeus

Tekijänoikeuslain keskeisin rajoitus tekijänoikeuteen on *siteeraus oikeus*, joka seuraa myös Bernin yleissopimuksen vaatimuksista.¹²⁰ Tietoyhteiskuntadirektiivissä siteeraus oikeus on sitä vastoin ainoastaan vapaaehtoinen poikkeus, jonka toteuttamisesta jäsenvaltiot voivat päättää itsenäisesti. Suomessa tekijänoikeuslain 22 §:n mukaisesti 1) julkistetusta teoksesta on lupa 2) hyvän tavan mukaan ottaa lainauksia 3) tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Lain sanamuoto voidaan jakaa kolmeen siteeraus oikeuden edellytykseen. Seuraavassa käsitellään kutakin siteeraus oikeuden edellytystä erikseen.

Siteeraaminen on sallittua *julkistetusta teoksesta*. Tekijänoikeuslain 8 §:n mukaan teos katsotaan *julkistetuksi*, kun se on luvallisesti saatettu yleisön saataville. Ennen ensimmäistä julkistamista tekijällä on rajoittamaton yksinoikeus teokseen. Tämän jälkeen tekijänvallinta jatkuu *rajoitettuna tekijänoikeutena*.¹²¹ Siteeraus oikeuden rajoittuminen julkistettuihin teoksiin vastaakin tätä tekijänoikeuden yleistä periaatetta, jonka tarkoituksena on suojata yksityisyyttä ja rajoittaa luvattomasti hankitun tiedon hyväksikäyttöä.

Siteeraaminen on sallittua *”hyvän tavan mukaisesti”*. Hyvän tavan mukaisuutta on määritelmänä käytetty lainsäädännössä yleisesti silloin kun asiaa ei ole osattu tai haluttu määritellä tarkasti, vaan on haluttu jättää tulkintaan tiettyä liikkumavaraa. Voidaan ajatella, että hyvän tavan mukaisuus merkitsee sitä, että siteerauksen tulee palvella yhteiskunnallista intressiä, jonka takia siteeraus oikeus on olemassa. Siteeraus oikeus on olemassa *sanavapauden* edistämiseksi eikä työn tai vaivan välttämiseksi, joten ainakaan reproduktiivista käyttöä ei voida pitää hyvän tavan mukaisena.

---

¹²⁰ Waldén 1998, s.65; Bernin yleissopimus, artikla 10(1).

”lainaukset yleisön saataviin laillisesti saatetusta teoksesta, mukaan lukien lehdistökatsausten muodossa olevat lainaukset sanoma- ja aikakauslehtikirjoituksista, ovat sallittuja edellyttäen, että lainaaminen on hyvän tavan mukaista ja että se tehdään vain lainauksen tarkoituksen oikeuttamassa laajuudessa”.

¹²¹ Kivimäki 1966, s. 3.

Oikeuskirjallisuudessa on Tekijäl 22 §:ssä tarkoitetun hyvän tavan mukaisuuden katsottu tarkoittavan sitä, että sitaatin on täytettävä niin kutsuttu *vetoamusfunktio*¹²², jonka mukaan sitaatin käyttämisellä on oltava jokin perusteltu syy sen kirjoituksen tai muun kokonaisuuden kannalta, johon sitaatti on liitetty. Tämä funktio sisältää oikeuden toisen henkilön teoksen toistamiseen, arvostelemiseen tai edelleen kehittämiseen tarkoituksessa, joka on omiaan helpottamaan uuden teoksen valmistamista. Kivimäki toteaaakin, että siteerauksen tulee olla -ollakseen oikeutettu - *apuna henkisessä luomistyössä*.¹²³

Hyväksyttävinä syinä siteeraukseen on pidetty ajatusten ja näkemysten perustelua, havainnollistamista, arvostelua sekä kritisointia. Tieteellisen keskustelun käyminen on perinteinen esimerkki hyväksytystä siteerauksesta.¹²⁴ Neutraali esitys voi myös kuitenkin täyttää asiallisen yhteyden vaatimuksen.¹²⁵ Hyväksyttävää siteerausta ei ole kuitenkaan siteeraaminen pelkästään kiinnostavuuden, sisällöllisen tai visuaalisen lisäarvon vuoksi.¹²⁶

Hyvän tavan mukaisuus tarkoittaa myös sitä, että siteerattava teos ja sen tekijä on ilmoitettava siten kuin hyvä tapa vaatii. Se, mitä on pidettävä hyvän tavan mukaisena, riippuu kullakin alalla vallitsevasta käytännöstä.¹²⁷ Lähisukua siteerausoikeuden väärinkäytölle on *plagiointi*. Plagiointi on kirjallinen varkaus, jossa annetaan väärä kuva siitä, kenen luomasta teoksesta on kysymys. Plagiointi ja tekijänoikeus ovat osittain päällekkäisiä, mutta plagiointi ei kuitenkaan välttämättä muodosta tekijänoikeuden loukkausta.¹²⁸

Tarkoituksen edellyttämä laajuus on ymmärrettävä niin, että siteerauksella on oltava ensinnäkin *hyväksyttävä tarkoitus* ja sen jälkeen sitaatin käyttäminen on luvallista siinä määrin kun on hyväksyttävän tarkoituksen kannalta tarpeellista. Siteerausoikeuden

---

¹²² Kivimäen mukaan siteeraus johtuu latinankielisestä sanasta cito, joka merkitsee muun muassa vetoamista johon kuhun henkilöön (Kivimäki 1948, s. 201).

¹²³ Waldén 1998, s. 72–73; Kivimäki 1966, s. 84.

¹²⁴ Haarmann 2005, s. 188; Waldén 72–73.

¹²⁵ Harenko ym. 2006, s. 176.

¹²⁶ Waldén 1998, s. 73.

¹²⁷ Harenko ym. 2006, s. 174; Waldén 1998, s. 69.

¹²⁸ Posner 2007; Vaidhyanathan 2001, s. 33–34.

hyväksyttävästä laajuudesta ei ole lainsäädännössä mitään selkeää rajaa. Kysymys on kokonaisharkinnasta eri tekijöiden välillä.¹²⁹

Siteerausoikeuden laajuus on siten yhteydessä siteerauksen tarkoitukseen. Esimerkiksi tieteellisessä tekstissä voidaan sallia hyvinkin pitkiä sitaatteja.¹³⁰ Tekijänoikeuslakia koskeneessa hallituksen esityksessä todettiin, että sallittua lainauksen laajuutta määriteltäessä on otettava huomioon ”lainauksen tarkoitus sekä lainatun osan ja koko teoksen välinen suhde”.¹³¹ Lyhyempien teosten osalta myös koko teoksen siteeraaminen voi tulla kyseeseen.¹³² Siteeraamista on myös se, jos lainattavaa aineistoa referoidaan tai muuten selostetaan vähäisin tai tekijänoikeudellisesti merkityksettömin muutoksin.¹³³

Parodia

Tekijänoikeuslaissa ei ole varsinaista parodiaa koskevaa tekijänoikeuden rajoitusta. Lähinnä parodia voitaisiin perustaa siteerausoikeudelle.¹³⁴ Parodiaa koskeva oikeuskäytäntö on myös Suomessa lähes olematonta. Oikeuskirjallisuudessa parodiat on kuitenkin katsottu sallituiksi vapaasti muuntaen tehdyiksi, itsenäisiksi teoksiksi.¹³⁵

Hietanen toteaa artikkelissaan, että se ettei parodiasta mainita lainsäädännössä, on ongelmallista oikeusvarmuuden kannalta.¹³⁶ Kun tekijänoikeuden rajoituksia ja niiden arviointiperiaatteita ei ole kirjoitettu lakiin, joudutaan oikeuden tilaa arvailemaan ja luottamaan asiantuntijoiden valistuneisiin näkemyksiin. Tietoyhteiskuntadirektiivin 5(3) artiklan k kohta nimenomaisesti sallii, muttei velvoita, jäsenvaltioita säätämään tekijänoikeuden poikkeuksen teoksen käyttämiseen ”karikatyyrissä, parodiassa tai

---

¹²⁹ Waldén 1998, s. 70–71, 74–75.

¹³⁰ Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tieteellisissä teksteissä voidaan käyttää pitkiä sitaatteja erityisesti silloin, kun sitaatin kautta halutaan kuvata esimerkiksi tietyn aikakauden terminologiaa ja toimintatapoja (TN 2005:3).

¹³¹ Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin KM 1953:5 s. 56.

¹³² Haarmann 2005, s.190; Harenko ym. 2006. s. 178; Waldén 1998, s. 74–76.

¹³³ Harenko ym. 2006. s. 172.

¹³⁴ Bruun 2006.

¹³⁵ Harenko ym. 2006, s. 52; Haarmann 2005, s. 67.

¹³⁶ Hietanen 2009, s. 155.

pastississa”. Hietanen toteaaakin, että parodiaa koskevan poikkeuksen lisääminen lakiin olisi perusteltua.¹³⁷

3.3.5 Tekijänoikeusneuvosto

Tekijänoikeudellisissa asioissa taloudellinen intressi on usein melko vähäinen ja se voi olla myös puhtaasti ei-taloudellinen. Toisaalta tekijänoikeudellisiin kysymyksiin liittyy usein huomattavaa oikeudellista epävarmuutta, minkä vuoksi tuomioistuintie ei ole useinkaan kannattava vaihtoehto haettaessa oikeusturvaa vähämerkityksisissä asioissa.¹³⁸

Tekijänoikeusneuvostoa perustettaessa etsittiin mallia sellaiselle toimielimelle, joka voisi antaa lausuntoja tekijänoikeudellisista erimielisyyksistä ja edesauttaa näin riitojen ratkaisemista. Neuvoston perustamisen taustalla on ajatus siitä, että usein riidan osapuolille riittäisi arvovaltainen lausunto siitä, mitä asiassa on pidettävä oikeana ja kohtuullisena.¹³⁹

Tekijänoikeuslain 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvoston tehtävänä on avustaa opetusministeriötä tekijänoikeutta koskevien asioiden käsittelyssä sekä antaa lausuntoja tämän lain soveltamisesta. Tarkemmin tekijänoikeusneuvostosta säädetään valtioneuvoston asetuksella.¹⁴⁰ Tekijänoikeusneuvosto aloitti toimintansa vuonna 1986 ja vuoden 2012 loppuun mennessä se oli antanut yli 400 lausuntoa.¹⁴¹

Tekijänoikeusneuvoston toimivalta rajoittuu lausuntojen antamiseen tekijänoikeuslain soveltamisesta. Kuka tahansa, kuten yksityishenkilö, yhteisö, hallintoviranomainen tai tuomioistuin, voi maksuttomasti pyytää lausuntoa tekijänoikeusneuvostolta. Tekijänoikeusneuvoston antamat lausunnot ovat suosituksen luonteisia eivätkä

---

¹³⁷ Hietanen 2009, s. 155.

¹³⁸ Sorvari 2011. s. 14.

¹³⁹ Sorvari 2011. s. 22. Vuoden 1982 tekijänoikeuskomitea nosti esiin tekijänoikeuden ongelmat. Ks. Asian käsittelyyn liittyvät tekijänoikeuskomitean mietintö KM 1982:63, s. 48 sekä hallituksen esitys HE 32/1984 vp.

¹⁴⁰ Tekijänoikeusasetuksen mukaan valtioneuvosto asettaa neuvoston jäsenet määrää valtioneuvosto opetusministeriön esityksestä kerrallaan kolmeksi vuodeksi. Osalla tekijänoikeusneuvoston jäsenistä tulee olla oikeustieteen maisterin tutkinto sekä kokemusta tekijänoikeuslain soveltamisesta. Lisäksi tekijänoikeusneuvostossa tulee olla edustettuina keskeiset tekijänoikeuslaissa säädettyjen oikeuksien haltijat ja suojakohteiden käyttäjät (TekijäA 21.4.1994/574 18–23 §).

¹⁴¹ Ks. <<http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/tekijaenoikeusneuvosto/>> (5.5.2013).

oikeudellisesti sitovia. Lausunnot annetaan osapuolten antamien tietojen perusteella, eikä tekijänoikeusneuvosto hanki itse näyttöä asioissa.¹⁴² Tekijänoikeusneuvosto ei myöskään ota lausunnoissaan kantaa sopimuksien tulkintaan eikä niitä koskeviin erimielisyyksiin.¹⁴³

Käytännössä tekijänoikeusneuvoston lausuntojen tosiasiallinen merkitys oikeuslähteenä on kuitenkin huomattavasti suurempi kuin mitä niiden muodollis-juridinen asema antaa ymmärtää.¹⁴⁴ Haarmann katsoo, että erityisasiantuntemusta edustavan neuvoston lausunnoilla on ”*huomattava merkitys*”.¹⁴⁵ Harenko, Niiranen ja Tarkela toteavat, että neuvoston lausunnoilla on ”selkeästi ollut tekijänoikeuslain tulkintaa ohjaava merkitys”.¹⁴⁶

Koska korkein oikeus on antanut tekijänoikeuden alaan kuuluvia ennakkoratkaisuja melko vähän,¹⁴⁷ oikeudellisessa kirjallisuudessa viitataan yleisesti tekijänoikeusneuvoston lausuntoihin. Tekijänoikeusneuvoston merkitystä korostaa sen *erityisasiantuntemus* tekijänoikeuden alalla ja yleisten tuomioistuinten tuomarien voikin olla vaikea poiketa tekijänoikeusneuvoston linjasta. Lausunnoista muodostuu helposti eräänlaisia *epävirallisia ennakkoratkaisuja*, jotka vakiintuvat osaksi oikeusyhteisön käsitystä.¹⁴⁸

Monilla tekijänoikeusneuvoston lausunnoilla on liittynyt tuomioistuimissa käsiteltäviin oikeustapauksiin. Asianosainen on voinut pyytää tekijänoikeusneuvoston lausunnon käsiteltävänä olevasta oikeuskysymyksestä tai tuomioistuin itse on kysynyt lausuntoa neuvostolta. Useiden tuomioiden perusteluissa onkin viitattu tekijänoikeusneuvoston lausuntoihin tavalla, josta käy ilmi, että tekijänoikeusneuvoston lausunnoille on annettu painoarvoa oikeuslähteenä.¹⁴⁹

---

¹⁴² Vähätalo 2011, s. 58–60.

¹⁴³ Harenko ym. 2006, s. 483.

¹⁴⁴ Vähätalo 2011, s. 52.

¹⁴⁵ Haarmann 2005, s. 22.

¹⁴⁶ Harenko ym. 2006, s. 483.

¹⁴⁷ Haarmann 2005, s. 21.

¹⁴⁸ Vähätalo 2011, s. 52–54.

¹⁴⁹ Vähätalo 2011, s. 57.

3.4 Tekijänoikeuden suoja-ala Yhdysvalloissa

3.4.1 Suojan lähtökohdat

Yhdysvaltojen tekijänoikeudella on perinteisesti ollut vahva taloudellinen perusta. Moraaliset oikeudet ovat saaneet siellä huomiota vasta viime vuosikymmeninä. Tekijänoikeuden taloudellinen lähtökohta seuraa jo Yhdysvaltain perustuslain¹⁵⁰ tekijänoikeus- ja patenttilainsäädännölle antamasta valtuutuksesta. Perustuslain mukaan kongressi voi ”tieteen ja keksintöjen kehityksen tukemiseksi” säätää ”tekijöille ja keksijöille rajoitetuksi ajaksi yksinoikeuden heidän kirjoituksiinsa ja keksintöihinsä”.¹⁵¹ Perustuslaki antaa liittovaltiolle toimivallan säätää tekijänoikeudellisista kysymyksistä.¹⁵²

Perustuslain sanamuoto tuo esiin ainakin lähtökohtaisesti tekijänoikeuden suojaa rajoittavan tavoitteen edistysen tukemisesta. Alusta lähtien kongressi on tulkinnut toimivaltaansa laajentavasti sillä tavalla, että jo varhaisissa laeissa säädettiin tekijänoikeudesta muun muassa kartoille ja tulosteille.¹⁵³ Laajentava tulkinta koskee myös tuomioistuimia, jotka ovat ulottaneet tekijänoikeuden jatkuvasti uusiin teostyypppeihin.¹⁵⁴ Voidaankin kysyä, ovatko kauppapoliittiset intressit jossain vaiheessa ohittaneet perustuslain ylväät tavoitteet. Vaidhyanathan syyttää kehityksestä mediateollisuutta, joka on jatkuvasti vaatinut suojan vahvistamista, sekä Länsi-Euroopan maita, joiden johdolla suoja-aikaa on pidennetty.¹⁵⁵

Vuoden 1976 tekijänoikeuslaki¹⁵⁶ on Yhdysvaltain tekijänoikeuden peruskivi. Useimmat nykyisin voimassa olevat tekijänoikeuden periaatteet on kodifioitu lakiin.¹⁵⁷ Yhdysvallat oli pitkään Bernin yleissopimuksen ulkopuolella, kunnes se lopulta vuoden 1988 Bernin

---

¹⁵⁰ U.S. Constitution, hyväksytty 17. syyskuuta, 1787.

¹⁵¹ U.S. Constitution, artikla I, 8 §, kohta 8.

”to promote the progress of science and useful arts by securing for limited times to authors and inventors the exclusive right to their respective writings and discoveries”

¹⁵² Laitinen 2005, s. 18.

¹⁵³ Halpern 2012, s. 1; Schechter–Thomas 2010. s. 6.

¹⁵⁴ Halpern 2012, s. 39.

¹⁵⁵ Vaidhyanathan 2001, s. 26.

¹⁵⁶ Copyright Act of 1976

¹⁵⁷ Halpern 2012, s. 2–3.

yleissopimuksen toteuttamislaitilla¹⁵⁸ liittyi yleissopimukseen. Samalla Yhdysvallat myös luopui tekijänoikeuden muotovaatimuksista.¹⁵⁹ Kuitenkin Yhdysvaltojen on sanottu toteuttaneen Bernin yleissopimuksen vaatimukset minimalistisesti. Erityisesti moraaliset oikeudet eivät kaikilta osin vieläkaan vastaa yleissopimuksen vaatimuksia.¹⁶⁰

3.4.2 Suojan edellytykset

Teostyyppit

Suojattavat teostyyppit luetellaan Yhdysvaltain tekijänoikeuslain 102(a) §:ssä. Tekijänoikeuden todetaan suojaavan ”kirjallisia teoksia, sävellysteoksia, näytelmiä, näyttämöteoksia, kuvataiteellisia, graafisia teoksia sekä veistoksia, elokuvia ja audiovisuaalisia teoksia, nauhoitteita sekä rakennustaiteellisia teoksia”. Kun luetteloa vertaa Suomen tekijänoikeuslain teostyyppiluetteloon, voi havaita niiden olevan hyvin samankaltaisia. Yhdysvaltojen luettelo ei ole kuitenkaan kattava, vaan toimii lähinnä teoksia rekisteröitäessä käytettävänä hallinnollisena luokitteluna. Myös muut teostyyppit voivat saada suojaa.¹⁶¹

Tekijänoikeuslain 101 §:ssä määritellään kirjalliset teokset muiksi kuin audiovisuaalisiksi teoksiksi, jotka on ilmaistu sanallisesti, numeroilla tai muilla symboleilla tai merkeillä riippumatta siitä materiaalisesta esineestä, kuten kirjoista, lehdistä, käsikirjoituksista, levyistä, filmeistä, nauhoista, levyistä tai korteista, johon ne sisältyvät. Sanamuodon mukaisesti kirjat tai lehdet itsessään eivät ole suojattuja vaan ainoastaan niihin sisältyvä teksti.¹⁶² Määrittelyssä on selvästi pyritty yleisyyteen ja tarkkuuteen käyttämällä poissuljenta eli toteamalla suojan käsittävän muut kuin audiovisuaaliset teokset ja

---

¹⁵⁸ Berne Convention Implementation Act of 1988

¹⁵⁹ Schechter–Thomas 2010. s. 8; Mylly 2004, s. 750.

Aikaisemmin tekijänoikeuden saaminen edellytti teoksen rekisteröimistä ja tekijänoikeuden pidättämistä koskevan maininnan lisäämisen kaikkiin julkaistuihin teoskappaleisiin. Rekisteröinti on edelleen voimassa vapaaehtoisena menettelynä, jolla luodaan tietyn edellytyksin oletama sen omaperäisyydestä. Rekisteriä ylläpitää liittovaltion virasto nimeltään United States Patent and Trademark Office. (Laitinen 2007 s. 18)

¹⁶⁰ Haarmann 2005, s. 5.

¹⁶¹ Halpern 2013, s.5; Schechter–Thomas 2010. s. 19.

¹⁶² Schechter–Thomas 2010. s. 51.

lähtemällä liikkeelle merkeistä, joista teos muodostuu. Suomen tekijänoikeuslaissa vastaavaa määritelmää ei ole. Tällä ei varmastikaan ole juuri merkitystä oikeustilan kannalta, mutta määritelmä voi kuitenkin selventää laintulkintaa.

Kirjallisina teoksina suojaa saavat siis sanallisesti, numeroilla tai muilla symboleilla ilmaistut, muut kuin audiovisuaaliset teokset. Seuraavaksi käsitellään tekijänoikeuslaissa suojan saamisen edellytykseksi asetettua *kiinteää muotoa* ja oikeuskäytännössä kehittyntä *omaperäisyysvaatimusta*.

Kiinteä muoto

Tekijänoikeuslain 102(a) §:ssä todetaan, että suojaa saavat sellaiset teokset, jotka on saatettu kiinteään ilmaisumuotoon¹⁶³ (tunnettuun tai myöhemmin kehitettävään), jossa niitä voidaan havainnoida, kopioida tai muuten kommunikoida, joko välittömästi, tai koneen tai laitteen avulla. Kiinteä muoto määritellään lain 101 §:ssä seuraavalla tavalla: ”Ilmaisu on riittävän pysyvä ja muuttumaton, että se voidaan havaita, kopioida ja kommunikoida muuten kuin väliaikaisesti.”¹⁶⁴ Teoksen täytyy olla kirjoitettu paperille, nauhoitettu tai muulla tavalla tallennettu fyysiseen muotoon. Vaatimus estää esimerkiksi spontaaneja esityksiä tai hiekkalinnoja saamasta tekijänoikeudellista suojaa, ellei niitä ole saatettu kiinteään muotoon.¹⁶⁵ Suomessa vastaavaa rajoitusta ei ole – spontaanikin esitys saa suojaa samoin edellytyksin kuin painettu teos.¹⁶⁶ Kirjallisten teosten suoja-alan kannalta tällä ei kuitenkin liene juuri käytännön merkitystä.

Alun perin suhteellisen selkeä kiinteän muodon edellytys on kohdannut tulkintaongelmia teknisen kehityksen myötä. Erityisen ongelmallinen kysymys on, milloin sähköisessä muodossa oleva teoksen kopio on riittävän pysyvä saadakseen tekijänoikeudellista suojaa.

---

¹⁶³ ”fixed in any tangible form of expression”

¹⁶⁴ ”Statute defines fixation as the embodiment of the work in a tangible means of expression that is sufficiently permanent or stable to permit it to be perceived, reproduced, or otherwise communicated, for a period of more than transitory duration”

¹⁶⁵ Schechter–Thomas 2010, s. 30; Halpern 2013, s. 6.

¹⁶⁶ Haarmann 2005, s. 69.

Oikeushistoriallinen kehitys osoittaa, että tuomioistuimilla on ollut usein hitautta laajentaa tekijänoikeuden suojaa uusiin teknologioihin. Tämän takia kongressi lisäsi jo vuoden 1976 lakiin viittauksen myöhemmin kehitettäviin tallennusmuotoihin.¹⁶⁷

Omaperäisyys

Saadakseen tekijänoikeudellista suojaa teoksen tulee olla omaperäinen. Omaperäisyysvaatimusta ei ole määritelty lainsäädännössä vaan sen kehittäminen on jätetty oikeuskäytännön varaan. Aikaisemmin yhdysvaltalaisessa oikeuskäytännössä noudatettiin hyvin alhaista omaperäisyysvaatimusta¹⁶⁸, joka hylättiin vuonna 1991 korkeimman oikeuden (US Supreme Court) antamassa Feist-lausunnossa, jossa tiivistettiin nykyisin voimassa oleva omaperäisyysvaatimus.¹⁶⁹ Lausunnon mukaan omaperäisyys merkitsee sitä, että 1) teos on luotu *itsenäisesti* ja 2) teoksessa on *tietty vähimmäismäärä luovuutta*.¹⁷⁰

Itsenäisen luomisen vaatimus on katsottu olevan perustuslain edellyttämä.¹⁷¹ Teoksen tulee olla ”tekijänsä itsenäisen henkisen työn tulos” (product of independent intellectual effort of the author) eli jotain, joka ei ole vain kopioitu olemassa olevasta lähteestä.¹⁷² Edellytys vastaa periaatteessa Suomen tekijänoikeuden itsenäisyysvaatimusta. Itsenäisyyden merkitys ei kuitenkaan Yhdysvalloissa ole sellainen, että työn katsottaisiin kovinkaan helposti olevan epäitsenäinen jos se perustuu johonkin esikuvaan.¹⁷³

---

¹⁶⁷ Schechter–Thomas 2010, s. 33–41.

¹⁶⁸ Halpern 2012, s. 15; Mylly 2005.s. 751.

Vaatimuksesta käytettiin nimitystä sweat of the brow -doktriini. Esimerkiksi luetteloiden osalta katsottiin omaperäisyyden ylittyvän, mikäli tietojen kerääminen oli itsenäisen työn tulos.

¹⁶⁹ Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., Inc., 499 U.S. 340 (1991).

Tapauksessa vastaaja Rural Telephone Service kopioi Feist Publicationsin ylläpitämän puhelinluettelon tiedot. Korkein oikeus hylkäsi Feistin vaatimukset ja totesi, että tekijänoikeus ei suojaa pelkästään vaivaa kuten tietojen keräämistä vaan kannustaa luovaan ilmaisuun. Teokselta edellytetään tiettyä vähimmäismäärää luovuutta. Korkein oikeus kuitenkin totesi, että edellytettävä luovuuden taso on erittäin alhainen.

¹⁷⁰ Schechter–Thomas 2010, s. 20.

¹⁷¹ Schechter–Thomas 2010, s. 21.

¹⁷² Schechter–Thomas 2010, s. 20.

¹⁷³ Tapauksessa Alfred Bell & Co. v. Catalda Fine Arts, 191 F.2d 99 (2nd Cir.1951) kantaja oli luonut mezzotint-kopioita vanhoista taideteoksista. Mezzotint-tulosteet tehdään metallilevyn avulla niin, että ne eivät ole

Yhdysvaltain tekijänoikeuden omaperäisyysvaatimus on edelleen alhainen. Teokselta edellytetään tiettyä vähimmäismäärää luovuutta siinä merkityksessä, että se ei ole täysin mitäänsanomaton. Korkein oikeus tarkensikin linjaustaan Feist-lausunnossa niin, että ”luovuusvaatimus on *erittäin alhainen* ja ehdoton enemmistö teoksista täyttää luovuusvaatimuksen helposti, riippumatta siitä kuinka viimeistelemättömiä, vaatimattomia tai itsestään selviä ne ovat”.¹⁷⁴ Lisäksi on huomattava, että myöskään Yhdysvalloissa tuomioistuinten ei ole tarkoitus arvioida teosten taiteellista tai esteettistä laatua.¹⁷⁵

Toisin kuin Suomessa Yhdysvalloissa tilastollinen ainutkertaisuus ei ole tekijänoikeuden edellytys, mutta samantapaisella arvioinnilla voi kuitenkin olla merkitystä omaperäisyyden arvioinnissa. Jos on hyvin todennäköistä, että joku toinen päätyisi itsenäisesti vastaavaan tulokseen, työ ei saane suojaa. Merkitystä voi olla myös esimerkiksi teoksen tarkoituksella, minkä arvoinen teos on ja kuinka paljon vaivaa sen tekemiseen on nähty.¹⁷⁶ Nimmer on tiivistänyt vallitsevan käytännön osuvasti niin, että ”mitä vähemmän vaivaa teoksen tekeminen on vaatinut, sitä suurempi on työltä edellytettävä luovuuden taso”.¹⁷⁷ Kuitenkin teosta suojataan vain siltä osin kuin se on omaperäisen ilmaisun tulos.¹⁷⁸

3.4.3 Suojan ulottuvuus

Vaatimuksen tekijänoikeuden ulottuvuuden rajoittamisesta ilmaisumuotoon voidaan katsoa seuraavan jo Yhdysvaltain perustuslaista. Perustuslain vaatimusten mukaisesti tekijänoikeuden tehtävänä on edistää tieteen ja keksintöjen kehitystä¹⁷⁹. Kehityksen

---

täydellisiä kopioita alkuperäisistä kuvista. Niinpä tuomioistuin totesikin, että töissä oli enemmän kuin triviaaleja muutoksia alkuperäisiin nähden ja ne olivat siten tekijänoikeuden suojaamia.

¹⁷⁴ Schechter–Thomas 2010, s. 27.

”To be sure, the requisite level of creativity is extremely low; even a slight amount will suffice. The vast majority of works make the grade quite easily, as they possess some creative spark ‘no matter how crude, humble or obvious it may be’”

¹⁷⁵ Schechter–Thomas 2010, s. 28–29.

¹⁷⁶ Schechter–Thomas 2010, s. 28.

¹⁷⁷ Stim 2003.

¹⁷⁸ Halpern 2012, s. 41.

¹⁷⁹ ”to promote the progress of science and useful arts”

edellytyksenä on, että tekijät voivat lainata ideoita ja kehittää niitä eteenpäin.¹⁸⁰ Vastaavasti ideoiden suojaamattomuus koskee myös tosiasiatietoja.¹⁸¹

Idean ja ilmauksen erottelu perustuu alun perin Yhdysvaltain korkeimman oikeuden ratkaisuun tapauksessa Baker v. Selden vuodelta 1879.¹⁸² Kantajana olleen Seldenin väite tapauksessa oli, että vastaaja Baker oli luvottomasti kopioinut sen idean ja periaatteen, jolle Seldenin kehittämä kirjanpitomenetelmä perustui. Tuomioistuimien kuitenkin katsoi, että tekijänoikeus ei koskenut ideoita, ja lausui julistuksenomaisesti: ”Tieteen totuudet ja keksinnöt ovat koko ihmiskunnan yhteistä omaisuutta ja tekijöillä on oikeus ilmaista tai käyttää niitä haluamallaan tavalla”.¹⁸³

Nykyään Yhdysvalloissa tekijänoikeuden yleinen perustava rajoitus ”idea-ilmaus dikotomia” on kirjoitettu myös tekijänoikeuslain. Tekijänoikeuslain 102(b) §:ssä todetaan: ”Tekijänoikeus ei missään tapauksessa ulotu ideaan, menetelmään, prosessiin, järjestelmään, toimintatapaan, konseptiin, periaatteeseen tai löytöön riippumatta siitä, missä muodossa se on esitetty.”¹⁸⁴ Sanamuodon mukaan suojan rajoitus vastaa kansainvälisten yleissopimusten vaatimuksia tai menee jopa pidemmälle.¹⁸⁵ Vaidhyanathan kuitenkin esittää,

---

¹⁸⁰ Schechter–Thomas 2010, s. 42; Halpern 2012, s. 16.

¹⁸¹ Halpern 2012, s. 16.

¹⁸² Baker v. Selden, 101 U.S. 99, 25 L. Ed. 841 (1879).

Tapauksessa Selden oli kehittänyt uuden kirjanpitomenetelmän. Uudella menetelmällä koko yrityksen toiminnan kirjaaminen oli mahdollista yhdellä sivulla. Hän julkaisi lyhyen kirjan, joka kuvasi tämän uuden menetelmän sisältäen tarvittavat lomakkeet. Pian Selden kehitteli omat lomakkeensa, jotka eivät olleet samanlaisia kuin Seldenin julkaisemat, mutta kuitenkin muistuttivat niitä huomattavasti. Selden syytti Bakeria tekijänoikeuden loukkauksesta.

¹⁸³ Schechter–Thomas 2010, s. 43.

¹⁸⁴ Copyright Act of 1976, artikla 102(b):

”In no case does copyright protection for an original work of authorship extend to any idea, procedure, process, system, method of operation, concept, principle, or discovery, regardless of the form in which it is described, explained, illustrated or embodied in such work.”

¹⁸⁵ WIPO:n tekijänoikeussopimuksen toisessa artiklassa todetaan ”tekijänoikeus ulottuu ilmauksiin; se ei ulotu ideoihin, menettelytapoihin, toimintamenetelmiin tai matemaattisiin käsitteisiin sinänsä”.

että periaate on kärsinyt eroosion Yhdysvaltain tekijänoikeudessa ja suppeampi tekijänoikeus olisi taloudellisesti perusteltu.¹⁸⁶

Idean ja ilmaisun erottelu asettaa tekijänoikeudelliselle suojalle rajoitteen, jonka mukaan ideoiden tulee olla vapaasti hyödynnettävissä. Tämä käsittää myös niin sanotut *idean ja ilmauksen sulautumistilanteet*¹⁸⁷. Tekijänoikeus ei koske sellaista materiaalia, joka perustuu ideaan, joka voidaan ilmaista vain hyvin rajallisella määrällä tapoja. Muussa tapauksessa tekijä voisi saada monopolin saamalla tekijänoikeuden muutamille ideaan koskeville ilmauksille.¹⁸⁸ Periaate on syntynyt oikeustapauksessa *Morrissey v. Procter & Gamble*.¹⁸⁹ Vastaava periaate on *Scenes a Faire -doktriini*, jonka mukaan tekijänoikeus ei koske sellaista ilmaisua, joka on välttämätön seuraus yleisesti tunnetusta ideasta.¹⁹⁰

Idean ja ilmauksen välinen erottelu on kiistelty ja vaikea kysymys, johon Yhdysvalloissa ei ole sen tarkempia arviointiperusteita. Schechter ja Thomas toteavatkin, että erottelussa on kysymys enemmän liukumasta kuin terävästä rajavedosta – ratkaisun täytyy väistämättä olla tapauskohtainen.¹⁹¹ Selkein yleinen ohjeistus idean ja ilmaisun erotteluun lieneekin vain tasapainon säilyttäminen kilpailun ja suojan välillä tekijänoikeudessa.¹⁹²

---

¹⁸⁶ Vaidhyanathan 2001, s. 15–16.

¹⁸⁷ "merger of idea and expression"

¹⁸⁸ Halpern 2012, s. 9; Mylly 2005, s. 769–760.

¹⁸⁹ *Morrissey v. Procter & Gamble Co.*, 379 F.2d 675 (1st Cir. 1967).

Tapauksessa vastaaja oli kopioinut osan kantajan järjestämän vedonlyöntipelin säännöistä. Tuomioistuim vapautti vastaajan ja totesi lausunnossaan, että perinteisen pelin sääntöjen muotoilussa ei ollut tarpeeksi monia mahdollisuuksia, että sääntöihin voitaisiin antaa tekijänoikeus.

¹⁹⁰ Halpern 2012, s. 10.

¹⁹¹ Halpern 2012, s. 9.

¹⁹² Schechter–Thomas 2010, s. 46–47.

3.4.4 Suojan poikkeukset

Fair use -doktriini

Yhdysvalloissa keskeisimmästä tekijänoikeuden poikkeuksesta käytetään nimitystä ”fair use”. Se on luonteeltaan *joustava ja määritelmällisesti avoin* poikkeus, joka kattaa esimerkiksi mannereurooppalaisen siteeraus oikeuden parodiaan. Fair use sallii sellaisen suojatun teoksen vähäisen lainaamisen, joka ei vahingoita tekijänoikeuden haltijan taloudellisia intressejä.¹⁹³

Fair use -doktriini on alun perin syntynyt oikeuskäytännössä, mutta vuonna 1976 se kodifioitiin tekijänoikeuslakiin.¹⁹⁴ Tekijänoikeuslaissa todetaan, että tekijänoikeudellisesti suojatun teoksen käyttäminen sellaisiin tarkoituksiin kuin kritiikki, kommentointi, uutisointi, opetus tai tutkimus ei ole tekijänoikeuden loukkaus.¹⁹⁵ Lisäksi todetaan, että tapauksen arvioinnissa on huomioitava seuraavat kriteerit:

- 1) Käytön *tarkoitus ja luonne* sisältäen sen, onko käyttö *kaupallista* tai liittyykö se ei-kaupalliseen opetukseen;
- 2) Tekijänoikeudellisesti suojatun teoksen tyyppi ja luonne;
- 3) Teoksesta käytetyn osan laajuus ja merkitys suhteessa teoksen kokonaisuuteen;
- 4) Käytön vaikutus teoksen markkinoihin tai kaupalliseen arvoon.

Kriteerien arviointi on tapauskohtaista ja sitä voidaan verrata taloudelliseen reaaliseen argumentaatioon.¹⁹⁶ Common law -oikeudelle tyypillisellä tavalla tuomioistuimet kehittävät fair use -käytäntöä. Selkeää määrittelyä *fair use -doktriinin* sisällöstä ei voidakaan antaa.

---

¹⁹³ Schechter–Thomas 2010, s. 431–432.

¹⁹⁴ Schechter–Thomas 2010, s. 433.

¹⁹⁵ Copyright Act of 1976, 107 §.

¹⁹⁶ ”Rule of Reason”. Halpern 2012, s. 91.

Tämän seurauksena *fair use* -käytännössä on nähtävissä myös jonkin verran epäjohdonmukaisuutta, mikä on luonnollisesti ongelmallista oikeusvarmuuden kannalta.¹⁹⁷

Oikeuskäytännössä tärkeimmäksi *fair use* -arviointikriteeriksi on muodostunut käytön luonne ja ennen muuta se, kuinka *transformatiivista* käyttö on (vastakohtana *reproduktiiviselle* eli toistavalle käytölle) eli tuottaako se yhteiskunnalle lisäarvoa.¹⁹⁸ Sallitun käytön tulee siis luoda jotain sellaista uutta, joka ei vahingoita tekijänoikeuden haltijan intressejä. Merkitystä on lisäksi sillä, onko käyttö luonteeltaan kaupallista. *Kaupallinen ja reproduktiivinen* käyttö voi olla sallittua vain erittäin harvoissa tapauksissa.¹⁹⁹

Lainattavan teoksen luonne vaikuttaa *fair use* -punnintaan pääsääntöisesti niin, että mitä luovemmasta teoksesta on kysymys, sitä todennäköisemmin teoksen lainaaminen muodostaa tekijänoikeuden loukkauksen. Koska kaunokirjalliset teokset kuuluvat tekijänoikeuden ydinalueelle, selittävien teosten käyttäminen onkin todennäköisemmin *fair use* -doktriinin mukaista kuin kaunokirjallisten teosten käyttäminen. Tekijänoikeuslain esitöissä on myös todettu, että *fair use* -doktriinia on arvioitava väljemmin, jos lainattua teosta on huonosti saatavilla – esimerkiksi silloin kun sen painos on loppunut.²⁰⁰

Luonnollisesti *fair use* -punnintaan vaikuttaa lainatun materiaalin määrä. Mitä enemmän alkuperäisteosta on lainattu, sitä todennäköisempää on, että se muodostaa tekijänoikeuden loukkauksen. Käytetyn materiaalin määrän lisäksi merkitystä on sillä, kuinka keskeisen osan teoksesta se muodostaa. Sallitun lainauksen määrä riippuu kuitenkin ennen kaikkea käytön tarkoituksesta ja luonteesta. Lähtökohtana arvioinnissa on se, että teosta on lupa lainata niin paljon kuin on tarpeen käytön hyväksytyn tarkoituksen täyttämiseksi.²⁰¹

---

¹⁹⁷ Schechter–Thomas 2010, s. 436; Halpern 2012, s. 93.

¹⁹⁸ Schechter–Thomas 2010, s. 440; Halpern 2012, s. 94–95.

¹⁹⁹ Schechter–Thomas 2010, s. 442. Halpern 2013, s. 96–97.

²⁰⁰ Schechter–Thomas 2010, s. 447; Halpern 2013, s. 98.

²⁰¹ Schechter–Thomas 2010, s. 449–450; Halpern 2012, s. 98–99.

Korkein oikeus on linjannut, että käytön vaikutus lainatun teoksen markkinoihin on kaikkein tärkein fair use -punnintakriteeri. Jos fair use alentaisi olennaisesti alkuperäisen teoksen kysyntää, alentaisi tämä luomisen kannustinta. Arvioinnissa teoksen nykyisten markkinoiden lisäksi merkitystä on myös sellaisilla *potentiaalisilla markkinoilla*, joita tekijänoikeuden haltija voisi realistisesti hyödyntää.²⁰²

Fair use ja parodia

Parodian kuuluminen fair use -doktriinin alaan ei ole ollut aina itsestään selvää – tuomioistuimet ovat vääntäneet asiasta kättä vuosikymmeniä. Vasta Yhdysvaltain korkeimman oikeuden ratkaisu tapauksessa *Campbell v. Acuff-Rose Music, Inc.*²⁰³ vuodelta 1994 selvensi asiantilaa ratkaisevalla tavalla. Ratkaisussaan korkein oikeus totesi, että parodia voi kuulua fair use -doktriinin alaan, mutta se ei ole kuitenkaan automaattista. Yksittäistapauksessa on edelleen punnittava fair use -kriteereitä ja arvioitava niiden perusteella, onko parodia sallittua.²⁰⁴

Parodian fair use -punninta poikkeaa jonkin verran muista fair use -tapauksista. Parodioitavat teokset ovat yleensä varsin omaperäisiä kaunokirjallisia teoksia. Parodialle on puolestaan ominaista, että alkuperäisteoksesta on lainattava suhteellisen merkittäviä osia, jotta se olisi riittävän tunnistettava ja parodian tarkoitus saavutettaisiin.²⁰⁵ Parodia on myös usein kaupallista, mikä on omiaan tiukentamaan fair use -arviointia. Mikäli parodiaa ei käsiteltäisi

---

²⁰² Halpern 2012, s. 99–100.

²⁰³ *Campbell v. Acuff-Rose Music, Inc.* 510 U.S. 569 (1994).

Tapauksessa rap-yhtye 2 Live Crew oli parodioinut kaupallisessa tarkoituksessa Roy Orbisonin kappaletta ”Oh, Pretty Woman” lainaten osan sen sanoituksesta. Valitustuomioistuimien (Court of Appeal) oli ratkaissut jutun kantajan hyväksi. Korkein oikeus kuitenkin kumosi tuomion ja palautti jutun alempaan tuomioistuimeen. Käyttö oli luonteeltaan transformatiivista ja vastaaja lainasi vain osan alkuperäisestä kappaleesta. Huomattavaa oli myös se, että vastaaja oli yrittänyt lisensoida osan alkuperäisestä kappaleesta, mutta kantaja ei ollut halunnut lisenssiä myöntää. Lopulta osapuolet kuitenkin sopivat riidan tuomioistuinten ulkopuolella.

²⁰⁴ Schechter–Thomas 2010, s. 476–477; Landes–Posner 2003, s. 148.

²⁰⁵ Halpern 2012, s. 101–102.

erillisenä fair use -tapauksena, se muodostaisi siis hyvin helposti tekijänoikeuden loukkauksen.²⁰⁶

Teoksen parodioimisen sallittavuuden kannalta keskeistä on se, että parodia on lähes aina alkuperäisteoksen *transformatiivista* eikä *reproduktiivista* käyttöä. Tapauksessa Campbell v. Acuff-Rose Music, Inc. korkein oikeus esittikin, että mitä transformatiivisempi parodia on, sitä vähemmän muille tekijöille on annettava merkitystä. Ollakseen sallittua parodian tulee kuitenkin olla aitoa alkuperäisteokseen kohdistuvaa parodiaa eikä esimerkiksi yhteiskuntakritiikkiä (satiiria) tai kolmanteen teokseen kohdistuvaa arvostelua.²⁰⁷

Arvioinnissa merkitystä on myös sillä, kuinka paljon alkuperäisteosta on käytetty. Lähtökohta on se, että parodiassa alkuperäisteoksesta saa lainata niin paljon kuin on tarpeen parodian kohteen tekemiseksi tunnistettavaksi. Jos parodia on luovaa ja siinä rakennetaan uutta ainesta alkuperäisteoksen päälle, parodioitavaa teosta voi lainata enemmänkin. Olennainen yläraja lainattavan aineksen määrälle on se, että parodia ei saa muodostua kilpailijaksi (substituutiksi) parodioitavalle teokselle.²⁰⁸

Fair use -doktriinin kritiikki ja nousu

Sittemmin myös Eurooppaan levinnyt tekijänoikeuden arvostelu on saanut alkunsa Yhdysvalloista. Siellä esitetystä tekijänoikeuden kritiikistä huomattava osa on kohdistunut fair use -doktriinin, jonka on sanottu olevan koko Yhdysvaltain tekijänoikeuslainsäädännön ongelmallisin osa.²⁰⁹ Fair use on joustava ja määritelmällisesti avoin tekijänoikeuden poikkeus, joka mahdollistaa periaatteessa tekijän yksinoikeuden ja yhteiskunnallisten sekä

---

²⁰⁶ Schechter–Thomas 2010, s. 476–477.

²⁰⁷ Schechter–Thomas 2010, s. 478; Landes–Posner 2003, s. 153.

²⁰⁸ Schechter–Thomas 2010, s. 480–481.

²⁰⁹ Halpern 2012, s. 91.

taloudellisten näkökohtien tasapainottamisen yksinoikeutta rajoittamalla. Sen ongelmat kohdistuvatkin enemmän fair use -todellisuuteen kuin itse doktriinin lähtökohtiin.²¹⁰

Koska fair use on määritelmällisesti avoin poikkeus, on arvioitu, että tekijöillä on ollut vaikeuksia hahmottaa oikeuksiaan.²¹¹ Ongelma koskee erityisesti yksityisten ihmisten Internet-julkaisemista. Epätietoisuus on johtanut siihen, että sekä tekijöiden että julkaisijoiden taholla fair use -doktriinin hyödyntäminen on nähty liian riskialttiina. Epävarmuutta on luonnollisesti lisännyt isojen mediatalojen pelottelu oikeudenkäynneillä sekä mahdollisten oikeudenkäyntien kalleus.²¹²

Tilanteeseen onkin havahduttu Yhdysvalloissa viime vuosina ja eri tahoilla on pyritty edistämään fair use -käyttöä useiden toimijoiden toimesta. Alun perin liikehdintä alkoi tietokoneharrastajien joukossa, jossa havahduttiin tekijänoikeuden ongelmiin ja aloitettiin muun muassa vapaan lähdekoodin lisensointi ja kehitettiin Creative Commons -lisensointia.²¹³ Myöhemmin tekijänoikeusaktivismi levisi myös muihin alakulttuureihin.

Vähitellen myös tekijänoikeusoppineet kiinnittivät ongelmaan huomiota. Lawrence Lessig perusti Stanfordin yliopistoon fair use -ohjelman normalisoimaan fair use -käytäntöä.²¹⁴ Yliopistojen oikeustieteelliset tiedekunnat ja järjestöt, kuten Electronic Frontier Foundation, alkoivat tukea yleisöä fair use -kysymyksissä ja oikeudellisissa ongelmissa. Fair use -käytäntöjä (codes of best practises in fair use) on myös kirjoitettu alakohtaisesti. Liike onkin johtanut lopulta fair use -doktriinin maineen palautumiseen.²¹⁵

---

²¹⁰ Aufderheide–Jaszi 2011, s. 16–20, 65.

²¹¹ Tekijänoikeusjuristi Lawrence Lessig kirjoitti kirjassaan Free Culture vuodelta 2004: ”Lailla on oikea päämäärä, mutta käytäntö on kukistanut päämäärän. Hän jatkaa toteamalla, että Yhdysvalloissa fair use merkitsee Yhdysvalloissa yksinkertaisesti oikeutta palkata asianajaja puolustamaan luomisoikeuttasi ja kaiken kaikkiaan muodostuu todella kalliiksi.” (Aufderheide–Jaszi 2010. s. 65)

²¹² Aufderheide–Jaszi 2011, s. 5–7.

²¹³ Vaidhyanathan 2001, s. 153–159.

²¹⁴ Ks. <<http://fairuse.stanford.edu/>> (5.5.2013).

²¹⁵ Aufderheide–Jaszi 2011, s. 80–93.

4. TEKIJÄNOIKEUDEN SUOJA-ALA OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ

4.1 Lyhyen ilmaisun suoja

Yleistä suojasta

Kiinnostava ja periaatteellisesti tärkeä kysymys on se, millä edellytyksellä lyhyt ilmaisu saa tekijänoikeudellista suojaa. Suojaa saavalle ilmaisulle ei ole eri lainsäädännöissä asetettu vähimmäispituutta koskevia tai muita vastaavia tarkkarajaisia ehtoja. Selvää kuitenkin on, että miten *lyhyt ja tavanomainen* ilmaisu tahansa ei voi saada suojaa.²¹⁶

Saadakseen tekijänoikeudellista suojaa lyhyen ilmaisun on yllettävä riittävälle omaperäisyyden asteelle. Kun ilmaisu on lyhyt, esimerkiksi sen luomiseen nähty vaiva ei voi juuri olla niin suuri, että sillä olisi merkitystä suojan arvioinnin kannalta. Kirjallinen teos muodostuu peräkkäin asetetuista sanoista ja merkeistä. Mitä lyhyemmästä ilmaisusta on kysymys, sitä todennäköisempää on, että se ei ole *ainutkertainen*. Lyhyiden ilmaisujen tapauksessa tilastollisen ainutkertaisuuden vaatimus näyttääkin muodostuvan keskeiseksi suojan edellytykseksi. Lisäksi lyhyiden ilmaisujen tapauksessa merkitystä voi olla ilmaisun yksilöivällä merkityksellä varsinkin nimien kohdalla.

Suomen oikeus

Haarmann toteaa, että lyhytkin ilmaisu voi periaatteessa saada tekijänoikeudellista suojaa. Hän pitää tätä kuitenkin enemmän poikkeuksena kuin sääntönä todeten, että ”mitä lyhyemmästä ilmaisusta on kysymys, sitä todennäköisempää on, ettei se ylitä niitä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimuksia, joita tekijänoikeussuojan saaminen edellyttää”. Riittävän omaperäisenä Haarmann pitää esimerkiksi romaanin nimeä ”Neito kulkee vetten päällä”.²¹⁷

---

²¹⁶ Huuskonen 2011, s. 112–113; Stim 2003.

²¹⁷ Haarmann 2005, s. 70.

Suomessa ei juuri ole lyhyiden ilmaisujen suojaa koskevaa tuomioistuinkäytäntöä. Korkein oikeus ei ole antanut asiaa koskevia ennakkoratkaisuja. Ruotsissa Högsta Domstolen on katsonut, että ilmaisu ”flamma stolt mot dunkla skyar” on riittävän itsenäinen ja omaperäinen saadakseen suojaa.²¹⁸ Suomen hovioikeuksissa on käsitelty yksi tapaus, joka koski lyhyen ilmaisun suojaa.

Turun hovioikeuden 29.4.1994 antama ratkaisu koski iskulauseen tekijänoikeutta. Ratkaisussa kantaja oli painanut paitoja, joissa hän käytti iskulausetta ”Villi tyttö etsii iloista ja menevää miestä... kiinnostaako...?”. Vastaaja oli kopioinut iskulauseen omiin paitoihinsa. Raastuvanoikeus katsoi ratkaisussaan, että iskulause oli tavanomainen eikä kolmen pisteen käyttökään tehnyt siitä itsenäistä ja omaperäistä teosta. Hovioikeus ei katsonut olevan aihetta muuttaa raastuvanoikeuden ratkaisua.²¹⁹

Tuomioistuimen ratkaisu asiassa oli tekijänoikeusneuvoston lausunnon mukainen.²²⁰ Tämä ilmentää omalta osaltaan tekijänoikeusneuvoston erityisasiantuntemuksen merkitystä epävirallisen tekijänoikeudellisen ennakkoratkaisukäytännön muodostajana. Tekijänoikeusneuvoston lausuntokäytännöstä löytyykin useita lyhyen ilmaisun suojaa koskevia lausuntoja.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnon 2010:2 mukaan ilmaisut ”vinksin vonksin” ja ”heikun keikun” eivät itsessään täytä yksittäisiltä sanoilta vaadittavaa *poikkeuksellisen korkeaa itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimusta*, mutta ”yhdessä ne luovat selvemmän rinnastuksen laulun käännostekstiin, joka on lyhyehkö laulun säe, jossa esiintyy kaksi sanaliittoa, jotka luovat rytmisen vaikutelman”.²²¹ Niinpä tekijänoikeusneuvosto totesi, että lausetta ”kaikki on vinksin vonksin tai ainakin heikun keikun” on pidettävä itsenäisenä ja omaperäisenä teoksena.

---

²¹⁸ NJA 1975, s. 679.

²¹⁹ Turun HO 29.4.1994:1395 S 1993/204 (Iskulause).

²²⁰ TN 1992:15.

²²¹ TN 2010:2.

Tekijänoikeusneuvoston lausuntoa voidaan tulkinta niin, että ilmaukset ”vinksin vonksin” ja ”heikun keikun” eivät kumpikaan ole yleiskielisiä ja että ne ovat sinällään melko omaperäisiä ilmauksia, mutta kuitenkin niin lyhyitä, että ne eivät ole riittävän omaperäisiä. Kaksoisluonnin mahdollisuutta ei voida sulkea täysin pois. Sen sijaan kun ilmaisut yhdistetään lauseeseen ”kaikki on vinksin vonksin tai ainakin heikun keikun” voidaan olla riittävän vakuuttuneita siitä, että *kukaan ei päätyisi samanlaiseen lopputulokseen*. Lausunnon painoarvon kannalta merkitystä on sillä, että se oli yksimielinen.²²²

Epäselväksi lausunnossa jää se, mikä merkitys annettiin sille, että kyseessä oli laulun säe, joka loi rytmisen vaikutelman. Laadullisilla ja taiteellisilla tekijöillä ei tulisi olla merkitystä omaperäisyyden arviointiin. Jos niille annetaan merkitystä, rytmisen vaikutelman pitäisi lähinnä alentaa ilmaisun omaperäisyyttä, sillä rytminen vaikutelma on piirre, johon muutkin tekijät saattavat pyrkiä.

Muut tekijänoikeusneuvoston arvioimat lyhyet ilmaisut eivät ole yltäneet sille tasolle, että ne saisivat tekijänoikeussuojaa.²²³ Tekijänoikeusneuvosto on muun muassa katsonut, että ilmaisu ”Rockin korkeat korot” on siinä määrin lyhyt ja tavanomainen, että kuka tahansa voisi päätyä samaan ilmaisuun etsiessään sopivaa nimeä yhdistämään Rock-musiikin ja naisartistit esimerkiksi kirjaa tai konserttia varten.²²⁴ Samoin tekijänoikeusneuvosto on katsonut, että ”Kuningas kutsui narrin kilistimellä luokseen” on siinä määrin lyhyt ja tavanomainen lause kaunokirjallisuudessa, että kuka tahansa voisi päätyä samaan lauseeseen etsiessään sopivaa kuvausta kohtaukseen kuninkaan ja narrin välillä.”²²⁵

Tekijänoikeusneuvoston näkemyksen mukaan myöskään sanonnat ”Aqua Seitsen Seitsemisen lähdevesi”²²⁶, ”Puhdas Elämä Lapselle”²²⁷, ”Save the Wildlife”²²⁸ ja ”Onks Viljoo näkyny?”²²⁹

---

²²² Huuskonen 2011, s. 115.

²²³ Mansala 2011a.

²²⁴ TN 2011:2.

²²⁵ TN 2010:11.

²²⁶ TN 2004:13.

²²⁷ TN 2001:12.

eivät saa tekijänoikeussuojaa. Kun näitä ilmauksia verrataan ilmaukseen ”kaikki on vinksin vonksin tai ainakin heikun keikun” voidaan havaita niiden olevan sinänsä melko omaperäisiä ilmauksia, mutta kuitenkin yleiskielisiä ja selittäviä, mikä on omiaan lisäämään todennäköisyyttä, että joku muu päätyisi itsenäisesti samanlaiseen ilmaukseen.

Tekijänoikeusneuvosto ei ole lausuntokäytännössään sulkenut pois mahdollisuutta, että yksittäinen sanakin voisi saada tekijänoikeussuojaa. Se ei ole kuitenkaan ainakaan toistaiseksi antanut lausuntoa sellaisesta sanasta, jonka se olisi katsonut saavan suojaa. Lausuntokäytännössä kirjan nimet ”Steissi”²³⁰, ”Aapponen”²³¹, ”Sauvakävely”²³² ja ”ATK-sanakirja”²³³ eivät yltäneet teostasoon, kuten ei myöskään laulun nimi ”tipi-tii”²³⁴. Tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa käsitellyt sanat ovat melko tavanomaisia, yleiskielisiä tai olemassa olevista sanoista muokattuja sanoja. Voidaankin arvioida, että ollakseen riittävän itsenäinen ja omaperäinen yksittäisen sanan täytyisi olla hyvin omintakeinen, eikä aivan lyhyt kehitelmä.²³⁵

Lyhyitä ilmaisuja koskevista tekijänoikeusneuvoston lausunnoista toistuu arvio siitä, olisiko kukaan muu, joka olisi työhön ryhtynyt, päätenyt samanlaiseen lopputulokseen. Tekijänoikeusneuvosto katsookin, että ”teostasovaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos kenenkään muun kuin tekijän ei voitaisi olettaa päätyvän samanlaiseen lopputulokseen, jos hän ryhtyisi itsenäisesti vastaavaan työhön.” Vastaavasti teostasoa täyttämättömiä

---

²²⁸ TN 1995:16.

²²⁹ TN 1986:8.

²³⁰ TN 1992:7.

²³¹ TN 2005:10.

²³² TN 2010:1.

²³³ TN 1991:5.

²³⁴ TN 2011:3.

²³⁵ Teoksen nimi voi saada suojaa myös sekaannusta vastaan tekijänoikeuslain 51 §:n perusteella, mikäli myöhemmin julkaistulla teoksella on sellainen nimi, että se on siihen helposti sekoitettavissa. Kirjan nimiä koskevista lausunnoista asia tuli kyseeseen erityisesti lausunnon TN 1991:5 (ATK-sanakirja) osalta. Tekijänoikeusneuvosto totesi, että vaikka 51 §:n mukaista suojaa saadakseen nimen ei varsinaisesti tarvitse olla omaperäinen, ATK-sanakirja on nimenä kuitenkin täysin yleiskielinen, joten sen ei katsota täyttävän suojan edellytyksiä. (Mansala 2011a).

ilmaisuja on luonnehdittu lausunnoissa lyhyiksi, yksinkertaisiksi, tavanomaisiksi ja niissä käytettyjä sanoja yleiskielisiksi.

Tekijänoikeusneuvoston lausuntokäytäntö vahvistaakin sen ilmoittaman tulkinnan, että jotta yksittäinen, lyhyt ilmaisu voisi saada tekijänoikeussuojaa kirjallisena teoksena, tulisi sen edustaa *poikkeuksellisen korkeaa omaperäisyyden ja itsenäisyyden tasoa*. Ainoastaan yhdessä lausunnossa neuvosto on katsonut käsitellyn ilmaisun täyttävän suojan edellytykset.

Euroopan unionin oikeus

Euroopan unionin tekijänoikeuden suojan edellytysten harmonisointikehityksen kannalta ensimmäinen askel otettiin oikeuskäytännön puolella, kun Euroopan yhteisöjen tuomioistuin antoi 16.7.2009 Infopaq-ratkaisun²³⁶, jossa EU-tuomioistuin²³⁷ joutui ottamaan kantaa siihen, millä edellytyksillä tietoyhteiskuntadirektiivin mukainen tekijänoikeus syntyy. Tällä tietoyhteiskuntadirektiivin tulkinnasta annetulla ratkaisulla on vaikutusta erityisesti tekijänoikeudellisen lainsäädännön tulkintaan koko EU:n alueella.

Ratkaisu kohdistui tanskalaisen Infopaq International A/S:n harjoittamaan liiketoimintaan, joka muodostui yhteenvedojen tuottamisesta lehtiartikkeleista sen asiakkaille. Infopaq skannasi lehdet ja muutti ne digitaaliseen muotoon tekstintunnistuksen avulla. Tämän jälkeen artikkeleista etsittiin asiakkaita kiinnostavia tietoja hakusanojen perusteella. Hakusanan löytyessä tallennettiin tieto siitä, mistä hakusana löytyi, sekä tekstiote, joka muodostui hakusanasta sekä viidestä sitä edeltävästä ja viidestä sitä seuraavasta sanasta. Lopuksi tulostettiin seurantalipuke kaikista niistä sivuista, mistä hakusana löytyi.

Toisena osapuolena asiassa oli tanskalaisten päivälehtien ammattijärjestö Danske Dagblades Forening, joka katsoi Infopaqin harjoittaman toiminnan edellyttävän tekijänoikeuden haltijoiden suostumusta. Asian käsittely eteni Tanskan korkeimpaan oikeuteen, joka päätyi

---

²³⁶ C-5/08, Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening, 16.7.2009, (2009) ECR I-6569. (*Infopaq I*)

²³⁷ Ratkaisun antamisen aikana käytettiin EU-tuomioistuimesta nimitystä EY-tuomioistuin. Selkeyden vuoksi tässä esityksessä käytetään kuitenkin ainoastaan tuomioistuimen nykyistä nimeä.

esittämään EY-tuomioistuimelle ennakkoratkaisukysymyksen tietoyhteiskuntadirektiivin tulkinnasta. Osapuolet olivat asiassa erimielisiä siitä, muodostiko hakusanoihin perustuvan tiedon tallentaminen ja tulostaminen tietoyhteiskuntadirektiivin mukaisen teoskappaleen valmistamisen ja kuuluiko tällainen toiminta väliaikaisten teoskappaleiden valmistamista koskevan poikkeuksen alaan.

Ratkaisussaan EU-tuomioistuin totesi, että 11 sanasta koostuvan tekstiotteen tallentaminen ja tulostaminen tietojenkeruuprosessissa voi kuulua tietoyhteiskuntadirektiivin soveltamisalaan, jos tekstiote on tekijänsä henkisen luomistyön tuote (author's own intellectual creation). Toisin sanoen ratkaisussa vahvistettiin se, että yhdentoista sanan mittainen tekstiote voi olla tekijänoikeudellisesti suojattu teos. Tämän selvittämisen se puolestaan totesi kuuluvan kansalliselle tuomioistuimelle.²³⁸

Ratkaisussa vahvistettu omaperäisyysvaatimus poikkeaa pohjoismaisesta omaperäisyyden määritelmästä, joka pohjautuu teostason käsitteeseen ja joka merkitsee ennen muuta sitä, että teos on omaperäinen, jos kukaan muu ei olisi työhön ryhtyessä päätenyt samaan lopputulokseen. Ratkaisun perusteluissa EU-tuomioistuin viittasi siihen, että myös Bernin yleissopimuksen mukainen suojan edellytys on se, että työ on henkisen luomistyön tuote.²³⁹ Samoin se vetosi siihen, että tietokoneohjelmien²⁴⁰ ja tietokantojen²⁴¹ suojaa koskevissa direktiiveissä käytetään myös tätä omaperäisyyden määritelmää²⁴²

EU-tuomioistuimen ratkaisu on aiheuttanut oikeusyhteisössä epäselvyyttä siitä, mikä merkitys ratkaisulle olisi annettava. EU-tuomioistuimen kannanotto tietoyhteiskuntadirektiivin omaperäisyysvaatimukseen ei kuitenkaan ilmeisesti johtunut siitä, että tuomioistuimella olisi ollut varsinainen pyrkimys suojan harmonisointiin, vaan siitä, että

---

²³⁸ C-5/08 (Infopaq I), tuomiolauselman kohta 1.

²³⁹ Bernin yleissopimus, artikla 2(5).

²⁴⁰ Tietokoneohjelmadirektiivi 91/250/ETY, artikla 1(3).

²⁴¹ Tietokantadirektiivi 96/9/EY, artikla 1.

²⁴² C-5/08 (Infopaq I), ratkaisun kohdat 33–37.

käsitelty Infopaq-ratkaisu edellytti kannanottoa asiaan.²⁴³ Ratkaisussa ei kuitenkaan tarkemmin eritelty suojan edellytyksiä tai sitä, ulottuuko annettu omaperäisyyden määritelmä myös muihin teoksiin. Höppner onkin katsonut, että EU-tuomioistuin ei varsinaisesti määritellyt suojan edellytyksiä, vaan ainoastaan totesi, että tapauksessa ei voida sulkea pois mahdollisuutta, että 11 sanan käyttäminen muodostaisi tekijänoikeuden loukkauksen.²⁴⁴

EU-tuomioistuin on kuitenkin Infopaq-ratkaisun jälkeen useaan kertaan toistanut tulkintansa siitä, että tietoyhteiskuntadirektiivin mukaisen suojan edellytys on se, että työ on *henkisen luomistyön tulos*.²⁴⁵ Kun otetaan huomioon eurooppalaisen tekijänoikeuden yleinen harmonisaatiokehitys, onkin epävarmuus jatkoon suhteen ilmeistä. Tilanne uhkaa lopulta johtaa epäselvään oikeustilaan. Mansala toteaaakin, että mikäli omaperäisyysvaatimus on tarkoitus harmonisoida, tulisi tämän tapahtua EU-lainsäädännön kautta.²⁴⁶

Toiseksi Infopaq-ratkaisussa todettiin, että 11 sanasta koostuvan tekstiotteen tulostamista mainitunlaisessa tietojenkeruuprosessissa ei voida pitää tekijänoikeuden poikkeuksen muodostavana väliaikaisena teoskappaleen valmistamisena, joten sen tulostaminen voi edellyttää tekijänoikeuden haltijan suostumusta, jos tekstiote muodostaa suojatun teoksen. EU-tuomioistuin ei siis Infopaqin vaatimuksen mukaisesti vahvistanut, että yhdentoista sanan tiivistäminen edellä mainitulla tavalla ei edellyttäisi tekijän suostumusta.²⁴⁷

Ratkaisua on arvosteltu monelta taholta. On olemassa kokonainen teollisuudenala, jonka liiketoiminta perustuu uutisten seurantaan ja tiedon tiivistämiseen. Todennäköisesti

---

²⁴³ Bruun kuitenkin katsoi, että EU-tuomioistuimen ei olisi ollut välttämättä tarpeen ottaa ratkaisussa kantaa omaperäisyysvaatimukseen (Bruun 2009a).

²⁴⁴ Höppner 2011, s. 332.

²⁴⁵ Ratkaisussa C-393/09 (Bezpečnostní softwarová asociace) EU-tuomioistuin totesi, että tietokoneohjelman käyttöliittymä voi saada Tietoyhteiskuntadirektiivin perusteella tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkinen luomus (tuomiolauselman kohta 1). Edelleen ratkaisussa C-406/10 (SAS Institute) EU-tuomioistuin totesi, että tietokoneohjelman käyttöohje voi saada Tietoyhteiskuntadirektiivin mukaista suojaa sillä perusteella, että se on tekijänsä tekijän henkinen luomus (tuomiolauselman kohta 3).

²⁴⁶ Mansala 2011b.

²⁴⁷ C-5/08 (Infopaq I), tuomiolauselman kohta 2.

Infopaqin tyyppiset innovatiiviseen tiedon käsittelyyn perustuvat palvelut tulevat jatkossa lisääntymään voimakkaasti tietoyhteiskuntakehityksen edetessä. EU-tuomioistuimen ahdas tulkinta tekijänoikeuden rajoituksista uhkaa häiritä tietoyhteiskuntakehitystä.²⁴⁸ Ennen kaikkea ratkaisussa jätettiin huomioimatta Infopaqin harjoittaman liiketoiminnan tekijänoikeudellisesti suojatun aineiston käytön transformatiivinen luonne.

Moran arvioi artikkelissaan "How much is too much?" ratkaisun merkitystä. Hän arvioi ratkaisun jälkeen EU:n lyhyiden ilmausten omaperäisyysvaatimuksen olevan samaa tasoa Yhdysvaltain kanssa, mutta arvostelee Infopaq-ratkaisua ja sitä, että EU-tuomioistuimen tulkinnan perusteella teoksen vähäinenkin kopiointi hyväksyttävään tarkoitukseen näyttäisi muodostavan tekijänoikeuden loukkauksen. Ratkaisun jälkeen eurooppalainen tekijänoikeus vaikuttaa varsin joustamattomalta Yhdysvaltoihin verrattuna.²⁴⁹

Vertailua Yhdysvaltoihin

Yhdysvalloissa ei ole perinteisesti annettu suojaa otsikoille eikä lyhyille iskulauseille.²⁵⁰ Tekijänoikeusviraston käsityksen mukaan tekijänoikeus ei suojaa nimiä, otsikoita, iskulauseita eikä muita lyhyitä ilmauksia.²⁵¹ Lyhyet ilmaisut voivat kuitenkin saada tekijänoikeudellista suojaa jokseenkin samoin edellytyksin kuin Suomessa.²⁵²

Sellaisille tavanomaisille ilmauksille kuten "most personal sort of deodorant"²⁵³, "Priority Message: Contents Require Immediate Attention", "Gift Check Enclosed"²⁵⁴ ja "You got the right one, uh-huh"²⁵⁵ ei ole annettu suojaa. Yhdysvalloissa lyhyiden ilmaisujen suoja on vaihdellut jonkin verran tuomioistuinten välillä.²⁵⁶ Eräässä tapauksessa 54 sanan mittainen

---

²⁴⁸ Höppner 2011, s. 331; Moran 2011.

²⁴⁹ Moran 2011.

²⁵⁰ Schechter–Thomas 2010, s. 28.

²⁵¹ Ks. <<http://www.copyright.gov/help/faq/faq-protect.html>> (5.5.2013).

²⁵² Schechter–Thomas 2010, s. 28; Moran 2011, s. 50.

²⁵³ Alberto-Culver Co. v. Andrea Dumon, Inc. 466 F.2d 705 (7th Cir.1972).

²⁵⁴ Magic Marketing, Inc. v. Mailing Services of Pittsburgh, Inc., 634 F. Supp. 769 (W.D.Pa.1986).

²⁵⁵ Takeall v. Pepsico, Inc., 14 F.3d 596 (4th Cir.1993).

²⁵⁶ Moran 2011, s. 251.

kiitoslause sai suojaa.²⁵⁷ Keksityistä sanoista muodostuva lausahdus "Twas brillig and the slithy toves" olisi myös todennäköisesti riittävän omaperäinen saadakseen suojaa.²⁵⁸

Tuomari Jerome Frank on esittänyt lyhyiden ilmaisujen omaperäisyydelle yleisesti hyväksytyn arviointiperusteen: Saadakseen suojaa ilmaisun tulisi olla niin omaperäinen, että sen löytyminen toisesta teoksesta ei voisi olla sattumaa.²⁵⁹ Vaatimus vastannee likimääräisesti tilastollisen ainutkertaisuuden vaatimusta. On kuitenkin huomattava, että Yhdysvalloissa omaperäisyyden arvioinnissa merkitystä on myös hyvin toisenlaisilla tekijöillä.

Stimin mukaan lyhyen ilmaisun suojaa voidaan arvioida yksinkertaisella kysymyksellä, onko sen eteen nähty niin paljon vaivaa, että on perusteltua erottaa se tekijänoikeudesta vapaalta alueelta (public domain). Hänen mukaansa tuomioistuimet suojaavat ilmaisua, jos se on merkitykseltään *ainutlaatuinen*, mutta eivät jos kyseessä on vain *mekaaninen muutos* tekijänoikeudelta tunnetusta ilmauksesta.²⁶⁰ Seuraavassa ratkaisussa tuomioistuimen käyttämät laadulliset arviointiperusteet poikkeavat olennaisesti Suomessa sovellettavista.

Tapauksessa Brilliant v. W.B. Productions Inc. kantaja möi kirjallisia lauseita korteissa ja muissa tavaroissa. Vastaajana ollut yritys kopioi kaksi kantajan lausetta "I may not be totally perfect, but parts of me are excellent" ja "I have abandoned my search for truth and am now looking for a good fantasy" sekä muutti kolmatta lausetta käytettäväksi T-paidoissaan. Paikallinen tuomioistuin totesi, että lauseet olivat ytimekkäitä, älykkäitä ja teräviä havaintoja ja tällä perusteella vahvisti, että ne ovat tekijänoikeuden suojaamia.²⁶¹

Kun tarkastellaan tekijänoikeudellista suojaa kokonaisuutena, havaitaan, että tekijänoikeudellisen suojan saaminen on Yhdysvalloissa mannereurooppalaista käytäntöä

---

²⁵⁷ *CRA Mktg., Inc. v. Brandow's Fairway, et al, Inc.*, 1999 U.S. Dist. LEXIS 11889 (E.D. Pa. 1999).

²⁵⁸ Stim 2003.

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ *Brilliant v. W.B. Productions, Inc.* Civ. No. 79-1893-WMB (S.D. Cal Oct. 22, 1979).

korostuneemmin vasta ensimmäinen puoli yhtälöstä. Tekijänoikeuden loukkauksen arvioinnin kannalta yhtäläillä on merkitystä sillä, kuinka lainaaja on teosta käyttänyt.²⁶²

Jos esimerkiksi lainattua ilmausta käytetään hyväksi tuotteiden myynnissä, arvioinnissa on merkitystä käytön luonteella. Jos ilmaus näyttää kuuluvan luonnollisesti siihen asiayhteyteen, missä sitä on käytetty, ei kyseessä ole tavallisesti loukkaus. Jos sen sijaan vaikutelma on sellainen, että tunnettua ilmaisua hyödynnetään röyhkeästi kaupallisessa tarkoituksessa, on todennäköistä, että tuomioistuimet näkevät tapauksessa tekijänoikeuden loukkauksen.²⁶³

Kun henkilö puolustautuu Yhdysvalloissa tekijänoikeuden loukkausta koskevaan syytteesen, on hänellä käytettävissään seuraavat puolustukset sen väitteen lisäksi, että lainattu työ ei nauti tekijänoikeudellista suojaa:²⁶⁴

- 1) Lainaaminen on niin vähämerkityksistä, että se ei muodosta tekijän oikeuden loukkausta (*de minimis*).
- 2) Vaikka lainattu ilmaisu olisikin tekijänoikeudellisesti suojattu, teokset eivät ole olennaisesti samanlaisia (*substantially similar*).
- 3) Käyttö on *fair use* -doktriinin perusteella sallittua.

Moran esittää, että jos Infopaq-tapauksen tosiseikastoa arvioidaan Yhdysvaltojen tekijänoikeuden valossa, päädytään arvioon, että ratkaisu olisi ollut Yhdysvalloissa mitä ilmeisimmin Infopaqille myönteinen. Yhdentoista sanan mittaisten tekstiotteiden tulostaminen olisi luultavasti mennyt de minimis -puolustuksen alaan. Mutta jos de minimis -puolustus ei olisi kuitenkaan menestynyt, olisi Infopaqin harjoittaman toiminnan

---

²⁶² Moran 2011, s. 249.

²⁶³ Stim 2003.

²⁶⁴ Ibid.

todennäköisesti katsottu täyttävän fair use -doktriinin edellytykset. Lainattujen tekstiotteiden käyttöön oli joka tapauksessa luonteeltaan selvästi transformatiivista.²⁶⁵

4.2 Selittävän tekstin suoja

4.2.1 Yleistä suojasta

Tekijänoikeuslain systematiikassa kirjalliset teokset jaetaan *kaunokirjallisiin teoksiin* ja *selittäviin teoksiin*. *Selittävät (diskursiiviset)* teokset ovat kirjallisia teoksia, jotka perustuvat tiedolliseen esitykseen. Selittäviin teoksiin kuuluvat esimerkiksi tietokirjat, oppikirjat, käyttöohjeet, esitteet, lehtiartikkelit, mietinnöt, muistiot, raportit, ilmoitukset ja mainokset.²⁶⁶

Tekijänoikeuslainsäädännössä ei eritellä kaunokirjallisten ja selittävien teosten suojan vaatimuksia. Yleisesti ottaen teoskynnys on kirjallisilla teoksilla varsin *alhaisella tasolla*.²⁶⁷ Teoskynnyksen ylittäminen edellyttää kuitenkin omaperäisyysvaatimuksen täyttymistä eli persoonallista asioiden esittämistapaa, jonka kaunokirjalliset teokset ylittävät lähtökohtaisesti helpommin kuin selittävät teokset. Sorvari toteaa, että selittävissä teksteissä korostuvat suojan saamisen *yleiset edellytykset*.²⁶⁸

Koska selittävä teos rakentuu ideoihin ja tietojen varaan, on teoksessa yleensä paljon aineksia, jotka eivät saa suojaa. Monet selittävät tekstit kuitenkin ylittävät teoskynnyksen. Tietokirjat ja oppikirjat ovat lähes aina teoksia.²⁶⁹ Tieteellisten teosten omaperäisyyteen sisältyvä kauneusarvo on tavallisesti ilmeinen, jolloin ne saavat suojaa.²⁷⁰ Seminaarikirjoitukset, tutkielmat ja lehtiartikkelit ovat myös yleensä teoksia.²⁷¹

---

²⁶⁵ Ks. Fair use -doktriinista luku 3.4.4.

²⁶⁶ Niiranen–Tarkela 1998, s. 58; Haarmann 2005, s. 69.

²⁶⁷ Harenko ym. 2006, s. 16.

²⁶⁸ Sorvari 2007, s. 45.

²⁶⁹ Sorvari 2010, s. 20.

²⁷⁰ Kivimäki 1966, s. 87.

²⁷¹ Sorvari 2010, s. 18–19; Harenko 1998, s. 107.

Kirjoitus, joka ainoastaan luettelee tosiasioita tai havaintoja ilman itsenäistä persoonallista aiheen käsittelyä, ei kuitenkaan ole kirjallinen teos.²⁷² Esimerkiksi luentorungot ja PowerPoint-esitykset eivät tavallisesti saa suojaa.²⁷³ Suojan ulkopuolelle jäävät myös uutiset, tavanomaiset ilmoitukset, aikataulut ja tavaraluettelot yms. Tekijänoikeuslain esitöissä todetaan, että ”tavalliset päiväuutiset ja muut sanomalehtiutiset eivät tietenkään ole sellaisia teoksia, ja ne jäävät sen vuoksi tekijänoikeuslainsäädännön varsinaisen piirin ulkopuolelle”.²⁷⁴ Ruokaresepti tai käsityöohje ei yleensä ole teos, mutta niistä koostettu kirja sellainen todennäköisesti on.²⁷⁵

Kivimäen mukaan selittävässä teoksessa sisällys on tutkimuksen tulos, totuutta etsivä teoria ja muotona toisaalta kielellinen, toisaalta systemaattinen asu, johon se mitä on esitetty, puetaan.²⁷⁶ Tekijänoikeus ei suojaa teoksessa esitettyä aihetta, ideaa, metodologiaa ja tietosisältöä.²⁷⁷ Selittävässä teoksissa ideat ja tiedot ovat luonteeltaan tosiasiallisia, joten niitä ei voida suojata, koska muussa tapauksessa samojen asioiden käsitteleminen seuraavissa teoksissa ei olisi mahdollista²⁷⁸. Usein selittävässä teoksissa esitetyt ideat tai tiedotkin ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden käyttäminen edellyttää myös teoksen muodon kopiointia.

---

²⁷² Kivimäki 1948. s. 85.

²⁷³ Sorvari 2010. s. 23.

Lausunnossa 2010:12 tekijänoikeusneuvosto totesi, että hanke-esityksen esitetyt kohdat olivat kirjalliselta asultaan lyhyitä, tavanomaisia ja yksinkertaisia. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että esityksen osat, termit, eikä materiaali kokonaisuutenakaan ilmennä sellaista persoonallista luomistyötä, jota voitaisiin pitää itsenäisenä ja omaperäisenä teoksena. Lausunnossa 2008:10 tekijänoikeusneuvosto käsitteli kurssimateriaalin tekijänoikeutta. Hakija oli oheistanut aineistoon liitteen ”Rakennusmateriaalien lajittelu ja uusiokäyttö”. Dokumentti on kolmisivuinen sisältäen lähinnä taulukoita kurssien sisällöistä ja aikatauluista. Kyseinen dokumentti ei ollut siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että sitä voitaisiin pitää tekijänoikeuslaissa tarkoitettuna teoksena.

²⁷⁴ Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin KM 1953:5, s. 56; Haarmann 2005. s. 69.

²⁷⁵ Sorvari 2010, s.20.

Lausunnossa 1994:3 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että ruokareseptit valmistusohjeineen eivät yltäneet teostasoon, koska ne eivät olleet ilmaisumuodoltaan omaperäisiä. Samoin lausunnossa 2005:12 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että vaikka resepteissä on osin käytetty omaperäistä ja itsenäistä ilmaisutapaa, ne olennaisilta osiltaan koskivat ainemääriä ja valmistustapoja. Näin ollen ne eivät sellaisenaan ylitä teoskynnystä. Keittokirjat kokonaisuutena olivat kuitenkin teoksia.

²⁷⁶ Kivimäki 1966. s. 18.

²⁷⁷ Haarmann 2004, s. 96.

²⁷⁸ Landes–Posner 2003, s. 102.

Tapahtuu niin sanottu idean ja ilmauksen sulautuminen. Tältä osin selittävien teosten muoto ei saakaan suojaa.²⁷⁹

Vaikka teostason arviointi perustuu pelkästään teoksen itsenäisyyden ja omaperäisyyden arviointiin, käytännössä näyttäisi siltä, että teoslajeittain arvioinnissa näyttäytyvät tietyt teoslajikohtaiset tekijät. Sorvari huomauttaa, että vaikka mitään kategorisia kannanottoja ei voidakaan esittää, eri teoslajien teostason osalta on kuitenkin mahdollista tehdä suojan edellytyksistä tiettyjä yleisiä havaintoja.²⁸⁰ Harenko, Niiranen ja Tarkela puolestaan toteavat, että eri teoslajien suhteen on kuitenkin melko vakiintuneita tulkintoja siitä, millaisille teoksille laki antaa suojaa.²⁸¹ Seuraavassa luvuissa on tutkittu oikeuskäytännön ja tekijänoikeusneuvoston lausuntojen perusteella keskeisimpien teoslajien teostason arviointiin vaikuttavia tekijöitä. Tarkastelu kohdistuu siihen, miten teoksen perustuminen esikuviin, normatiivisiin vaatimuksiin, teknisiin tietoihin tai yleisiin tosiasiatietoihin vaikuttaa töiden omaperäisyyden arviointiin.

Yhdysvalloissa omaperäisyysvaatimus on yleisesti ottaen huomattavasti suomalaista alhaisemmalla tasolla, koska teokselta ei edellytetä kuin minimaalista määrää luovuutta. Ohjeet, haastattelut, luennot, esitteet, kirjeet, päiväkirjat, lehdet, sanomalehdet, tietokirjat, tieteelliset julkaisut, tekniset kirjat ja oppikirjat yms. saavat yleensä suojaa. Sen sijaan resepti, joka on pelkästään aineluettelo, ei saa suojaa – keittokirja sen sijaan saa suojaa. Pelkästään tyhjät kaavakkeet eivät saa tekijänoikeutta, mutta selityksillä varustettuna nekin ovat suojan piirissä.²⁸² Koska Yhdysvalloissa kysymys omaperäisyysvaatimuksen täyttymisestä ei kuitenkaan ole samalla tavalla olennainen kuin Suomessa, jää Yhdysvallat seuraavan omaperäisyysvaatimuksen täyttymistä koskevan tarkastelun ulkopuolelle.

---

²⁷⁹ Landes–Posner 2003. s. 96.

²⁸⁰ Sorvari 2010, s. 18.

²⁸¹ Harenko ym. 2006, s. 16.

²⁸² Fishman 2011, s. 114.

4.2.2 Lähtökohta ja esikuva

Teoskynnyksen ylittyminen edellyttää työltä itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä. Itsenäinen työ on syntynyt ilman *esikuvia taikka ulkoisia rajoitteita* tai *ohjeita ja kopioimatta* jo olemassa olevia tuotteita.²⁸³ Silloin kun työ ei ole syntynyt täysin itsenäisesti, vaikuttaa epäitsenäisyys omaperäisyyden arvioon alentavasti. Suomalaisessa oikeuskäytännössä on joitakin tapauksia, joiden perusteella itsenäisyyden merkitystä voidaan tarkastella.

Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1971 II 7 mukaan virallisen autonkuljettajatutkinnon suorittamista varten käytettäviä kyselylomakkeita ei pidetty itsenäisinä ja omaperäisinä kirjallisina teoksina, koska ne oli muodoltaan laadittu ulkomaisten esikuvien mukaisiksi, kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön valvonnan alaisena ja ministeriön antamien ohjeiden mukaan.²⁸⁴

Tapauksessa työn omaperäisyyden arvioon vaikutti alentavasti se, että lomaketta ei laadittu täysin itsenäisesti, vaan ulkoisen vaikuttimen ohjaamana. Ratkaisun perustella tällainen ulkoinen vaikutin voi olla ainakin lähtöaineistona esikuvana käytetty toinen teos tai julkisen viranomaisen antama ohje.

Tutkimuksen arvoinen erityiskysymyksensä saattaisi olla se, miten ulkoisuus määritellään. Jos teoksen esikuvana on esimerkiksi työpaikan kollegan tekemä teos, lähde-teos on ulkoinen suhteessa tekijään itseensä, mutta sisäinen työpaikan organisaatioon nähden. Tällöin teoksen omaperäisyys voisikin riippua siitä, miten ulkoisuutta yksittäistapauksessa arvioidaan.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1964 II 59 vastaaja oli julkaissut teräsbetonirakenteiden lujuusoppia käsittelevän oppikirjaksi tarkoitetun teoksen, joka oli rakenteeltaan ja sisällykseltään huomattavassa määrin samanlainen kuin kantajan aiemmin julkaisema teräsbetonirakenteiden lujuusoppia käsittelevä oppikirja. Kun teoksissa olleiden yhtäläisyyksien oli kuitenkin suurelta osin osoitettu johtuvan siitä,

---

²⁸³ Sorvari 2007, s. 41.

²⁸⁴ KKO 1971 II 7 (Autonkuljettajatutkinnon kyselylomake).

että molemmat osapuolet olivat oppikirjoja laatiessa pitäneet esikuvinaan eräitä ulkomaisia teoksia, vastaajan oppikirjaa oli sen vuoksi pidettävä omaperäisenä teoksena eikä kantajan oppikirjan muunnelmana.²⁸⁵

Tapauksessa kahden teoksen väliseen tekijänoikeudelliseen arviointiin vaikutti se, että molempien osoitettiin perustuvan samoihin esikuviin. Ratkaisua täytynee tulkita niin, että esikuvan löytymisen seurauksena arvio kantajan teoksen omaperäisyydestä aleni ja tämän seurauksena vastaajan teos ei enää kuulunut kantajan teoksen tekijänoikeuden suojaamalle alueelle.

Jos asiaa tarkastellaan hieman teoreettisemmin, voidaan ajatella, että kullekin samaa aihetta tai aihepiiriä käsittelevälle teokselle määriteltäisiin suojapiiri, joka kattaisi sellaiset (hypoteettiset) työt, jotka kuuluvat teoksen tekijänoikeuden suojaamalle alueelle. Mitä vähäisempi on teoksen omaperäisyys, sitä pienempi tulisi olla myös teoksen suojapiirin. Tämä seuraa jo siitä, että mahdollisten teosten määrä on rajallinen ja tavanomaisia teoksia on määritelmällisesti paljon, joten suoja-alaa riittää vain vähän yksittäiselle teokselle.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1988:1 A oli tehnyt kauppakorkeakoulussa seminaariesitelmän, jonka hän oli julkaissut luovuttamalla sen yleisölle oheislukemistoksi. B ja C olivat myöhemmin tehneet toisessa korkeakoulussa samasta aiheesta seminaarityön, jonka A katsoi loukkaavan hänen tekijänoikeuttaan. Lausunnossa todettiin, että yhtäläisyydet tekstissä ja rakenteessa johtuivat suurelta osin samojen lähdeteosten käyttämisestä. B:n ja C:n tekstissä oli kuitenkin niin runsaasti suoria tekstilainauksia A:n teoksesta, ettei niiden käyttö ollut tapahtunut hyvän tavan mukaisesti tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa, vaan käyttöön olisi tullut hankkia A:n suostumus.²⁸⁶

---

²⁸⁵ KKO 1964 II 59 (Lujuusopin oppikirja).

²⁸⁶ TN 1988:1. Lausunto liittyi oikeustapaukseen Helsingin HO 20.6.1990:853 S 1988/1537 (Vastakauppaesitelmä).

Lausunnossa teosten yhtäläisyyksien oli näytetty johtuvan yhteisten lähdeosteiden käyttämisestä, mutta loukkauksen todettiin silti tapahtuneen, koska vastaaja oli lainannut kantajan teosta liian laajasti. Ratkaisun perusteella voidaan tehdä se tulkinta, että jos alkuperäinen teos pohjautuu selkeästi toiseen lähdemateriaaliin ilman kovin laajaa omaperäistä panosta, tekijänoikeuden loukkausväite on helpommin väistettävissä. Jos teoksen omaperäisyysvaatimusta ei aseteta riittävän korkealle tasolle, voi välttyä tekijänoikeuden loukkausväitteiltä tekemällä teoksen kopioon vain pieniä muutoksia.

4.2.3 Säännöt ja sopimukset

Säännöt ja sopimukset muodostuvat normatiivisesta kielestä, joka perustuu usein säänneltävän ilmiön ominaisuuksille, yleisiin käytäntöihin tai lainsäädäntöön. Lisäksi niissä käytetään usein tavanomaisia ilmauksia ja kaavoja. Tämän vuoksi sääntöjen, sopimusten ja ohjeiden teoskynnys ei ylity kovin helposti.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2000:1 tekijänoikeuden suoja ei saaneet 22-sivuiset, hakijan kehittämän pallopelin säännöt. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että säännöissä on selostettu pallopelien säännöissä yleisesti selostettavia seikkoja. Lisäksi tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kyseiset seikat on esitetty pallopelien säännöille tavanomaisella selkeällä ja yksiselitteisellä tavalla. Edellä todetun vuoksi tekijänoikeusneuvosto katsoo, että Soikeapallon pelisäännöt -säännöstö ei ole siinä määrin omaperäinen, että sitä voitaisiin pitää tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuna teoksena. Kyseiset säännöt eivät siten saa tekijänoikeussuojaa.²⁸⁷

Lausunnossa arvioidut säännöt, vaikka olivatkin melko pitkät, eivät olleet riittävän omaperäisiä yltääkseen teostasoon. Lausunnossa todetaan, että säännöissä mainittiin lähinnä yleisesti selostettavia seikkoja, jotka oli esitetty säännöille tyypillisellä *selkeällä ja yksiselitteisellä* tavalla. Yksiselitteisyys ja selkeys ovat normatiivisessa kielessä yleensä

---

²⁸⁷ TN 2000:1.

tavoiteltavia asioita, mutta ilmeisesti ne ovat jopa omaperäisyyden vastaisia. Laatu ei siis normatiivisen kielen tapauksessa ainakaan helpota teoskynnyksen ylittämistä.

Sopimusehdoille on tyypillistä, että niihin sisältyy tavanomaisia ja sopimuksissa yleisesti käytettyjä elementtejä, jotka johtuvat lainsäädännön asettamista vaatimuksista. Sopimusehdot voivat kuitenkin olla tekijänoikeuden suojaamia, jos ne ovat riittävät yksityiskohtaiset, eivätkä perustu valmiiseen malliin.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2003:17 käsiteltiin ATK-alan verkkokaupan yleisten sopimusehtojen tekijänoikeuden suoja. Sopimusehdot olivat yli kuusi sivua pitkät ja sisälsivät säännöksiä tilaamisesta, hinnoista, toimituksesta, maksuehdoista, palautusoikeudesta, takuusta ja virhetilanteista. Kyseiset sopimusehdot ovat tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan hyvinkin yksityiskohtaiset.

Neuvosto kuitenkin katsoi, että arvioidut sopimusehdot eivät perustuneet mihinkään olemassa olevaan malliin ja poikkesivat muiden verkkokauppojen käyttämistä sopimusehdoista. Kyseessä olivat yksityiskohtaiset, luovan toiminnan tuloksena syntyneet sopimusehdot, joiden muotoa voidaan pitää persoonallisena ja omaperäisenä. Tekijänoikeusneuvoston käytännön mukaan on siis selvää, että A Oy:n vakioehdot on tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos.²⁸⁸

Lausunnossa todetaan olevan selvää, että vakioehdot on tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos. Kun otetaan huomioon, että teoksen taustalla olevat ideat eivät saa tekijänoikeuden suoja, lausunnon neuvoston kannan selvyys tuntuu yllättävältä. Sopimusehtojen olettaisi olevan sellainen kirjallinen työ, jossa ideat ovat erityisen sulautuneita ilmaisumuotoon.

---

²⁸⁸ TN 2003:17. Lausunto liittyy Turun hovioikeuden ratkaisemaan oikeustapaukseen Turun HO 20.2.2007:315 S 05/1878 (Sopimusehdot). Ratkaisun perusteluissa todettiin, että sopimusehdoista suurin osa on sanasta sanaan täysin identtisiä yhtiöiden nimiä lukuun ottamatta. Tehdyt muutokset eivät ole itsenäisiä tai omaperäisiä, vaan ehtoihin on tehty vain tekijänoikeudellisesti epäolennaisia muutoksia, kuten yhtiön nimi oli vaihdettu. Sekä käräjäoikeus että hovioikeus viittasivat ratkaisun perusteluissaan tekijänoikeusneuvoston lausuntoon tavalla, joka osoitti, että sille oli annettu ratkaisun perusteluissa huomattava painoarvo.

Tekijänoikeusneuvosto totesi kuitenkin myös, että sopimusehtojen sisältämät yksittäiset tiedot, otsikot ja tavanomaiset sopimusmääräykset eivät saa tekijänoikeussuojaa.

Taloustieteellisesti sääntöjen ja sopimusten tekijänoikeudellista suojaa on mahdollista arvostella niiden tarkoituksen perusteella. *Normatiivinen kieli* on luonteeltaan *välineellistä* eikä ole näin ollen ajateltavissa, että sääntöjen ja sopimusten tekijänoikeudellinen suoja olisi yleensä välttämätöntä riittävien luomisen kannusteiden varmistamiseksi. Paremminkin voitaisiin ajatella, että yhteiskunnan toiminnan kannalta on hyödyllistä, jos normatiivinen materiaali on vapaasti käytettävissä ja mahdollistaa tällä tavoin oikeusvarmuuden.

4.2.4 Tekninen kuvaus

Teknisissä kuvauksissa on yleensä kyse ihmisen luoman todellisuuden rakenteellisesta kuvaamisesta. Tekniset kuvaukset ovat usein siinä määrin eksakteja ja luettelomaisia, että niissä tapahtuu *ideoiden ja ilmaisun sulautuminen*. Tämän vuoksi tekniset kuvaukset eivät ylitä teoskynnystä erityisen helposti.

Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2006:14 koski lyhyehköä teknistä laitetta (virtalähde) koskevaa lehtiarvostelua. Kirjoituksessa oli otsikko ja 16 riviä tekstiä. Artikkelin yhteydessä oli valokuva Antec Neo HE 430 W -nimisestä laitteesta. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että lehtileikkeessä oleva arvostelu teknisestä laitteesta oli lyhyehkö kirjoitus, jonka sisältö määräytyi suurimmaksi osaksi laitteen ominaisuuksien esittelystä. Kirjoituksessa oli joitakin omaperäisiä ilmaisuja, mutta kokonaisuutena sitä ei voitu pitää siinä määrin omaperäisenä ja itsenäisenä, että se ylittäisi teoskynnyksen.²⁸⁹

Teknisten ominaisuuksien teoskynnyksestä voidaan arvioida, että jos teksti ei sisällä tavanomaisesta poikkeavia omaperäisempiä elementtejä, lyhyehkö (muutaman sivun pituinen) tekninen kuvaus ei tavallisesti ylitä teoskynnystä. Jos teksti on riittävän pitkä, että

---

²⁸⁹ TN 2006:14.

sen kirjoittaminen on sisältänyt riittävästi luovia valintoja, se kokonaisuudessaan luultavasti ylittää teoskynnyksen ja on siis tekijänoikeuden suojaama.

Vaasan hovioikeuden 29.8.1997 ratkaisema tapaus koski puhelimen 98-sivuisen ohjevihkon tekijänoikeutta. Ratkaisun perusteluissa todetaan, että vaikka ohjevihko oli suurimmaksi osaksi puhelimen teknisten ominaisuuksien määräämä, ei se ole sisällöltään pelkästään puhelinkoneen teknisten ominaisuuksien luettelomaista kuvailua, vaan sen sisällön jäsentelyn, sen sisältämien tietojen, ulkoasun ja kuvituksen toteuttamiseksi olisi ollut käytettävissä useita eri vaihtoehtoja. Siinä oli tehty niin paljon jäsentelyyn, annettavien tietojen valintaan, ilmaisutapaan ja ulkoasuun liittyviä valintoja, että kaksi tahoa ei olisi toisistaan riippumatta päätenyt samanlaiseen lopputulokseen. Käyttöohjevihkon tekeminen oli edellyttänyt luovaa panosta ja sai tekijänoikeussuojaa.²⁹⁰

Tekijänoikeusneuvosto lausunnossaan 2004:2 tuli vastaavaan tulokseen, jossa arvioitavana oli A6-kokoinen ja 161-sivuinen Canon -digitaalikameran käyttöohje. Käyttöopas sisältää ohjeet muun muassa kameran käyttöönottamisesta, kameralla kuvaamisesta ja otettujen kuvien katselemisesta. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että käyttöopas oli kokonaisuutena siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että se ylsi teostasoon. Tekijänoikeusneuvosto kuitenkin huomautti, että ”käyttöoppaan sisältämät yksittäiset tiedot, otsikot tai yksittäiset ohjeet eivät saa tekijänoikeussuojaa, vaan niitä voidaan tekijänoikeuden estämättä vapaasti käyttää.”²⁹¹

Vaasan hovioikeuden ratkaisun perusteluista voidaan päätellä, että ohjevihkon pituudesta huolimatta teoskynnyksen täytyminen ei ollut kiistaton kysymys. Lausunnossa todettiin, että ohjevihko oli suurelta osin puhelimen teknisten ominaisuuksien määräämä eli se perustui esikuvaan. Mielenkiintoisen vertailukohdan tarjoaa se, jos kuvattu puhelinkone olisi

---

²⁹⁰ Vaasan HO 29.8.1997:1211 R 1997/23 (Käyttöohjevihko).

²⁹¹ TN 2004:2.

puhtaasti kuvitteellinen laite. Tällöin ohje ei perustuisi mihinkään esikuvaan vaan kysymys olisi ainoastaan kuvitteellisten ideoiden esittämisestä ja ohjevihkon itsenäisyys ja omaperäisyys olisi ilmeinen. On tehtävä se johtopäätös, että *fiktiivisten ideoiden* tekijänoikeus on vahvempi kuin reaali maailmaan perustuvien ideoiden.

Käyttöohje käsittelee tavallisesti jonkin kaupallisen tuotteen käyttöä. Tällöin ei kyse ole yleismaailmallisen tiedon esittämisestä vaan yksityisen kaupallisen tuotteen kuvaamisesta – taloudellisesti voisin tällöin perustella, että omaperäisyysvaatimusta ei tarvitsisi tulkita niin tiukasti. Jos yksinkertaisen teknisen laitteen käyttöohje saisi tekijänoikeudellista suojaa, tämä kenties houkuttelisi panostamaan sen kirjoittamiseen enemmän kun nykytilanteessa.

4.2.5 Oppimateriaali

Oppimateriaali muodostuu tosiasiatiedon kuvaamisesta sellaisessa muodossa, että sitä voidaan käyttää oppimiseen. Esitetyt tiedot sulautuvat helposti ilmaisumuotoon, joten ainakaan *tavanomainen ja luettelomainen* esitys ei yleensä yllä teostasoon. Seuraavassa esitetään kaksi tavanomaista koulutusaineistoa koskevaa tekijänoikeusneuvoston lausuntoa.

Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2004:15 käsitteli kahden 11- ja 18-sivuisen koulutusaineiston tekijänoikeutta. Molemmissa oli kullekin sivulle koottu ranskalaisilla viivoilla tietoja irtisanomiseen liittyvistä kysymyksistä. Koulutusaineistot koostuivat lähinnä aihepiiriä koskevista avainsanoista, iskulauseista sekä aihepiiriä koskevasta tavanomaisesta sanastosta. Aineistoissa käytettyä ilmaisumuotoa ei ollut pidettävä siinä määrin itsenäisinä ja omaperäisinä, että ne olisivat kokonaisuutena arvioiden yltäneet teostasoon. Sen sijaan molempien aineistojen viimeisellä sivulla ollut lyhyt, vajaan kaksikymmentä riviä pitkä tarina oli tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan kirjallinen teos.²⁹²

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2012:6 arvioitiin 38 diasta muodostuvaa koulutusmateriaalia, jossa yksittäisillä sanoilla ja lyhyillä lauseilla oli ohjeistettu

---

²⁹² TN 2004:15.

aiheeseen liittyvien toimenpiteiden suorittamista ja toiminnassa huomioitavia seikkoja. Käytetty sanasto käsitti tavanomaisia yleiskielen sanoja sekä terveydenhuollon ammattisanastoa, joille ei usein ole vaihtoehtoja.

Asioiden esittämisjärjestys oli ennemmin seurausta välttämättömyydestä noudattaen tiettyjen toimintavaiheiden järjestystä käytännön toiminnassa kuin hakijan omaperäisestä esitystavasta. Perusasioihin ei ollut myöskään lisätty mitään riittävän omaperäistä. Niinpä koulutusmateriaali ei kokonaisuutenaan ollut siinä määrin omaperäinen, että se saisi suojaa tekijänoikeuslain tarkoittamana teoksena.²⁹³

Molemmissa tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa on tuotu esiin tekijöitä, jotka tuovat esiin esitysten jäsentymätöntä ja tavanomaista ilmaisumuotoa. Tällaisia ovat 1) asioiden luonnosta johtuva luettelomainen esitysjärjestys, 2) yksittäisistä sanoista ja lyhyistä lauseista muodostuva ilmaisu sekä 3) tavanomainen yleiskielinen tai ammattisanasto.

Huomionarvoista kuitenkin on, että lausunnossa 2004:15 käsitellyn koulutusaineiston lopussa ollut lyhyt tarina oli kirjallinen teos. Tämä havainnollistaa vertailukohtana hyvin, kuinka tekstin pituus ei välttämättä ole ratkaisevaa, kunhan tekstissä on tarpeeksi omaperäisiä elementtejä. Myös koulutusmateriaali voi kuitenkin yltyä teostasoon, jos esitystapa on itsenäinen ja omaperäinen. Esityksen laajuudella voi myös olla merkitystä.

Helsingin hovioikeuden 4.1.1989 antaman ratkaisun mukaan kirjallista kurssiaineistoa oli sen luomiseen tarvitun suuren työmäärän sekä omaperäisyyden vuoksi pidettävä tekijänoikeuden tarkoittamana teoksena.²⁹⁴

Helsingin hovioikeuden ratkaisussa yllättävää on, että kurssiaineistoa oli pidettävä tekijänoikeuden tarkoittamana teoksena myös kurssiaineiston luomiseen tarvitun suuren työmäärän takia. Työmäärällä ei yleensä pitäisi olla vaikutusta teostason arviointiin –

---

²⁹³ TN 2012:6.

²⁹⁴ Helsingin HO 4.1.1989:14 D 87/951 (Yritysjohdon kurssiaineisto).

viittausta voitaneen kuitenkin tulkita myös niin, että tosiasiasa sillä tarkoitettiin viitata aineiston laajuuteen. Lisäksi on huomattavaa, että perustelu esitettiin jo raastuvanoikeuden ratkaisussa, jota hovioikeus ei ole katsonut tarpeelliseksi muuttaa.

Helsingin hovioikeuden 16.12.1987 antamassa ratkaisussa katsottiin selvitetyn, että kantajan laatima hiihto-oppaille järjestetyllä kurssilla käytetty moniste oli itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä luomistyön tulos ja siten tekijänoikeuslain 1 §:n tarkoittama kirjallinen teos.²⁹⁵

Tekijänoikeusneuvoston asiaa koskevan lausunnon 1986:2 mukaan hakija oli laatinut 23-sivuisen "Ski info!" nimisen monisteen, joka käsitteli lasketteluvälineitä, alppiolosuhteita ja muuta lasketteluun liittyvää asiaa. Tekijänoikeusneuvosto totesi, että kirjallisen teoksen ei tarvitse edustaa kovinkaan korkeaa tasoa. Samoin se totesi, että ei ollut osoitettu, että vastaaja olisi myötävaikuttanut monisteen syntymiseen niin, ettei monistetta voisi pitää hakijan henkisen luomistyön tuloksena.²⁹⁶

Tekijänoikeusneuvosto korosti launnossaan erityisesti, että kirjallisen teoksen ei tarvitse edustaa kovinkaan korkeaa tasoa. Tämä viittaa siihen, että Ski info -moniste ei kuitenkaan ylittänyt teoskynnystä kovin selvästi. Suojaa saaneissa kurssiaineistossa ja Ski info -monisteessa” oli molemmissa kyse tosiasioiden esittämisestä, mutta molemmat niistä olivat kuitenkin selvästi jäsennellympiä ja omaperäisempiä kuin tekijänoikeusneuvoston launnoissa 2004:15 ja 2012:6 käsitellyt koulutusaineistot, joissa oli kyse lähinnä tosiasiatietojen luettelemisesta.

Eksaktin tieteellisen tiedon esitystapa on luonnostaan niin muodollinen, että se ei erityisen helposti muodosta itsenäistä ja omaperäistä teosta. Toisaalta totuutta koskevan tieteellisen tiedon suojaaminen on myös taloudellisesti kaikkein kyseenalaisinta. Teoksen pituudella voi olla tällöin merkitystä.

---

²⁹⁵ Helsingin HO 16.12.1987:1005 S 1986/24 (Ski info -moniste).

²⁹⁶ TN 1986:2.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2012:1 katsoi, että sähkövoimatekniikan aluetta käsittelevät luentokalvot eivät olleet siinä määrin itsenäisiä, että niitä suojattaisiin tekijänoikeudella. Tekijänoikeusneuvosto kuitenkin totesi, että luontokalvosarja kokonaisuutena saa suojaa tekijänoikeuslain mukaisena teoksena.²⁹⁷

Lausunnossa 2012:1 yksittäiset kalvot eivät saaneet suojaa. Yksittäiset kalvot sisälsivät todennäköisesti matemaattisia kaavoja ja yleisiä sähkövoimatekniikkaan liittyviä tietoja, joten yksittäinen kalvo ei tietosisällöstään johtuen voinut olla kovin omaperäinen. Kalvosarja sai suojaa kuitenkin kokonaisuutena, sillä se sisälsi monenlaisia valintoja, jotka tekivät siitä omaperäisen teoksen.

Lausunnossa 1994:2 tekijänoikeuslautakunta totesi, että koneenrakennuksen oppikirjat olivat tekijänoikeudellisesti suojattuja kirjallisia teoksia. Tekijänoikeussuojan estämättä muissa saman alan oppikirjoissa sai hyödyntää teoksissa olevia ideoita, käsitteitä ja menetelmiä.²⁹⁸ Lisäksi oppikirjojen rakennetta yhdenmukaistavat opetussuunnitelmat, jotka kirjoja tehtäessä otetaan huomioon.

Lausunnossa 1994:2 todettiin oppikirjojen nauttivan tekijänoikeussuojaa. Oppikirja on todennäköisesti kieliasultaan sen verran omaperäisempi verrattuna lausunnossa 2012:1 käsiteltyihin luentokalvoihin, joissa asiat esitetään tyypillisesti tiiviisti ja pelkistetysti. Oppikirjan osalta todettiin, että kirjassa esitetyt ideat, käsitteet ja menetelmät eivät saa kuitenkin suojaa.

Oppimateriaalin suojasta voidaan todeta, että luettelomainen ja kieliasultaan tavanomainen tosiasiatietojen esittäminen ei yllä teostasoon pituudestaan riippumatta. Jäsennelty tosiasiatietojen esitys yltää mitä ilmeisimmin teostasoon ainakin pitempänä kokonaisuutena. Kerronnallinen omaleimainen esitys yltää teostasoon jo lyhyempinä pätkinä.

---

²⁹⁷ TN 2012:1.

²⁹⁸ TN 1994:2.

4.3 Kaunokirjallisen tekstin suoja

4.3.1 Yleistä suojasta

Kaunokirjallisia (fiktiivisiä) teoksia ovat kaikki *taiteeksi ja viihteeksi* luokiteltavat teokset, esimerkiksi romaanit, novellit, näytelmät, runot, päiväkirjat, muistelmat ja kirjeet.²⁹⁹ Kaunokirjallisissa teoksissa luovuus muodostuu lähinnä kuvitteellisista elementeistä, kuten esimerkiksi juonenkäänteistä, henkilöhahmoista ja paikkojen kuvauksista.

Tietyissä mielessä kaikki teokset perustuvat vanhoihin teoksiin. Uusia teoksia luotaessa yhdistellään erilaisia tavanomaisia ja vanhastaan tunnettuja juonia, hahmoja ja paikkoja. Monet kuuluisat kirjailijat ovat lainanneet paljon edeltäjiltään tai lähinnä vain parannelleet heidän teoksiaan. Landes ja Posner ovat jopa todenneet, että populaarikulttuuri ei olisi edes ymmärrettävää, jos siinä olisi liikaa uusia elementtejä.³⁰⁰

Taloudellisesti kaunokirjallisten ideoiden suojaamattomuutta on perusteltu sillä, että niiden suojaaminen nostaisi olennaisesti luomisen kustannuksia. Kirjailijat pystyvät todennäköisesti saamaan työnsä *normaalituoton*,³⁰¹ mutta fiktiivisten ideoiden suojaaminen estäisi vanhojen teosten ideoiden parantelua, mikä olisi haitallista.³⁰² Tuomari Learned Hand onkin esittänyt, että teokset eivät varsinaisesti saa itsessään suojaa vaan ainoastaan *niiden lisäarvo (value-added)*.³⁰³

Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kaunokirjallisen teoksen, on tekijänoikeus teokseensa. Kaunokirjalliset teokset kuuluvat tekijänoikeuden ydinalueelle, joten lähes kaikki perinteiset kaunokirjalliset teokset kuten romaanit, näytelmät, novellit ja runot saavat tekijänoikeudellista suojaa. Kouluaineet ainakin ylemmillä luokilla ovat teoksia.

---

²⁹⁹ Niiranen–Tarkela 1998, s. 58.

³⁰⁰ Lindey 1951, s. 14; Landes–Posner 2003, s. 92.

³⁰¹ Landes–Posner 2003, s. 93.

³⁰² Vaidhyanathan 2001, s. 107.

³⁰³ Vaidhyanathan 2001, s. 108.

Myös esimerkiksi kirje on yleensä teos, ellei se ole hyvin lyhyt, virallinen ja persoonaton. Sen sijaan sähköpostiviestit ja varsinkaan tekstiviestit eivät välttämättä saa suojaa.³⁰⁴

Kaunokirjallisessa teoksessa sisällys käsittää esimerkiksi aiheen, teeman sekä juonen ja sen muotona on ennen kaikkea se kielellinen ilmaisu, johon sisällys on puettu.³⁰⁵ Ideat kaunokirjallisissa teoksissa eivät yleensä ole sellaisia – toisin kuin monet tosiasiatiedot, että niiden hyödyntäminen edellyttäisi ilmaisumuodon sanatarkkaa kopiointia. Niinpä idean ja ilmauksen sulautuminen ei yleensä rajoittanekaan teoksen muodon suojaa. Lisäksi, vaikka suojan ulottuvuus onkin vaikeasti määriteltävissä, voidaan todeta, että myös kaunokirjallisten teosten sisällys saa jonkinasteista suojaa.³⁰⁶

Yhdysvalloissa omaperäisyysvaatimus on yleisesti ottaen huomattavasti suomalaista alhaisemmalla tasolla. Omaperäisyysvaatimus ei edellytä teokselta kuin *minimaalista* määrää *luovuutta*. Niinpä kaunokirjalliset teokset saavat poikkeuksetta suojaa – ainoastaan lyhyet viestit saattavat jäädä tekijänoikeuden ulkopuolelle.³⁰⁷ Koska kaunokirjallisten teosten osalta omaperäisyysvaatimuksen täyttyminen ei siten ole kovin hedelmällinen tutkimuskysymys, seuraavassa keskitytäänkin tarkastelemaan kaunokirjallisten teosten suojan ulottuvuutta ensin sisällyksen ja sen jälkeen erikseen hahmojen osalta.

4.3.2 Tekijänoikeus sisällykseen

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty vain harvoja viitteitä siitä, mitä kirjallisen teoksen sisällyksessä suojataan. On esitetty, että teoksessa suojataan *persoonallista esitystapaa* eli *sisäistä muotoa*. Haarmann toteaa myös, että sisällyksestä lähinnä juoni saa tiettyä suojaa.³⁰⁸ Oikeustilan epäselvyys johtunee osittain myös siitä, että kaunokirjallisten teosten suojaa koskeneita oikeustapauksia ei Suomessa ole juurikaan ollut. Seuraava muutaman vuosikymmenen takainen korkeimman oikeuden ratkaisu on kuitenkin varsin havainnollinen.

---

³⁰⁴ Kivimäki 1948, s. 87–89; Sorvari 2010, s. 18–19; Harenko 1998, s. 99.

³⁰⁵ Kivimäki 1948, s. 70–71.

³⁰⁶ Haarmann 2005, s. 98.

³⁰⁷ Fishman 2011, s. 114.

³⁰⁸ Haarmann 2005, s. 98.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1971 II 44 vastaaja oli lainannut julkaisemaansa näytelmään ”Lapualaisooppera” teoksen kaikkiaan 1700 rivistä 150 riviä kantajan vuonna 1931 julkaisemasta teoksesta ”Kolme kuukautta Kosolassa”. Koska vastaajan teosta oli kuitenkin pidettävänä uutena ja itsenäisenä teoksena, joka kuului toiseen kirjalliseen lajiin ja teoksen tarkoituksena oli saattaa kantajan teoksen aatteellinen ja yhteiskunnallinen näkemys arvostelun kohteeksi, ei vastaajan katsottu ottaneen lainauksia laajemmalti kuin mainittu tarkoitus oli edellyttänyt.³⁰⁹

Huomattavaa on, että ratkaisua ei perusteltu millään lain kohdalla. Sen sijaan ratkaisussa tulee esille käyttötarkoituksen merkitys lainaamisen oikeutukselle. Vaikka lainaus oli laajahko, se katsottiin silti sallituksi, 1) koska vastaajan teos *oli uusi ja itsenäinen*, 2) näytelmä kuului *toiseen kirjalliseen lajiin* (eikä siten ollut kilpaileva teos) ja 3) tarkoituksena oli asettaa kantajan teoksen aatteellinen ja yhteiskunnallinen näkemys *arvostelun kohteeksi*.

Vaikka ratkaisussa ei sanaa parodia mainitakaan, sen on nähty perustuvan parodiaa koskevaan tekijänoikeuden poikkeukseen. Hietanen arvioi ratkaisua artikkelissaan parodian lähtökohdasta.³¹⁰ Hän huomauttaa, että korkeimman oikeuden perustelut ovat itse asiassa yllättävän lähellä Yhdysvaltain fair use -arviointia. Tätä voitaisiin tulkita niin, että vaikka arviointiperusteita ei olekaan Suomessa kirjoitettu lakiin, myös suomalaisessa oikeuskäytännössä vastaavilla periaatteilla on kuitenkin tosiasiallista merkitystä suojan ulottuvuuden arvioinnissa ehkäpä siksi, että ne ovat sellaisia keskeisiä tekijänoikeuden syvärakenteeseen kuuluvia periaatteita, joita tekijänoikeus ilmentää.

Kun korkeimman oikeuden ratkaisun perusteluja analysoidaan tarkemmin, havaitaan niiden viittaavan siihen, että käyttö katsottiin sallituksi varsinkin näytelmän *transformatiivisen luonteen* ja lainauksen *hyväksyttävän tarkoituksen* vuoksi. Edellä mainitun ensimmäisen kohdan mukaan teos oli uusi ja itsenäinen, joka tarkoittaa ilmeisesti sitä, että käyttö ei voinut olla olennaisesti *reproduktiivista*. Toisessa kohdassa viitataan eri kirjalliseen lajiin, mikä

---

³⁰⁹ KKO 1971 II 44 (Lapuanliike).

³¹⁰ Hietanen 2006.

tarkoittaa melko suoraan käytön *transformatiivista* luonnetta. Kolmannen kohdan mukaan lainaus oli osa yhteiskunnallista arvostelua, mikä viittaa siteerausoikeutta koskevaan tekijänoikeuden poikkeukseen ja sen taustalla olevaan *sananvapauden* perusoikeuteen.

Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2003:5 koski hakijan väitettä, että hänen historiikkinsa pohjalta kirjoitettu näytelmä loukkasi hänen tekijänoikeuttaan. Historiikki oli 110 sivun mittainen ja siinä oli kerrottu kronologisessa järjestyksessä ruhtinattaren ja hänen perheensä elämästä ja tapahtumista sekä yhdistetty ne historiallisiin tapahtumiin. Näytelmä oli tavanomainen näytelmän käsikirjoitus, jolla oli pituutta 138 sivua.

Lausunnon mukaan näytelmällä ja historiikilla oli kuitenkin yhteistä ainoastaan se, että niissä oli sama aihe eli ruhtinatar ja hänen elämänsä. Näytelmässä oli poimittu kirjasta vain joitakin ruhtinattaren elämän tapahtumia eli historiallisia tosiasioita, jotka on romantisoitu ja kirjoitettu fiktiiviseen muotoon omaperäisellä tavalla ilman, että hakijan tekstiä on kopioitu enemmän kuin on ollut tarpeen.³¹¹

Tapaus oli siinä mielessä selvä, että koska lainatut yksityiskohdat olivat historiallisia tietoja, eivät ne kuuluneet tekijänoikeuden piiriin, eikä kyse siten voinut ollut tekijänoikeuden loukkauksesta. Lisäksi lausunnossa todetaan, että ”tiedot oli romantisoitu ja kirjoitettu fiktiiviseen muotoon omaperäisellä tavalla”. Tämä merkinnee sitä, että vaikka historiikista lainatut tiedot olisivat olleet tekijänoikeudellisesti suojattuja, niiden käyttö ei kuitenkaan olisi ollut loukkaavaa, koska näytelmässä tiedot oli esitetty omaperäisellä tavalla.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1993:23 hakija oli tarjonnut lastenkirjaa kustannusyhtiölle julkaistavaksi. Kustannusyhtiö ei ollut kiinnostunut julkaisemaan kirjaa, mutta sen myöhemmin julkaisemassa toisessa lastenkirjassa oli käsitelty samoja aiheita ja teemoja kuin hakijan kirjoittamassa kirjassa.

---

³¹¹ TN 2003:5.

Tekijänoikeusneuvosto totesi, että aiheiden ja teemojen toteuttamistapa ja ilmenemismuodot olivat kirjoissa erilaisia, joten julkaistu lastenkirja oli uusi ja itsenäinen teos, eikä julkaistavaksi tarjotun teoksen muunnelma. Kirjoissa oli tiettyjä yhtäläisyyksiä, kuten päähenkilön nimi Vintiö, sekä samanlaisia esineitä ja teemoja. Esineet ja teemat olivat kuitenkin varsin tavanomaisia ja yleisesti lastenkirjoissa käytettyjä. Neuvosto totesi edelleen, että tekijänoikeus ei ylipäänsä suojaa tiettyjä asioita, ideoita ja teemoja sinänsä, vaan ainoastaan sitä ilmenemismuotoa, johon ne on saatettu. Neuvoston mukaan tekijänoikeusloukkauksesta ei siis ollut kysymys.³¹²

Lastenkirjoissa oli käsitelty samoja aiheita ja teemoja, jotka eivät kuitenkaan saaneet suojaa, sillä toteuttamistapa oli erilainen. Kirjoissa oli tiettyjä yhtäläisyyksiä, jotka selvästi loivat käsityksen siitä, että ne saattoivat olla lainattuja. Koska nämä yhtäläisyydet olivat kuitenkin tavanomaisia, ne eivät muodostaneet tekijänoikeuden loukkausta. Voidaan arvioida, että loukkaus edellyttäisi, että yhtäläisyydet olisivat huomattavia tai lainatut yksityiskohdat olisivat erityisen omaperäisiä.

Kovin tarkkoja päätelmiä suojan ulottuvuudesta ei esitettyjen tapausten perusteella voida tehdä, mutta ulottuvuudessahan on joka tapauksessa kysymys veteen piirretystä viivasta. Yhteenvedona voitaneen todeta, että teoksesta voidaan käyttää vapaasti useitakin yksittäisiä elementtejä ja omaperäisesti muunneltuna myös laajempia kokonaisuuksia. Lisäksi suorat melko pitkätkin lainaukset voivat olla sallittuja, jos lainauksen tarkoitus on hyväksyttävä.

Yhdysvalloissa on paljon oikeuskäytäntöä koskien kaunokirjallisten teosten suojaa. Helposti tulkittavia periaatteita suojan ulottuvuudesta sielläkään ei kuitenkaan ole kehitetty. Schechterin ja Thomasin mukaan suojaa eivät saa pelkät sanamuodot vaan lisäksi esimerkiksi *rakenteen tai juonen yksityiskohdat*.³¹³ Periaatteessa jopa yksittäiset juonen käänteet voivat

---

³¹² TN 1993:23.

³¹³ Schechter–Thomas 2010. s. 51; Halpern 2012, s. 8; Landes–Posner 2003, s. 149.

saada suojaa, jos ne ovat oikeasti uusia ja itsenäisiä. Samoin teokseen sisältyvät yksittäiset omaperäiset kuvaukset ja ilmaisut voivat saada itsessään suojaa.³¹⁴

Kaunokirjallisen teoksen suojassa keskeistä on kuitenkin se, että suojaa eivät niinkään saa teoksen yksittäiset osat vaan se omaperäinen tapa, jolla teoksen elementit kuten aihe, teema, henkilöhahmot, juoni, paikat ja tapahtumat on valittu ja yhdistetty toimivaksi kokonaisuudeksi. Suojan kohdetta on myös yritetty kuvata esimerkiksi seuraavilla ilmauksilla: 'kokonaiskonsepti ja kokemus' (total concept and feel), "kokonaisrakenne" (overall pattern) sekä 'perusolemus' (fundamental essence).³¹⁵ Teoksen kopiointi arvioidaan kysymyksen asettelulla, onko teos olennaisesti samanlainen (substantially similar) toisen teoksen kanssa.³¹⁶ Periaate on syntynyt oikeustapauksessa *Nichols v. Universal Pictures Corporation*.³¹⁷

Tietokone ohjelmistojen *samanlaisuuden vertailuun* on käytetty Yhdysvalloissa menetelmää, josta käytetään nimitystä *abstrahointi-suodatus-vertailu* -testi.³¹⁸ Siinä tutkittava teos ensin abstrahoidaan perusosasiinsa, suodatetaan suojaamattomat osat pois ja lopulta verrataan jäljelle jääneitä abstrahoituja osia väitettyyn loukkaavaan työhön.³¹⁹ Nimmer on ehdottanut menetelmän käyttöä myös kirjallisten teosten vertailuun. Jos tarvetta ilmenee, voisi vastaavia menetelmiä varmaankin hyödyntää myös Suomessa.

---

³¹⁴ Fishman 2011, s. 125.

³¹⁵ Fishman 2011, s. 127.

³¹⁶ Vertailu perustuu siihen taloudelliseen argumenttiin, että jos teos on olennaisesti samanlainen toisen teoksen kanssa, lukijalla ei ole tarvetta lukea molempia. Tällöin teos vahingoittaisi alkuperäisteoksen markkinoita ja lopulta heikentäisi luomisen kannustimia. (Schechter–Thomas 2010, s. 376).

³¹⁷ *Nichols v. Universal Pictures Corporation*, 45 F.2d 119 (2nd Cir. 1930).

Tapaus koski ei-kirjaimellista kopiointia. Kantaja Nichols oli kirjoittanut elokuvanäytelmän nimeltä *Abie's Irish Rose*, joka kertoi nuoresta juutalaisesta miehestä, joka meni naimisiin irlanninkatolilaisen tytön kanssa molempien isien tahtojen vastaisesti hauskojen seurauksin. Vastaaja tuotti elokuvan *The Cohens and Kellys*, jossa irlantilainen poika meni naimisiin juutalaisen tytön kanssa vastaavien seurauksin. Kantajan väite oli, että vastaaja oli loukannut hänen tekijänoikeuttaan näytelmästään tarinan elementtejä.

Tuomari Learned Hand totesi, että tekijänoikeus ei voi koskea ainoastaan orjallista kopiointia, sillä muussa tapauksessa kopioijat välttäisi loukkauksen tekemällä ainoastaan pieniä muutoksia. Hän totesi myös, että on mahdotonta asettaa mitään tarkkaa rajaa teoksen ja sen ideoiden välille. Tapaus itsessään ratkaistiin vastaajan eduksi sillä perusteella, että kopioidut ideat olivat universaaleja ja hahmot arkkityypisiä.

³¹⁸ Halpern 2012, s. 12.

³¹⁹ Testi kehitettiin tapauksessa *Computer Associated Int'l. Inc. v. Altai Inc.* (Schechter–Thomas 2010, s. 386).

4.3.3 Tekijänoikeus hahmoon

Kaunokirjallisessa teoksessa esiintyvä kuvitteellinen hahmo voi olla esimerkiksi henkilö- tai eläinhahmo. Kehittynyt hahmo on luomus, joka ei ole sidottu yksittäiseen teokseen, missä se esiintyy, vaan se voi jäädä elämään kulttuuriin ja sen ympärille voidaan rakentaa kokonainen maailma. Tällaisen hahmon tekijänoikeuden käsittely yksittäisten teosten välityksellä ei anna välttämättä hahmolle oikeutta. Hahmot voivat olla myös rahallisesti varsin arvokkaita.³²⁰

Taloudellisesti hahmojen suojaaminen on perusteltavissa samaan tapaan kuin yksityinen omistusoikeus, joka on edellytys omaisuuteen investoimiseen ja sen kehittämiseen. Vapaasti kaikkien käytettävissä olevaa omaisuutta eli julkishyödykkeitä (public goods) uhkaa hallitsemattoman käytön ongelma, josta käytetään yleisesti nimitystä *julkishyödykkeiden tragedia (tragedy of commons)*.³²¹ Mitä olisi James Bondin sijaan joukko keskenään kilpailevia James Bondeja tai Aku Ankan sijaan joukko kilpailevia Aku Ankkoja. Tällaisten kulttuurisesti arvokkaiden maailmojen syntymisen kannalta on tärkeä, että niitä suojataan.

Suomessa korkeimmat oikeusasteet eivät ole antaneet ratkaisuja hahmojen suojasta. Tekijänoikeusneuvosto on antanut joitakin lausuntoja kuvallisten hahmojen tekijänoikeudesta. Niiden arviointi poikkeaa kuitenkin jonkin verran kirjallisista hahmoista – kuvallisten hahmojen tekijänoikeutta voidaan tarkastella helposti vertaamalla hahmoja visuaalisesti keskenään.³²² Kirjallisessa teoksessa hahmo sen sijaan muodostuu kielellisten kuvausten kokonaisuuksista. Joitakin huomioita lausunnoista voidaan kuitenkin tehdä.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1993:25 eräissä elokuvateoksissa esiintyvät Ohukaisen ja Paksukaisen hahmot eivät visuaalisesti arvioituna olleet niin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne olisivat olleet tekijänoikeudellisesti suojattuja. Hahmojen

---

³²⁰ Halpern 2012, s. 31.

³²¹ Begg ym. 2003, s. 232–233; Landes–Posner 2003, s. 19–20.

³²² Halpern 2012, s. 31.

käyttäminen teosyhteydestään irrotettuna on lähinnä teoksen idean hyödyntämistä ja siten sallittua tekijänoikeuden estämättä.³²³

Lausunnossa tekijänoikeusneuvosto ei kuitenkaan sulje pois hahmon tekijänoikeussuojaa. Neuvosto toteaa, että tekijänoikeus suojaa paitsi teosta kokonaisuudessaan myös teoksen osaa ja esimerkiksi erilaiset piirretyt hahmot saattavat itsessään ilmentää persoonallista luomistyötä.

Lausunnossa viitataan hahmon ideaan, joka on käsitteellisesti vaikeasti ymmärrettävissä, koska idea ja ilmaisu ovat hahmossa olennaisesti yhteen sulautuneita. *Hahmon idean* voidaan ajatella tarkoittavan sitä, että kun hahmo perustuu johonkin *stereotypiaan* tai yhdessä esiintyvien ominaisuuksien loogiseen kokonaisuuteen, se edustaa tiettyä ideaa ja silloin hahmossa ei ole sentapaista omaperäisyyttä, että se saisi suojaa. Jos sen sijaan hahmossa on riittävästi sellaisia *erottelevia piirteitä*, jotka eivät pohjaudu stereotypiaan, olemassa olevaan hahmoon taikka muuhun ideaan, ne täytyy ymmärtää omaperäisen luovuuden tuloksena.³²⁴

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1986:8 hahmon käyttäminen irrotettuna teoksesta on lähinnä teoksessa esitetyn idean käyttämistä. Idea, aate ja juoni eivät ole tekijänoikeudellisesti suojattuja. Kirjan henkilöllä ei myöskään ole itsenäistä tekijänoikeudellista suojaa. Tällä perusteella tekijänoikeusneuvosto katsoi, ettei hahmo "Viljoa etsivä mies" ollut tekijänoikeudellisesti suojattu.³²⁵

Myös lausunnossa 1986:8 tekijänoikeusneuvosto totesi, että hahmon käyttäminen irrotettuna teoksesta on *lähinnä* teoksessa esitetyn *idean käyttämistä*. Tapauksessa oli lisäksi lainattu hahmon repliikkejä, kuten "Onks Viljoo näkynyt?", "Lycka till" ja "Aha". Sikäli kun hahmon käyttämät lyhyet repliikit ylittävät itsessään teoskynnyksen lyhyinä omaperäisinä ilmaisuina, tulisi ilmeisesti myös hahmon tältä osin saada suojaa. Edelleen voidaan päätellä,

---

³²³ TN 1993:25.

³²⁴ Idean ja ilmauksen erottamisen vaikeudesta Vaidhyanathan 2001, s. 30–34.

³²⁵ TN 1986:8.

että jotta tekijänoikeus muodostaisi tasapainoisen kokonaisuuden, tulisi hahmon kokonaisuuden saada suojaa suurin piirtein yhtä vaativin edellytyksin kuin yksittäisen suojaa saavan repliikin.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnot koskivat vain piirroshahmojen tekijänoikeutta. Lausuntojen perusteella voidaan kuitenkin arvioida, että kirjallisten hahmojen suoja voi tulla kyseeseen, mutta se edellyttää huomattavaa *omaperäisyyttä* ja *erottautumiskykyä*. Olsson toteaa, että esimerkiksi Aku Ankan ja Tom ja Jerry hahmot saavat suojaa, mutta esimerkiksi yleinen idea lentävästä supersankarista on kaikkien vapaasti käytettävissä.³²⁶ Hahmon suojan kannalta olennaista lienee *hahmon identiteetti*. Jos hahmolla on esimerkiksi sama nimi, on loukkaus todennäköinen.³²⁷ Vaikka identiteetti olisikin eri, voi silti olla kysymys loukkauksesta, jos esikuvan piirteitä on jäljitelty *orjallisesti tai vain vähän muunnellen*.

Yhdysvaltain tekijänoikeuslaissa hahmoille ei eksplisiittisesti anneta suojaa. Hahmojen suojasta ei ole syntynyt tuomioistuimissa yhteneväistä linjaa. Nyt tuomioistuinten väliset käsitykset näyttävät kuitenkin vähitellen tasoittuneen.³²⁸ Vakiintuneen käsityksen mukaan tavanomaisia *arkkityyppejä hahmoja (stock characters)* ei suojata. Tällaisia hahmoja ovat vaikkapa hajamielinen professori, kovanaamainen etsivä tai bimboblondi.³²⁹

Hahmojen suojaaminen edellyttää, että ne ovat riittävän *jäsentyneitä* ollakseen *erottelukykyisiä*. Mitä kehittyneemmästä hahmosta on kysymys, sitä laajempi sen suoja. Yhdeksännen tuomiopiirin valitustuomioistuimen lausunnon mukaan hahmoa suojataan, jos tarina todella *rakentuu hahmon ympärille*. Sen sijaan jos hahmo on vain *shakkinappula tarinassa*, se ei ole tekijänoikeussuojan arvoinen.³³⁰

---

³²⁶ Olsson 2009, s. 66.

³²⁷ Vrt. Tekijänoikeus lain 51 § mukainen teoksen nimen suojaa sekaannusta vastaan.

³²⁸ Halpern 2012, s. 31.

³²⁹ Schechter–Thomas 2010, s. 52; Fishman 2011, s. 126.

³³⁰ Schechter–Thomas 2010, s. 52; Halpern 2012, s. 32.

5. HAVAINNOT JA PÄÄTELMÄT

5.1 Mitä tekijänoikeus suojaa

Tiivistelmä

Muotoilisin tekijänoikeuden suojan kohteen lyhyesti seuraavasti: Tekijänoikeus suojaa tekijän *itsenäistä ja omaperäistä* ilmaisua, *reproduktiiviselta* sekä *perusteettomalta*, tekijän *yksinoikeutta loukkaavalta* hyödyntämiseltä.

Suojan edellytykset

Oikeuskirjallisuuden mukaan Pohjoismaissa teoksen *omaperäisyys* on perinteisesti liitetty *tilastollisen ainutkertaisuuden* vaatimukseen. Lyhyiden ilmaisujen suojaa koskevien tekijänoikeusneuvoston lausuntojen tarkastelu vahvistaa, että tästä onkin pidetty varsin tarkasti kiinni, eikä teoskynnyksen ole katsottu ylittyvän, jos joku toinen joka työhön olisi ryhtynyt, olisi voinut päätyä samanlaiseen lopputulokseen.

Silloin kun on kyse laajemmasta työstä, tilastollinen ainutkertaisuus saa hieman toisenlaisen merkityksen. Tilastollista ainutkertaisuutta ei tällöin tulkita kirjaimellisesti kuten lyhyiden ilmaisujen tapauksessa, vaan kysymys vaikuttaisi olevan jokseenkin sen arvioinnista, olisiko joku toinen, joka työhön olisi ryhtynyt, voinut päätyä *olennaisesti samaan* lopputulokseen, joka sisältäisi vain *epäolennaisia eroja* tarkasteltavaan työhön nähden.³³¹

Edellä mainittu tilastollisen ainutkertaisuuden arviointi johtaa siihen, että tekijänoikeus ei suojaa tietojen esittämistä *tavanomaisella ja luettelomaisella tavalla asian luonteesta seuraavassa järjestyksessä*. Tekstin on oltava suojaa saadakseen jossain määrin

---

³³¹ Toisin sanoen arvioitaisiin sitä, voisiko joku toinen saattanut luoda teoksen epävarsinaiseen muunnelmaan. Ks. erityisesti luvut 4.2.4 – 4.2.5.

jäsentynyttä.³³² Tästä lienee kysymys Kivimäen toteamuksessa, että teosta suojataan siihen sisältyvän *esteettisen kauneusarvon* takia.³³³

Tilastollisen ainutkertaisuuden arviointiin vaikuttaa luonnollisesti alentavasti, jos työ perustuu läheisesti johonkin *ulkoiseen esikuvaan*.³³⁴ Tämä vastaa tekijänoikeuslain suojan edellytyksistä *itsenäisyyden* vaatimusta. Jatkotutkimuksen arvoinen kysymys voisi olla se, miten ulkoisuus ja sisäisyys määräytyvät suhteessa esikuvaan.

Laadullisilla tai esteettisillä arvioilla ei pitäisi olla merkitystä omaperäisyyden kannalta. Kuitenkin joissakin tapauksissa teoksen laatu saattaa vaikuttaa jopa teoksen omaperäisyyttä alentavasti, sillä laatu on tavoiteltava ominaisuus, joka tavallaan vähentää teoksen omaperäisyyttä.³³⁵

Suojan ulottuvuus

Tekijänoikeuden suojan ulottuvuuden periaatteet voidaan tiivistää seuraaviin huomioihin suojan kohteesta.³³⁶

- 1) Tekijänoikeus suojaa tekijän luovaa ilmaisua *orjalliselta* tai vain *vähän muuntelevalta* hyödyntämiseltä.
- 2) Tekijänoikeus suojaa teoksen *yksilöllisyyttä (identiteettiä)*.
- 3) Tekijänoikeus ei suojaa *tosiasiatietoja*, sillä ne koskevat reaalityodellisuutta eikä siihen voi olla yksinoikeutta.
- 4) Tekijänoikeus suojaa vain rajallisesti loogista, tarkkaa ja selkeää asioiden ilmaisua, koska se *heijastaa totuutta* ja totuus ei voi olla kenenkään yksinoikeus.

---

³³² Tähän viitataan omaperäisyysvaatimukseen liittyvällä teoskynnyksellä. Ks. luvut 4.2.3 – 4.2.5.

³³³ Omaperäisyyden arvioinnista. Ks. luku 3.3.2.

³³⁴ Ks. luku 4.2.2.

³³⁵ Ks. luku 4.2.3.

³³⁶ Ks. luku 4.3.

- 5) Silloin kun teos perustuu läheisesti johonkin *ulkoiseen lähtökohtaan*, suojan ulottuvuus on pienempi.

Tekijänoikeuden loukkauksen tunnistaminen tapahtuu *samanlaisuusarvioinnilla*. Arvioinnissa on kysymys siitä, onko teoksessa liikaa sellaisia alkuperäisteoksen kanssa yhteneväisiä piirteitä, joita ei voida perustella muutoin kuin siten, että loukkaaja on kopioinut ne loukatusta teoksesta. Yhdysvalloissa on myös kehitetty arviota koskeva muodollinen testi, jota voitaisiin tarpeen vaatiessa soveltaa myös Suomessa.

Suojan poikkeukset

Manner-Euroopassa tekijänoikeuden rajoitukset on toteutettu selkeinä lakiin kirjoitettuina *tarkkarajaisina poikkeuksina*, joista tässä tutkielmassa on käsitelty siteerausoikeutta. On kuitenkin ilmeistä, että lakiin kirjoitetut poikkeukset heijastavat tosiasiasa tiettyjä tekijänoikeuden *syvärakenteeseen kuuluvia arviointiperiaatteita*, jotka koskevat sitä, onko suojatun teoksen käyttäminen oikeutettua. Tällaisia suojaan vaikuttavia periaatteita ovat ainakin käytön *transformatiivisuus ja sananvapaus*. Suomen oikeuskäytännössä on selkeitä viitteitä siitä, että vaikka näitä periaatteita ei olekaan kirjoitettu lakiin, niiden arvioinnilla on silti merkitystä lainkäytössä.³³⁷

5.2 Taloudellista arviointia

Suojan edellytykset

Taloustieteellisesti tilastollinen ainutkertaisuus muodostaa periaatteessa tehokkaan tekijänoikeussuojan alarajan siinä mielessä, että yksinoikeutta henkisen luomistyön tulokseen ei anneta, jos työ ei ole *niin ainutkertainen*, että sen luomisesta voisi syntyä kilpailutilanne. Tämä koskee erityisesti lyhyitä ilmaisuja joiden tekijänoikeussuoja Suomessa ja Yhdysvalloissa vastaakin suurin piirtein toisiaan.

---

³³⁷ Ks. erityisesti KKO 1971 II 44 (Lapuanliike), s. 74.

Suomessa tilastollisen ainutkertaisuuden arviointiperuste koskee myös laajempia teoksia – tosin hieman poikkeavassa merkityksessä. Haittapuolena korkeassa omaperäisyysvaatimuksessa on se, että *taloudellinen kannustin* suojaa saamattoman materiaalin, kuten esimerkiksi luentokalvojen tekemiseen, on heikko.

Laajempien teosten tapauksessa alhaisempi omaperäisyysvaatimus on taloudellisesti perusteltavissa, koska niiden suhteen esimerkiksi teoksen tekemiseen nähty vaiva saattaa olla niin huomattava, että se saa painoarvoa arvioinnissa. Angloamerikkalaisessa oikeudessa onkin perinteisesti annettu suojaa nähdyn *vaivan perusteella*. Tällöin puolestaan tehottomuutta aiheuttaa se, että *tiedon saatavuus* on rajoitetumpaa verrattuna siihen kun omaperäisyysvaatimus olisi korkeampi.

Omaperäisyysvaatimuksen asettamisessa onkin kysymys tiedon saatavuuden ja luomisen kannustimen *tasapainottamisesta*. Omaperäisyysvaatimuksen tarkalla sisällöllä lienee kuitenkin vain rajallinen merkitys, sillä suurin osa taloudellisesti merkityksellisistä teoksista ylittää teoskynnyksen joka tapauksessa.

Periaatteessa kirjallisten teosten suojan edellytyksiä voitaisiin hienosäätää erilaisille teostyypeille suojan optimoimiseksi sopivalle tasolle taloudellisin perustein. Esimerkiksi normatiiviset tekstit voisivat saada nykyistä vaikeammin ja käyttöohjeet nykyistä helpommin täytyvin edellytyksin suojaa. Tällöin kuitenkin törmätään siihen, että lainsäädännön ymmärrettävyys ja oikeusvarmuus kärsisivät. Erilaisten teosten suojaa ei siten kannattaneen lähteä erottelamaan kovin heppoisin perustein.

Suojan ulottuvuus

Ideoiden suojaamattomuus on taloudellisesti vahvasti perusteltu ja maailmanlaajuisesti yleisesti hyväksytty periaate tekijänoikeudessa. Ydinalueellaan periaate on selkeä - tosiasiatiedot eivät kuulu tekijänoikeuden alueelle. Kuitenkin ideat saavat tosiasiasa niin monenlaisia ilmentymiä, että suojan ulottuvuus ei ole kuitenkaan käsitteellisesti selkeästi

määriteltävissä. Kysymys onkin teosten samanlaisuusarvioinnista ja tekijänoikeuden loukkauksen edellyttämästä samanlaisuuden asteesta. Yksittäistapauksessa arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota *suojan ja kilpailunäkökohtien* tasapainottamiseen.

Voidaan kuitenkin esittää, että taloudellisesti tehokas alaraja suojan ulottuvuudelle on se, että teosten *yksilöllisyyttä* eli *identiteettiä* suojataan. Tällä alueella tekijänoikeus kohtaa tavaramerkkioikeuden. Teosten identiteettiä on perusteltua suojata, koska muussa tapauksessa aineettoman yksityisomistuksen perustukset hajoaisivat ja aineettomien hyödykkeiden luomisen kannustavuus tulisi kyseenalaiseksi. Hyvä esimerkki tästä on kuvitteellisten hahmojen suojaaminen tekijänoikeudella.

Suojan poikkeukset

Merkittävin kiistanalainen tekijä taloudellisen tehokkuuden kannalta lienee tekijänoikeuden poikkeukset. Mannereurooppalaisessa lainsäädännössä tekijänoikeuden poikkeukset on perinteisesti toteutettu tarkkarajaisina poikkeuksina, kuten siteeraus oikeutena. Tietoyhteiskuntadirektiivissä tekijänoikeuden poikkeuksia on vielä rajoitettu *kolmivaihetestillä*, jota on tulkittu oikeuskäytännössä tiukasti. Tällainen menettely on lainsäädännöllisesti kankea ja taloudellisesti joustamaton.

Yhdysvaltojen common law -oikeudellinen tekijänoikeusjärjestelmä on tässä suhteessa mannereurooppalaista joustavampi. Fair use -doktriini mahdollistaa tekijänoikeudellisesti suojatun materiaalin hyödyntämisen hyväksyttävyyden arvioinnin yksittäistapauksittain. Fair use -punnintakriteereissä taloudelliset näkökohdat saavat myös enemmän painoa. Käytännössä tärkein arviointikriteeri on käytön *transformatiivisuus*, joka *tasapainottaa* erilaiset taloudelliset näkökohdat erinomaisella tavalla.

Mannereurooppalaiset, kankeat tekijänoikeuden rajoitukset sopivat huonosti tietoyhteiskuntaan, missä teknologian kehitys muuttaa nopeasti tekijänoikeuteen kohdistuvia vaatimuksia. Koska lainsäätäjän on vaikea pysyä jatkuvasti kehityksessä mukana,

tekijänoikeudellisessa sääntelyssä olisi syytä varautua kehitykseen *sisäänrakennetulla joustavuudella*, joka mahdollistaisi uusiin lainsäädännöllisiin vaatimuksiin vastaamisen.³³⁸

5.3 Kehitysnäkymät

Euroopan unionissa tekijänoikeus näyttää jatkavan *harmonisaatiokehitystä*, joka määrittänee myös Suomen tekijänoikeuden kehityksen. Infopaq-ratkaisusta lähtien EU-tuomioistuin on vienyt johdonmukaisesti eteenpäin tulkintaansa, että tietoyhteiskuntadirektiivin mukaisen suojan edellytys on se, että teos henkisen luomistyön tulos. Oikeustila näyttäytyy tämän vuoksi tällä hetkellä hieman epäselvänä. Jos suojan edellytyksiä on tarkoitus harmonisoida, olisi hyvä edetä EU:n *lainsäädäntöprosessin* kautta, jolloin omaperäisyysvaatimuksesta ei syntyisi nykyisenkaltaista epäselvyyttä.

Infopaq-ratkaisun jälkeen on eurooppalaisessa keskustelussa etsitty ratkaisua tekijänoikeuden poikkeusten joustavammalle toteutukselle. Viime vuosina jäykkään eurooppalaiseen tekijänoikeusjärjestelmään on haettu joustavamman harkinnan mahdollisuuksia myös angloamerikkalaisesta järjestelmästä.³³⁹ Tapio esittää, että eräs keino eurooppalaisen tekijänoikeuden kehittämiseksi olisi kolmivaihetestin *tulkinnan laajentaminen* ja *rajoitusperusteiden joustavoittaminen*.³⁴⁰

Yhdysvaltain fair use -doktriini on myös varsin arvosteltu – kyseessä on Yhdysvaltain tekijänoikeuden ongelmallisimmaksi nimitetty osa-alue. Jos lainsäädäntöön kirjoitettujen tarkkarajaisten poikkeusten heikkous on niiden joustamattomuus, fair use -doktriinin ongelma on puolestaan sen *tulkinnallisessa vaikeudessa* ja *heikossa oikeusvarmuudessa*, fair use -käytännössä. Tosin viime vuosina fair use -doktriinin ongelmat ovat saaneet Yhdysvalloissa huomiota ja niihin on keksitty ratkaisuja.

---

³³⁸ Tapio 2013, s. 38–42.

³³⁹ Tapio 2013, s. 35.

³⁴⁰ Tapio 2013, s. 53.

Yhdysvaltalaisen ja eurooppalaisen lähestymistavan *välimuoto* voisi olla paras keino vastata tekijänoikeuden kehityksen haasteisiin. Ehkäpä lainsäädäntöön kirjoitettu *fair use* -tyyppinen, yleinen tekijänoikeuden rajoitusperuste sekä kilpailuoikeudesta tuttujen ryhmäpoikkeusasetusten mukaisesti toteutetut tarkemmat poikkeukset voisivat tarjota sopivan *yhdistelmän joustavuutta ja oikeusvarmuutta*.